

MAGYARORSZÁGI
HUMANISTÁK

ÉS

A DUNAI TUDÓS TÁRSASÁG.

DR ÁBEL JENŐTŐL.

(Olvastatott a m. t. akadémia 1880. jan. 5-én tartott ülésében.)

BUDAPEST, 1880.

A M. TUD. AKADEMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

Az Akadémia épületében.

Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. ¹⁾

A XV. század utolsó évtizedeiben, mikor Olaszország egyetemeitől a humanismus lelkes követői a scholasticismust már rég száműzték volt, Európa többi országaiban a tudományok ujjászületése vagy nem is foglalkoztatta még a szellemeket, vagy pedig a legelkeseredettebb harczokat idézte elő. Azon férfiak közt, kik e folytonos tusákban leginkább kitűntek, és az utókort a legnagyobb hálára lekötelezték, kétségkívül kiváló helyet foglal el Celtes Konrád. Celtes (1459—1508) egész Németországot iparkodott a középkor elavult műveltségének hívei ellen harczra tüzelni. Ifjú éveiben mint a humanismus apostola bejárta a német föld majd minden vidékét, és egyrészt szellemes előadások, másrészt megnyerő személyes közlekedés által buzdított és lelkesített eszméiért; majd életének nyugodtabb korszakában, egy ideig mint ingolstadt-i, később (1497 óta) mint bécsi egyetemi tanár, az egyetemi előadások reformja által iparkodott a scholasticismus uralmát Németországban megtörni. Leghatalmasabb fegyvere azonban nem irodalmi művei és egyetemi előadásai voltak, hanem az általa szervezett tudós társaságok, melyeknek alapítására és fenntartására irányzott fáradhatatlan tevékenysége szerezte neki a legnagyobb dicsőséget.

Azon félév, melyet 1486-ban Celtes Olaszhonban töltött, volt alkalmasint legnagyobb befolyással későbbi tudományos működésének ezen irányára, és felette valószínűnek kell tartanunk Aschbach ²⁾ azon gyanítását, hogy a hirneves philologus Pomponius Lactussal és az ennek vezetése alatt álló plátói akadémia tagjaival való társalgás ³⁾ folytán fogam-

zott meg benne az az eszme, hogy jó volna az Alpeseken túl is hasonló tudós társaságokat alapítani.

Ő tehát, alig hogy elhagyta Olaszországot, már is a legnagyobb serénységgel hozzá látott a különféle nevű Sodali-tas-ok szervezéséhez, nemcsak Németország különböző tarto-mányaiban, hanem azoknak határain túl is, de egy évtizednél több múlt el, míg tevékenységét ezen irányban hazánkra is kiterjesztette. Igaz ugyan, hogy Celtesnek jó barátai által szerkesztett életrajza szerint Olaszországból mindjárt *hazán-kon át* vette Lengyelországnak útját,⁴⁾ s ennek alapján a dunai tudós társaság keletkezését gróf Kemény Józseffel még az 1486-ik évbe helyezhetnők,⁵⁾ de az említett életrajz kérdé-ses adata épúgy ellenkezik Celtesnek saját nyilatkozataival és egyéb forrásainkkal, mint Erhardnak azon feltevése,⁶⁾ hogy Celtes krakkói tartózkodásának ideje alatt (1487 végétől, vagy 1488 elejétől 1491 elejéig) tette meg Budára azt a kirándulását, melylyel az említett tudós társaság keletkezését összeköttetésbe hozni szokás. Celtes maga mondja el ugyanis Ódái első könyvének 14-ik ódájában, hogy Velenczéből az Etsch folyón át Tirolon és Svábfországon keresztül Nürn-bergbe ment (hol már az 1487-ik év tavaszán találjuk), innen pedig poeta laureatussá való koronáztatása után tanulmányai folytatása céljából az Elba, Odera és Vistula vidékén át Krakkóba, hol talán már az 1487-ik év végén megérkezett, úgy hogy budai tartózkodását sem 1486-ra, sem 1487-re nem tehetjük.⁷⁾ Csak az 1490-ik év elején hagyta el Celtes ismét Lengyelországot, hazájába visszatérendő ; Szilézián, Cseh- és Morvaországon át eljött Pozsonyba, honnan Budára rándult,⁸⁾ valószínűleg azon célból, hogy a Mátyás király udvaránál tartózkodó tudósokkal megismerkedjék. A fogadtatás, mely-ben a Budán tartózkodó magyar és olasz humanisták a szép hírnévnek örvendő költőt részesítették, a legszivesebb volt. Meg-mutatták neki a magyar főváros nevezetességeit, és meghívták többször lakomáikhoz, melyeken leginkább a bölcsészet és a különféle természeti tünemények képezték a beszélgetés tár-gyát.⁹⁾ Mit tett Celtes Budán tudományos társaságainak érdeké-ben, most már nem bírjuk meghatározni. Némelyek azt hiszik, hogy már Budára való megérkezése előtt a Mátyás udvaránál

tartózkodó magyar tudósok társaságot képeztek volt¹⁰⁾, és így Celtesnek semmi tenni valót sem hagytak hátra; mások ellenben azt állítják, hogy ekkor alapította Celtes a dunai tudós társaságot, vagy legalább a Sodalitas Litteraria Ungarorum-ot, mely Celtesnek Bécsbe való átköltözése alkalmából 1497-ben a Sodalitas Litteraria Danubiana nevet vette fel.¹¹⁾ Mind a két fél ezen gyanításainak támogatására Celtes Ódái második könyvének második ódájára hivatkozik, mely az 1513-ik évi, jóval Celtes halála után rendezett kiadásban »*ad Sodalitatem Litterariam Ungarorum*« van intézve; csakhogy elfelejtették tekintetbe venni, hogy ezen ódának eredeti első kiadása,¹²⁾ melyet 1492-ben Celtes maga rendezett, egyszerűen »*ad coetum Ungarorum*« van intézve, úgy hogy ennek folytán ama későbbi cím valószínűleg onnan eredt, hogy Celtes ódáinak 1513-ik évi kiadója, Velocianus, emlékezve a dunai tudós társaságra, Celtes ódáját erre vonatkoztatta és e szerint címét megváltoztatta. Nincsen tehát okunk feltételezni, hogy 1490-ben Budán már tudós társaság létezett volna és legfeljebb azt következtethetjük Celtes idézett ódájából, hogy akkor a Budán tartózkodó magyar és olasz tudósok közt nagyon kifejlődött társadalmi élet volt.

Celtesnek Budáról való eltávoztása után még ez is megszűnt.¹³⁾ Mátyás királynak halála után az olasz humanisták nagyrészt visszatértek hazájokba, és azok közt is, kik Ulászlóhoz szegődtek, mint Bonfini, Cynthius Anconitanus¹⁴⁾ és Milius, csak ez utóbbinak volt a társadalmi élet kellemei iránt fogékonysága; ő az egyedüli, ki később a dunai tudós társaságba lépett. A tudós magyar főpapokból pedig, kik a királyi udvarnál voltak, nem lehetett volna társaságot alakítani. Ezek humanistikus tanulmányokkal eleget foglalkoztak ugyan, sőt Hassensteini Lobkovitz Bohuslausnak állítása szerint gyakran beszéltek Nemesisről és Laisról, mint Christusról és szorgalmasabban olvasták Plautust, Virgiliust és Epicurust, mint a szentírást,¹⁵⁾ de köztök és az udvart előzőnlő cseh és részben olasz elemek közt is oly határozott ellenszenv uralkodott, hogy lehetetlen lett volna őket bármely tudós társaság számára megnyerni,¹⁶⁾ melyben a cseh tudósok akarták a főszerepet játszani. Csak mikor 1495 táján Schlechta János,

Neideck György, Olmützi Ágoston és néhány évvel később Hassensteini Lobkovitz Bohuslaus II. Ulászló szolgálatába léptek,¹⁷⁾ kezdtek a viszonyok jobbra fordulni, úgy, hogy első-rangu tudósok, mint Lobkovitz és Balbus, nem győzték eléggé magasztalni a budai humanistákat, kik úgy tudományos eszmecsere, mint víg társas lakomák által oly szépen tudtak a különben lélekölő udvari szolgálatba kellemet és tudósokhoz illő szórakozást hozni.¹⁸⁾ Így történt, hogy mikor Celtes Konrád 1497 nyarán Stiborius András kíséretében Bécszet és Budát ismét meglátogatta,¹⁹⁾ eljötnék látta az időt, hogy megalakítsa azt a tudós társaságot,²⁰⁾ mely a Bécsben és Budán tartózkodó humanistákat közös munkásságra és társas együttélésre egyesíteni volt hivatva. Celtes buzdítására a társaság csakhamar megalakult; Budán a királyi cancellaria legnevezetesebb tagjai, Olmützi Ágoston, Schlechta, Neideck és azonkívül Milius udvari orvos, Bécsben az egyetem legkiválóbb tagjai és pártfogói, Krachenberger, Fuchsmagen, Cuspinianus, Stiborius, Stabius, Balbus és mások összeállottak és megállapították a Sodalitas Litteraria Danubiana-t,²¹⁾ melynek elnökévé ifjabb Vitéz Jánost, veszprémi püspököt és a bécsi püspökség administratorát választották meg. A társulat megalakulásának legelső jelét mindjárt akkor adta, mikor Celtes Bécsben állandóan letelepedett. Az 1497. év vége felé ugyanis a Celtes által kiadott *Apuleius de muno*-féle munka²²⁾ borítékán lenyomatta Celtes üdvözlésére írt epigrammait. És ez egyszersmind a társaságnak legnevezetesebb tette. Német és cseh tudósok sok mindenfélét összeírtak²³⁾ arról, mi mindent nem tett e társulat Bécsben a humanismus terjesztésére és a tudományok gyarapítására, de az illető írók mind nem vették észre, hogy a társulat egyes tagjainak működését összetévesztették avval, a mit a dunai tudós társaság mint társaság tett. A Sodalitas Litteraria Danubiana, mint a Celtes által alapított többi tudós társulat is, arra szorítkozott, hogy választott magának elnököt,²⁴⁾ ki egy sodalissal együtt a társaság ügyeit vezette, felvette körébe mindazokat, kik latin verseket tudtak faragni, a társasélet kellemes oldalai iránt fogékonysággal bírtak, és valamely tagtárs által ajánlottak; gyakori összejöveleteket rendezett, melyeken a görög

symposionok példájára különféle tudományos kérdések fölött vitatkoztak, míg végre előbb vagy utóbb jól megrakott asztalnál és telt pohár mellett iparkodtak az élet gondjait elúzni; ²⁵⁾ vidéki tagtársait vendégszeretően fogadta ²⁶⁾ és hébe-korba Celtesnek valamely munkáját, miután egy ezen czélból kiküldött bizottság jónak találta, kinyomatta. ²⁷⁾ Ha még hozzátesszük, hogy 1501-ben a társaság némely tagja fellépett azon színdarabban, melyet Celtes barátjának, Longinus Eleutheriusnak poeta laureatussá való koronáztatása ünnepére szerzett, ²⁸⁾ 1507-ben pedig egy zenészeti művet bocsátott közre; ²⁹⁾ elmondtuk mindazt, mit a társaság működéséről tudunk. S meg kell jegyeznünk, hogy a mit az imént felsoroltunk, mind Bécsben történt. A társulat kevésbbé jelentékeny budai osztálya (contubernium), mely szintén a Sodalitas Litteraria Danubiana nevet viselte, ³⁰⁾ még csak ennyit sem tehetett, minthogy a társaság legjelentékenyebb tagjai, kik magokhoz ragadták ügyeinek vezetését, Bécsben laktak. Budán a társaságnak a királyi udvarnál alkalmazott tagjai beérték avval, hogy gyakori összejöveteleket rendeztek, de arról meg lehetünk győződve, hogy ugyanazt tették volna akkor is, ha nem a Sodalitas Litteraria Danubiana tagjai lettek volna. Egyedüli emlékek Celteshez intézett egyik tréfás levelök és amaz arany-serleg, melyet Olmücsi Agoston 1508-ban symposionjaik számára nekik felajánlott. ³¹⁾ Épen nem kell tehát sajnálnunk, hogy Celtesnek nem sikerült a dunai társaságot Erdélyre is kiterjeszteni, a mint azt 1500 táján tervezte, és hogy a Sodalitas Litteraria Septemcastrensis, melyet íróink képzeletében Celtes egy félreértett költeménye létrehozott, soha meg nem alakult, ³²⁾ végre, hogy maga a Sodalitas Litteraria Danubiana budai contuberniumja is rövid virágzás után örök álomra szenderült, mihelyt 1511 táján Olmüti Ágoston és Schlehta János II. Ulászló udvarát elhagyták és nem maradt ott senki, kinek kedve lett volna, a már Bécsben is feloszlott társaságot Budán újra feltámasztani. ³³⁾ Bármily kevés siker koronázta is azonban a Sodalitas Litteraria Danubiana működését, hazánkban lakó tagjai mégis oly jó hirbe hozták a magyar király udvarát a külföldi tudósok előtt, hogy hálátlanok volnánk, ha személyiségeket és

irodalmi tevékenységöket a feledékenységtől megóvni nem iparkodnánk. — A következő lapok az ő emléköknek vannak szentelve.

¹⁾ A Sodalitas Litteraria Danubianáról legelső nagyobb, bár fölületes munka, a Prochaska Faustiné »Abhandlung von der gelehrten Gesellschaft an der Donau« (Miscellaneen der Böhmischen und Mährischen Litteratur, seltener Werke und verschiedener Handschriften. Prag, 1784. I. p. 1—67.), melyben azt is felemlítve találjuk, hogy Tenzel és Boehme is terjedelmesebben akartak ugyanazon tárgyról értekezni. Azután »Die gelehrte Donaugesellschaft in Wien unter König Maximilian I.«, külön lenyomat Kaltenbäcknek Zeitschrift für Geschichts- und Staatskunde-jéből, Bécs, 1837. (nem ismerem, de értéktelen). Wilhelm Saliger »Die gelehrte Donaugesellschaft und die Anfänge des Humanismus in Oesterreich« (1876. Olmücsi iskolai értesítő; nagyon fölületes). Legföülütesebb Szeberényi Lajosnak Prochaska nyomán készült értekezése: »Az első magyar tudós társaság« (Szépirodalmi Közlöny 1870. p. 211—215, 227—231.). — Xystus Schier kéziratban hátramaradt értekezését (cod. Vindob. 7237. P. VII. p. 1—80 és hiányos másolata u. o. P. VIII. p. 1—19.) szintén felhasználtam.

²⁾ Geschichte der Wiener Universität. Von Joseph Ritter von Aschbach. Wien, 1877. II. p. 88.

³⁾ »Romae Pomponium Laetum audivit« mondja Celtesnek a Sodalitas Litteraria Rhenana által szerkesztett és Celtes Libri Odarum quatuor cum Epodo et Saeculari Carmine-jének az 1513-ból való strassburgi kiadása élén olvasható életrajza.

⁴⁾ »A Roma per Venetias, Ylliricum et Pannonias, Sarmatas adiit«, mondja a fent említett életrajz, melyet Endlicher is követ ([Hormayr's] Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst. Wien, 1821. XII. p. 394.)

⁵⁾ V. ö. gr. Kemény József »Történelmi és irodalmi kalászatok« II. (Pest, 1861,) p. 47. »Ezen tudományok iránti mozgalmak következtében alakult Budán a XV. század végén tudós Celtes Konrádnak befolyása által a Budán való személyes jelenléte alkalmával egy tudós egyesület, 'Sodalitas litteraria danubiana Ungarorum' név alatt, [mely sehol sem fordul elő]. Hogy pedig mely évre tette Kemény Celtesnek budai tartózkodását, kitűnik következő szavaiból (az Anton Kurz-féle 'Magazin für Geschichte und Literatur... Siebenbürgens'-ben Kronstadt. 1844. p. 386. 387.). »Man hat gewöhnlich den Ursprung dieser ungarischen Sod. lit. Danub. (deren Sitz in Ofen war) irrig auf den Zeitpunkt vor Celtis Ankuft in Wien (Nov. 1497) gesetzt — allein, dass sie viel älter sei, ist gewiss, denn schon 1492—1493 liess Celtes sein Gedicht an diese gel. Ges. Ungarns, in welchen er seinen Aufenthalt zu Ofen zwischen 1485 und 1486 [!] besingt, drucken (angehängt an Epitomo in utramque Cicero-

nis Rhetoricam) und als er nach Wien kam, wurde er von einigen Mitgliedern derselben ung. Gesellschaft mit Lobgedichten empfangen.«

*) H. A. Erhard »Geschichte des Wiederaufblühens wissenschaftlicher Bildung.« II. (Magdeb. 1830.) p. 45. V. ö. még Erhardnak Celtesről szóló cikkét az Ersch és Gruber-féle Encyclopaediában.

†) Celtesnek ezen útjáról v. ö. Aschbachot II. p. 193—195., hol különben Celtesnek olaszországi tartózkodásáról mindenféle hamis adat van.

§) Ezen utazását leírta maga Celtes, lib. Amor. II. eleg. 3. Hodipori-con a Sarmatia per Silesiam Boemos et Moravos. Azt, hogy ezen elegiában magyarországi tartózkodását Celtes nem említi, Klüpfel (de vita et scriptis Conradi Celtis stb. I. pag. 100.) avval magyarázza, hogy »id erat praeter ipsius institutum, qui potissimum ea sibi describenda sumpserat, quae Germaniam attinent.« De hogy Celtes akkor Pozsonyban volt, kitűnik következő szavaiból (Amor. II. el. 4.):

Hic ubi Posonium consurgit turribus altis
Limes Teutonicis Ungaricisque viris.«

És hogy azon alkalommal Budát is meglátogatta, mutatják következő sorai (»Ad Benedictum Tyctelium medicum et philosophum Viennensem« Odar. lib. II. od. 3.):

Vienna latis moenibus imperans
Quae Friderici patria Caesaris
Me suscipit dum Sarmatarum
Pannoniaeque plagas reliqui.

§) V. ö. Celtesnek ezen értekezés függelékében közlött ódáját. Klüpfel i. h. p. 110. azt állítja, hogy Celtes Budán »jucunde vixit cum sodalibus litterariis, in quorum notitiam Cracoviae venerat«, és ehhez megjegyzi, hogy »Ex illo Budensi litterario sodalizio fuisse, quos apud Sarmatas cum teneretur, notos iam sibi habuerat ac familiares, eadem declarat ode sapphica. Revocat enim sociis in memoriam, quo medio, sub asperiore coelo [? erről szó sincs] *Arctoum frigus* saepe pepulerint. Quae alio loco trahi haud possunt quam ad commorationem illam Cracoviensem.« Úgy látszik, ennek alapján írja Endlicher (i. h. p. 145.) az 1489 táján Krakkóban virágzott lengyel tudós-társaságról: »Ungern, in deren Hauptstadt an dem gelehrten Hofe des Corviners sich schon früher ein ähnlicher Verein gebildet hatte, sowie die zahlreich in Krakau verweilenden Schlesier, scheinen die Mitglieder, Celtis wenn auch nicht Gründer, doch die Seele der Gesellschaft gewesen zu sein.« Pedig a budai »*Arctoum frigus*«, melyre Klüpfel egész okoskodását alapítja, egészen egyszerűen onnan magyarázható, hogy akkor, mikor Celtes Budán volt (április 6-ika előtt) az éjszakák »*frigus arctoum*« pepulいた *altis noctibus*«) bizony nagyon hidegek lehettek. De különben is a humanistáknál oly gyakran találunk czélzásokat a Magyarországon uralkodó *Arctoum frigus*-ra, hogy Celtesnek ezen kifejezése végett nem szükséges feltenni, hogy Celtes Krakkóban ismerkedett meg a budai humanistákkal. V. ö.

pl. Titus Strozza-nak »Pro Matthia Ungariae Rege« című költeményében (Carm. illustr. poet. Ital. Flor. 1719. IX. p. 168.). »Pannonis, Arcto is gens dominata plagis« ; Balbus Opp. I. p. 218. Magyarországról »Sic iubet Arctoo terra subacta polo« és p. 224. »Ut noscam an valeas, me misit ab axe boreo Pannon, inocciduo qua micat ursa polo.« L. még Janus Pannonius munkáit I. p. 541. 665.

¹⁰⁾ Prochaska p. 20. (és utána Szeberényi p. 214. 215., ki Vitéz Jánost Janus Paunoniussal összetéveszti) azt hitte, hogy már Janus Pannonius és Vitéz János esztergomi érsek idejében keletkezett eme tudós társaság »die wir aber füglich als eine angehende und private Gesellschaft, die grösseren Theils oder vielleicht bloss auf Ungarn beschränkt war, betrachten können«, és minthogy, mint látni fogjuk, tévesen azt vélte, hogy II. Vitéz János már 1495-ben a társaság elnöke volt, azt gyanítja p. 21., hogy 1497-ben Vitézt másodszor választották meg elnöknek. Wallaszky is (Conspectus p. 117.) úgy látszik, a Mátyás király halálát megelőző évekbe helyezi a budai társaság alapítását, mikor azt mondja, hogy »Inoleverat seculo hoc XV. in Italia consuetudo societates condendi eruditae. Mature eam confluentibus undique Italis suam fecerunt Hungari. Duplicem hoc seculo coactam esse reperio. Budensis est altera altera vero Transylvanica. *Utriusque si non auctor, saltem conciliator videtur esse Conradus Celtis.*« Endlicher i. h. p. 146. »(Ofen) wo er... unter den zahlreichen dort anwesenden Ausländern und im Ausland gebildeten Eingeborenen eine wahrscheinlich schon früher bestandene gelehrte Gesellschaft, die später viel schöner in Wien erblühen sollte, die sodalitas danubiana wieder erweckte.« Toldy Ferencz »A magyar nemzeti irodalom története.« 1851. II. p. 35.: »Olaszország példája, hol a XV. században számos tudós társulatok keletkeztek, Budán szintén egy ilyet hívott életbe, mely Sodalitas literaria Ungarorum néven Mátyás és Ulászló királyok alatt virágzott.« Toldy ezen budai társaságot határozottan megkülönbözteti a Sodalitas Litteraria Danubiana-tól, és a Celtest üdvözlő humanistákat csak ezen utóbbi társaság tagjainak tartja; az előbbinek tagjai szerinte »néhány tudós magyar püspökökön kívül, az udvar s az egyetem emberei voltak.« — Joseph Leonard Knoll »Mittelpunkt der Geschichtsforschung stb.« (Olmütz, 1821.): »Der Beginn der Gesellschaft fällt allerdings in die Zeiten des Königs Mathias. Damals schrieb Celtis sein Gedicht an die Gesellschaft der Gelehrten der Donau, und schildert darin den angenehmen Umgang mit ihnen bei Besichtigung des Bücherschatzes von Mathias Corvinus.« Szilágyi Sándor (Budapesti Szemle III. 1858. p. 151.): »A királyi udvar [Mátyásé] gyűlhelye volt a tudósoknak, kik itt Olaszország példájára tudományos egyletet alapítottak«.

¹¹⁾ Ez utóbbi Szeberényi feltevése is, p. 214. — Endlicher i. h., ki mint láttuk, azt hitte, hogy Celtis 1490-ben csak újra felélesztette a Mátyás király udvaránál már régóta fennálló tudós társaságot, ennek kapcsán később p. 160. azt mondja, hogy Budáról

Bécsbe jövéen, az egyetemi szünidők alatt előadásokat tartott, melyek úgy megtetszettek, »dass ihn seine Freunde, *die unterdessen eine mit der Ofner Gesellschaft in beständigem Wechselverkehr stehende Sodalitas Danubiana gebildet hatten*, nur unter dem Versprechen zur baldigen Rückkehr entliessen.« — Aschbach II. p. 75.: »Er (Celtés) war auch der Schöpfer der Donaugesellschaft, welche früher ihren Sitz in der ungarischen Hauptstadt Ofen gehabt, ihm aber nach Wien verlegte, als Celtés dahin 1497 übersiedelte« és főkép II. p. 108. »Er wollte daselbst [Budán 1490-ben] mehrere namhafte Gelehrte persönlich kennen lernen, und die Einleitung zur Bildung einer Sodalitas litteraria Danubiana, deren Mittelpunkt Ofen sein sollte, treffen«, mihez Aschbach még a következő jegyzetet csatolja: »Über die Zeit der Errichtung der Sodalitas litteraria Danubiana, welche zuerst ihren Sitz in Ofen hatte, ist man nicht einig. Dass die Sodalitas litteraria Hungarorum [?] welche Celtés [?] schon im J. 1490 in Ofen vereinigte, den ersten Grund zu der Gesellschaft legte, ist sicher. [?] Den Namen Sodalitas Danubiana scheint sie erst 1492, oder was wahrscheinlich ist, 1494 angenommen zu haben, als sie ihren Hauptsitz nach Wien verlegte, und Celtés zum Besuch sich in ihren Kreis begeben hatte [? Celtés 1492-ben, nem 1494. volt ismét Bécsben! v. ö. Aschbach II. p. 207.].«. Hasoulán u. o. p. 197. »Bei solchen stürmischen Verhältnissen war es immerhin viel, dass Celtés, der die in Ofen und Wien lebenden Humanisten zu einer Litteraria Sodalitas Danubiana vereinigen wollte, wenigstens einen derartigen Verein in Ofen unter dem Namen Sodalitas Ungarorum [igy] zu Stande brachte«. Mily üres, semmivel sem igazolható beszéd Aschbachnak ezen állításai, kitünik az ellenmondásból, melybe maga-magával ugyanazon 108-ik lapon keveredik, hol a föntebb idézettek után következőképen folytatja: »Obschon Celtés in Ungarn eine gute Aufnahme fand, die Freunde der classischen Studien seinem Plane Beifall schenkten, und auch zunächst eine Sodalitas litteraria Ungarorum angeregt wurde, so scheiterte doch die Ausführung desselben vorerst an der ungünstigen Situation der politischen Zeitverhältnisse: aber die angeregte Idee wurde nicht fallen gelassen, man kam später auf sie zurück und verwirklichte sie. «Némely író meg épen 1501-re teszi a társulat alapítását, így Lippert i. h. p. 8. és Dück, Gesch. d. Kronstädter Gymn. p. 10. In der von Kaiser Maximilian im J. 1501 gestifteten grossen literarischen Verbindung des ‚Collegii Poetici‘ und der ‚Sodalitas Celtica‘ [?], eine Art Academie zur Förderung wissenschaftlicher Zwecke, kommt unter den 7 Abtheilungen derselben auch die Septemcastrensis vor.« d’Elvert is (Geschichte der Studien- Schul- und Erziehungs-Anstalten in Mähren stb. 1857. p. XXIII.) 1501-re teszi a társulat megalakulását. Ezen írók ternézetesen a Collegium Poetarumot a dunai társasággal összetévesztették. A Collegium Poetarum(vagy ‚sodalitatis litterariae collegium poetarum‘) azonban csak annyiban állott összeköttetésben a dunai társasággal, hogy több tanárai, mint Celtés, Longinus Eleutherius, Stabius és Rosinus, egyszersmind a dunai társaság tagjai voltak.

¹²⁾ »Epitoma in utramque Ciceronis Rhetoricam cum arte memorativa et modo epistolandi utilissimo« s. l. e. a. 4°. E kiadás előszava kelt: ex Ingolstadt quinto Kalendas Apriles a sal. MCCCCXCII; végén Celte-nek öt ódája van lenyomatva; a kérdéses ódának címe: »Ad Coetum Ungarorum de monstribus quae praecesserunt mortem Divi Mathiae Regis Hungarici.« A 412-ik számú latin müncheni codexben is megvan ezen óda (fol. 266a—267b) a következő felirással: »Ad cetum Pannonum de monstribus quae praecesserunt mortem divi Mathie Regis Ungarie.«

¹³⁾ Prochaska (p. 17.) (Szeberényi. i. h. p. 213.) és Klüpfel nyomán (I. p. 100.) Aschbach is (II. p. 108.) azt állítja, hogy Celtes, bár Pozsonyban értesült Mátyás királynak Bécsben 1490. április 6-ikán történt elhunytáról, az ezen gyászos esemény után beállott viharos politikai viszonyok daczára folytatta útját Budára. — De az, hogy Celtes még Mátyás király halála előtt látogatta meg Budát, kitűnik azon körülményből, hogy Celtes a budai humanistákkal beszélt ugyan mindenféle természeti tűneményekről, de azon monstrumokról, melyek Mátyás király halálát megelőzték, nem, és hogy a budai lakmározások alkalmával még »blandus Bacchus« azóta »modo vultus posuit serenus« azért, mert »fuit magnis patefacta monstribus ira deorum« (I. Celtesnek ad Coetum Ungarorum című ódáját).

¹⁴⁾ Erről mivelődéstörténetünk mitsem tud. De v. ö. Valerianus de litt. infel. II. p. 79. »Cynthius Anconitanus poeticis studiis valde celebris, acrique et eleganti ingenio praeditus, Mathiae Pannoniae Regis amicitiam promeruerat, eoque Principe iam defuncto complures annos vixerat honestissime.« A bécsi egyetemi acta fac. art. ad 1487. 7. Aug. [Schier-nál cod. Vindob. 7237. IX.] »Petivit quidam orator nomine Cynthius qui pro tunc in nostra universitate in arte poetica legebat, ut Universitas ei daret litteras ad regiam maiestatem, ut regia M. sibi provideret de stipendio. Super isto articulo dns Rector ex deliberationibus facultatum conclusit quod oratori Cynthio dande essent littere commendaticie ad regiam maiestatem in communi forma et quod tales littere non preiudicent aliis transpositis [??] nostre universitatis.« Továbbá II. Ulászlónak 1494-ben történt kiadásainak jegyzékében (p. 59. Engelnél, Geschichte des ungrischen Reichs) »sexto decembris. . . Cynthio Italo, qui Nandor Albe Navem Fustan vocatam fecit, pro emenda una Suba 6 [= 6 ft.] Eidem pro expensis 4 [= 4 fl.].

¹⁵⁾ V. ö. Hassensteinnek Adelmann Bernáthoz intézett levelét (datae Budae Augusti. Cal. valószínűleg 1502-ből; l. Hassenstein Lucubrations oratoriae fol. 95b. s 96a.): »Quod ad me attinet, versor hic inter aulicos purpuratosque; honoro alios, honoror et ipse, arrideo, arridetur mihi. Haec an mei stomachi sint facile existimare potes, certe pauca, quae probem, hic invenio, et saeculares feritatem gentis, unde oriundi sunt, redolent: foris blandi, intus pleni dolo, et perfidia esse dicuntur. Ecclesiastici crebrius de nummis, quam de coelo loquuntur, saepiusque Nemesim et Laidem quam Christum in ore habent, quodque vix tolerabile est plus Plauto Virgilioque, quam Evangelio incumbunt,

et studiosius Epicuri dogmata, quam decreta Pontificum evolvunt. Postremo id te cupio scire inter omnia Pannoniae potissimum hoc mihi placere, quod multos invenio cupidos literarum et omnifariam doctos, quorum colloquio atque familiaritate uti in deliciis habeo.« Érdekesen illusztrálja Hassensteinnek ezen állítását Geréb László erdélyi püspöknek egy levele (data Bude Octava Decembris Anno D. MCCCCLXXXII; a cod. Marc. 178. nr. 80-ból), melyben VI. Sándor pápának megválasztatásához szerencsét kíván. Ebben többek közt az 'E. S. V. humile et devotum mancipium Ladislaus Gereb: Episcopus Transsilvanus' a következőket írja a pápának: »Nam quid utilius, quid prestabilius, quid in rebus humanis iocundius quam sapientem habere rectorem? Plato tunc demum beatas esse R. P. iudicabat, cum a sapientibus regerentur. Felix igitur populus, felix R. P. christiana que talem sortita est pastorem stb.«

¹⁶⁾ Mulatságos Szeberényi megjegyzése, p. 228. »kikből alakult és kikből állt volna a magyarok társasága (sodalitas hungarorum), ha a magyar tudósok nem lettek volna tagjai? Ki is hihetné, hogy a székel (i) származású Gattus 'talán Gáti?' János, ki az esztergomi főiskolában tanított — Magyar Mihály (Michael de Hungaria) theologia tudora, Temesvári Pelbárt, a kolozsvári születésű de Mirabilibus (valószínűleg Csodás) Miklós pozsonyi prépost, Janus Pannonius, Dóczy Orbán, Geréb László, Báthory Miklós, Erdődi Tamás az egyháziak között; továbbá Széchy Dénes, Ország János, Bari Miklós, Ibafalvi Tamás, Nyirkáló Tamás, Mátyás király titkára, Varday István, Thuróczy János, Zsednay János, Ivanich Pál, Gyűhös Péter, Thúz János, Fodor Kristóf, Mester Ferencz, Vitéz Elek és László, az erdélyi származású Pizo István és annyi más, vajjon ki hihetné, hogy ezen és ezekhez hasonló férfiak részt nem vettek volna a magyar tudós társaságban?« Furcsa sorozat! Azt is elfelejtette Szeberényi, hogy Celles kérdéses ódjában az Ungari alatt nemcsak a magyarokat, (kiket Pannonos-nek nevez) hanem a Magyarországra vándorlott olaszokat is értette. — II. Vitéz Jánostól, ki inkább osztrák mint magyar püspök és különben is szláv nemzetiségű volt, eltekintve, magyar főpapot hiába keresünk a Sodalitas Litteraria Danubiana tagjai közt. Azon magyar főpapok közül, kiket 1503. május 11-én Hassenstein üdvözlöztetett, szintén több nem volt magyar ember; »me DD. Reverendiss. D. Vradiensi, D. Vesperiensis [így] commendabis ac D. Albensi et amico meo D. Philippo More.« (L. Nova Epist. App.) — Hibás volt tehát Toldy Ferencz felfogása (i. h. 35. 36.): »Munkálataiknak nem maradt semmi gyümölcsök; a tudomány emelkedésére, meghonosítására, terjedésére a hazában egyik sem gyakorolt hatást, s annál kevésbbé, mert e lakomázás, mely mindig [?] a józanság rovására folyt, nem igen volt alkalmas arra, hogy a komoly kedélyű magyarban a tudományok és tudósok iránt tiszteletet gerjesszen.« Hogy az akkori magyar humanisták a lakomázásnak éppen nem voltak ellenségei, Balbus Jeromosnak több elegiájából is kitétnék.

¹⁷⁾ Hogy Olmücz Ágoston és Schlechta voltak II. Ulászló udvarának legjelentékenyebb tagjai, bizonyítják Hassensteinnek eme sorai is (Farrago Poematum p. 55.):

Tolle Augustinum, Sslechtam, Sslechtaeque sodales
Doctiloqui, et sylvis fluminibusque canes.

De téved Prochaska de saec. lib. art. fatis p. 241., mikor Hassenstein magasztaló szavaiból azt következteti, hogy Schlechta alapította a budai tudós társaságot.

¹⁸⁾ L. Hassensteinnek 'Ad contubernales in recessu' című költeményét (Farr. Poem. p. 137.):

Cultores Phoebi, castaeque valete Minervae,
Est animus patrios quippe redire lares.
Corpus abit longe, gelidumque revertit ad Albim,
At mens in vestro est tota sodalatio. [így]
Sed licet in mediis habitare videbar Athenis,
Inter Socratici nomina magna chori.
Delectant mores, delectant mellea verba,
Delectat vestri simplicitas animi.
Tales convivas ausim praeponere Serum
Lydorum et rubri divitiis pelagi.
Este tamen memores nostri: Sic vates Apollo,
Sic vos Pierides, vestraque Pallas amet.

Schlechtához írt levelében (Viennae 9 Maii Anno 1499; Nov. Epist. App.): »Quid plura? aequiore animo tuli me a coetu vestro abesse, dum hic quoque plerosque artium studiosos offendo... Contubernales pretereas tuos atque domesticos iube salvare«, ugyanannak: »Augustinum, Georgium, Nicolaum et totam domum tuam salvare iubebis.« »Vale et Augustinum, Georgium, Nicolaum immo totam tuam domum salvare iube.« »Vale et tecum tota Academia potius quam Cancellaria.«

¹⁹⁾ Arról, hogy Celtes 1497-ben, mielőtt Bécsben állandóan letelepedett, budai ismerőseit is meglátogatta, Celtes biographusai nem tudnak semmit, pedig Schlechtának és Neidecknek levelei és költeményei e tényt kétségen kívül helyezik. L. Schlechtának és Neidecknek Celteshez intézett epigrammjait (1497-ből), melyekből kitűnik, hogy *nuper* meglátogatta Budát. Hogy pedig ezen *nuper*-t nem lehet Celtesnek 1490-iki látogatására vonatkoztatni, mi különben is absurdum volna, bizonyítja azon körülmény, hogy Neideck, ki Celtest Budára elkísérte, 1491-ben még Olaszországban tartózkodott. Azon levél is, melyet Schlechta 1498. apr. 26-ikán Budáról Celtesnek írt, többször említi Celtesnek *minapi* otthlétét. Ezen levélből tudjuk meg azt is, hogy Stiborius András kíséretében volt Celtes Budán. — Nevezetes különben Klüpfel jegyzete p. 208. »Pannonii huius itineris [Klüpfel szerint Celtesnek Bécsből való letelepedése után] meminerunt Georgius Neudecker et Joannes Schlechta, regis Pannonum Secretarii in suis episodiis. Ad illam professionem fuisse invitatum a sodalibus litterariis qui debebant Budae, ex eorum ad Celtem

epistola communi nomine data elucet.« Schlechtának és Neydeckernek Celtes budai tartózkodását említő költeményei ugyanis már 1497. november hó elején ki voltak nyomtatva, a budai társaság budai tagjainak Celteshez intézett meghívása pedig ugyanazon év december hó 8-án kelt; továbbá Aesticampianus János már az 1497. december 31-én megköszöni Celtesnek Krakkóból, hogy megküldötte neki azon epigrammok, melyekkel a dunai társulat üdvözölte őt. (Levele Celtesnek Codex epistolaris-ében).

²⁰⁾ Ezen évben találkozunk a dunai tudós társaságnak legelső nyomaival. Bonomus Ferencz, a társaság egyik tagja, 1497. június 20-kán Celteshez intézett levelének ezen címet adta: »Franciscus Bonomus, regius secretarius, doctissimo viro Conr. Celti bonarum artium magistro et *sodalitatis nostrae principi*.« — 1497. márczius 17-kén hitta meg I. Miksa császár a bécsi egyetemre Celtest, kit ugyanazon év október havában már Bécsben is találunk, budai látogatása tehát az 1497-iki év nyarában történt. Hogy a dunai tudós társaság tényleg 1497-ben alakult meg, onnan is kitűnik, hogy akkor választották meg *sodalitatis princeps*-sé Vitéz Jánost, már pedig e társaságban, tudunkkal, az elnök egyszer-mindenkorra lett megválasztva, nem pedig újból évről évre, mint a *Sodalitas Collimitianá*-ban történt.

²¹⁾ Furcsa Jankowich állítása (a Szent-Györgyi Gellérd-féle *Salustius* fordítás előszavában p. 99.): »1497. Bétsb. L. Apuleji *Epitom. de mundo*. Celtes Conrád ajánlja [?] *sodalitati Literariae Danubianae*, melynek fejedelme Vitéz Imre [?] Weszpr. püspök; Tagok Budán [?] Pierius Grachus, Aug. Olomuceus; királyi titoknokok; Petrus [?] Mylius orvos, Hieron. Balbus váczai prépost [?], Ioan. Schlechta; Georg. Neudecker, Bohusl. Hassenstein etc.« Téved Wallaszky is (*Conspectus* p. 117.), mikor a dunai társaságnak Celtes Apuleius kiadásából ismeretes tagjait mint a *Budensis illa societas* sodaleseit sorolja fel.

²²⁾ »Lucii Apuleji Platonici et Aristotelici philosophi *Epitoma divinum de Mundo seu Cosmographia ductu Celtis*. Impressum Vienne — per Ioannem de hiberna arce hand procul a ripis Rhenanis et urbe inventrice et parente impressorie artis Moguntiaci.« — A dunai társaság epigrammjai (applaususai), úgy látszik az Apuleius-kiadásból másolva, megvannak a cod. Mon. lat. 569.-ben (chart. s. XV., fol. 177.) is. Címök: »Danubianum Contubernium. Episodia *sodalitatis litterariae Danubiane* ad Conradum Celtem dum a Norico *gymnasio ad Viennam pannonie concesserat*.« Vége, úgy mint a bécsi kiadásban, »Finis *Episodiorum sodalitatis litterariae Danubiane*.« Ezen Episodiákat a müncheni codexből újból lenyomatta Joh. Casp. Lippert (»*Abhandlungen der churfürstlich-baierischen Akademieder Wissenschaften*. I. München 1763« »*Nachrichten von den ehemaligen gelehrten Gesellschaften in Baiern*« p. 32—38.) még pedig »in der Hoffnung dass es dem gelehrten Publico um so weniger missfallen werde, als diese Episodia, meines Wissens, noch nie im Druck erschienen, und hieraus einige Mitglieder dieser Gesellschaft zu erschen

sind.« A bécsi Apuleius-kiadásból (?) botrányos hanyagsággal lenyomatta Aschbach II., p. 421—433. Klüpfel II., p. 51—56. Lippert czikke után közölte őket.

²³⁾ Leginkább Saliger p. 24—31, Klüpfel nyomán (II. p. 66—67), a ki ismét forrása megnevezése nélkül Schiernek kézirati értekezéséből fordított (v. ö. Endlicher Rec. p. 160.). Prochaska is p. 4 és 8 hatalmas rhetoricai bombasttal ecseteli a társulat működését. Arra, hogy mind-ezen üres phantasiát e helyen közöljem, sem időm, sem kedvem nincs ; a kit érdekelnek, olvassa Saligernél és Prochaskanál.

²⁴⁾ A Sodalitas Litteraria Danubiana első elnöke, mint az Episodiából kitűnik, II. Vitéz János volt. Azon körülmény ugyan, hogy egy helyen Celtes is a dunai társaság princepsének czímeztek és hogy maga Celtes Apuleius-kiadásának előszavát Krachenberger és Fuchsmagen Jánoshoz, mint a dunai társaság *principes*-eihez, intézte, arra engedne következtetni, hogy e társaságban a *princeps* cím pusztá megtsiszteltetés volt és nemcsak az elnököt illette, és hogy ennél fogva kétes, vajjon csakugyan elnöküké választották-e meg II. Vitéz Jánost a sodalesek ; de ha megfontoljuk az epigramm e szavait : »Princepe te gaudet, concordique eligit ore Patronum et nutu statque caditque tuo«, minden kéte-lyünk ez iránt el fog oszolni. — Ki lett Vitéz halála (1499) után elnöknek megválasztva, nem tudjuk. Schier kézirati értekezésében azt hiszi, hogy Dalberg János († 1503.) wormsi érsek, a szintén Celtes által alapított Sodalitas Rhenana elnöke, kit Celtes egyik költeményében »Princeps Sodalitatum literarium per universam Germaniam«-nak nevez ; de Aschbach II. p. 76. méltán kétségbe vonja ezen feltevés helyességét. — Hormayr (Wien, seine Geschichte, stb. IV., p. 148.) szerint Cuspinianus volt a dunai társaság elnöke is ; Aschbach ellenben (II., p. 434.) azt állítja, hogy Vitéz halála után Graccus Pierius (Krachenberger) volt a társulat elnöke, Cuspinianus az alelnök és Stabius János a titkár (Geschäftsführer), és ezen állítását arra alapítja, hogy azon fölíratban, melyet Cuspinianus 1506- vagy 1507-ben a dunai társaság bécsi tagjainak gyűlhelyül szolgáló házában (Singerstrasse Nr. 897.) elhelyeztetett »Sodalitatis Litterariae Danubianae viris eruditis in memoriam sempiternam«, a tizenkét tagtárs közt első helyen Graccus Pierius, másodikon Cuspinianus, harmadikon Stabius van felemlítve.

²⁵⁾ Kitűnik ez Celtesnek »ad coetum ungarorum« ntézett költeményéből. V. ö. még Ódái harmadik könyvének 15-dik ódáját : »Ad Sodalitatem Litterariam Rhenanam, ut secum epulum redeunte Phoebo ab capricorno instruant.« L. még Hassensteinnak következő költeményét (Farr. Foem. p. 132.):

Inter Pannonios versamur, Sslechta, penates ;
Si, quae agimus, quaeris ? vivimus et bibimus.
Carminibusque mihi plus Bacchi dona probantur,
Cornigero et cedit casta Minerva deo.

Plusque placet crater, quam magni Musa Maronis,
 Plus calices ipso denique Maeonide.
 Tu tamen ad flammās tentas adiungere flammam
 Utque bibam sitiens Sirmica vina iubes. stb.

A Sodalitas Collimitiana lakomáról Ursinus Velius versei szólnak. — Különben tévesen állítja Szilágyi Sándor (i. h.) Toldy nyomán, hogy a dunai társaság összejöveteli csak lakmározásokból állottak. — Wallaszky Consp. p. 120. a dunai és rajnai társaságok jellemzésére Celtesnek Vigilius Jánoshoz intézett ódáját (Odarum lib. III., oda V.) idézi; de a költeményből magából kitűnik, hogy ez nem a rajnai társaságra, hanem Celtesnek és Vigiliusnak heidelbergi tanulókorára vonatkozik.

²⁶⁾ Igy Heidelbergben Vigilius volt a rajnai társaság hospese, Mainzban Gresmund. Augsburgban Peutinger, Nürnbergben Pirkheimer. (Celtesnek a Roswitha-kiadás előtt levő ajánlólevele kelt: »Ex Norimberga Augusta Praetoria, diversorio nostro litterario aede Willibaldi Pirkhamer.«)

²⁷⁾ Celtis *ἡαρωδία*-jának végén (Augsburg 1505.) olvassuk: »Finiunt panegyrici decantati divo Maximiliano Augusto per [Ezen per úgy látszik *finiunt*-hoz, nem pedig *decantati*-hoz tartozik] sodalitatem literariam Danubianam censoribus Conrado Peutingero, Ioanni Foenisea, Sebastiano Sperantio.« stb. A „libellus de urbe Norimberga“ végén pedig azt olvassuk, hogy »Ioanne Dalburgio Wormat. Episcopo et Ioanne Coclite, ducali senatore et magnifico cive censoribus.«

²⁸⁾ »Ludus Dianae in modum Comoediae coram Maximiliano Romanorum Rege Kalendis Martiis et Ludis Saturnalibus in arce Linciana actus. Impressus Norimbergae ab Hieronymo Hölzelio cive Norimbergensi A. 1501. Idibus Majis.« E Celtes által írt színdarabban többek közt maga Celtes, Grünpeck József és Longinus Eleutherius is fellépett; l. Aschbach II., p. 241.

²⁹⁾ »Melopoiae sive Harmoniae tetracenticae super XXII genera carminum heroicorum elegiacorum, lyricorum et ecclesiasticorum hymnorum per Petrum Tritonium et alios doctos sodalitatis litterariae nostrae musicos secundum naturas et tempora syllabarum et pedum compositae et regulatae ductu Chlunradi Celtis feliciter impressae.« Végén »Impressum anno sesquimillesimo et VII. Auguste.« Denis az e mű címében említett Sodalitas Litteraria alatt tévesen a »Sodalitas Boiorum“-ra gondolt; hogy Tritonius, előbb brixeni tanító, a dunai társulatnak tagja volt, bizonyítják Celtes Codex epistolarisében ránk maradt levelei.

³⁰⁾ V. ö. a »Sodalitas litteraria Danubiana«, illetőleg annak budai osztályának Celteshez intézett levelét ezen értekezés függelékében; mint-hogy pedig Schlechta Celteshez szóló levelében a társaság bécsi osztályát szintén csak Sodalitas Litteraria Danubia-nak nevezte, következik, hogy a társaság két osztálya tényleg egy és ugyanazon társasághoz tartozik. Téved tehát gr. Kemény József, midőn azt állítja (Kurz's Magazin . . . 1844., p. 387.) »dass eben zu jener Zeit auch in Ungarn eine

eigene, von der bekannten Sept. sod. lit. Germ. *ganz unabhängige* und selbständige ‚Sodalitas litteraria Danubiana‘ bestand, und dass Conrad Celtis sowohl von der einen als auch von der andern Sodalitas zugleich Mitglied war...«

³¹⁾ Toldy i. h. egy a dresdai kincstárban őrzött »Mátyás dicsőítésére vert emlepléncz« is felhoz emlékei közt; leírja Boehme p. 121: »Est in principali nummophylacio, Dresdae, elegantissimus nummus, ipsi quem nuper vidimus, in honorem maximi Regis [I. Mátyás] cusus, tituloque insignitus hoc

Caesare magna quidem victo Thracumque tyrannis
Maior Apollinea gloria parta tuba est.«

De arról, hogy ez érmet a Sodalitas Litteraria Danubiana verette, Boehme mitsem tud. Toldy kérdéses állítása csak Wallaszky gyanításán (Tentamen p. 12. 77.) alapszik, ki még megjegyzi, hogy Zachar. Theobaldus (De bello Hussitico III. p. 152.) az érem feliratát Bohuslaus Hassenstein művének mondja.

³²⁾ »In hoc libello continentur *septenaria sodalitas litteraria Germanie* Ausonii sententie septem sapientum septenis versibus explicate. Eiusdem Ausonii ad Drepanum de ludo septem sapientum. Epistola sancti Hieronymi ad Magnum Oratorem urbis de legendis et audiendis poetis. Impressum Vienne ductu Conradi Celtis anno M. quingentesimo seculari.« E gyűjtemény első darabja megjelent 1513-ban is, mint Celtis Epodosainak tizennegyediké, következő címmel: »Septenaria sodalitas Litteraria Germaniae *Ἡεὶ τῆς ἐξδομᾶδας*« [így]. Most hét létsoros epigramm következik, melynek mindegyikében egy a hetes számmal némi összefüggésben álló nevezetes tárgy van megénekelve: Róma hét halma, Görögország hét bölce, Németország hét nagy vezére, stb. Az egyes szakaszok címe: ‚Septemcastrensis Danubianus, Dantiscanus Vistulanus, Pomeranus Codoneus, Albinus Luneburganus, Alpinus Dravanus, Rhenanus Vangionus et Mosellanus, Necaranus Hercinianus‘. Az első epigramm így szól:

Septemcastrensis Danubianus.

Si clara Graeciae recenseo lumina
Erraticos septem globos vincentia,
Vicinitatis rite munus exequor.
Servant Eoas Graius et Getae plagas,
Qua pontico septem ostiis Ister mari
Illabitur, septemplici haud Nilo minor.
Hinc nomen est septem datum castrensibus.

Ezen költemény által félrevezetve egy külön Sodalitas Litteraria Septemcastrensis létezésében hittek Seivert (l. Piso Istvánról szóló cikkét); Wallaszky (Consp. p. 117.); Gley (a Biographie Universelle *Corvinus*-cikkében); Eder Obs. crit. ad Hist. Felm., p. 260.; Belnay

Compend. Historiae rei literariae in Hung. Posonii 1811., p. 44—46.; Szeberényi i. h., p. 213. (ki az erdélyi társaságot a budainak főkjának tartotta, de p. 230. megint azt hitte, hogy csak később Celtes igyekezetei folytán olvadt a dunai társaságba) és Fessler, Geschichte d. Ungern, 1822., V., p. 682. Óvatosabban fejezi ki magát Schuler-Libloy (Kurzer Überblick der Literaturgeschichte Siebenbürgens. 1857., p. 6.) »Es gab daher wissenschaftliche Männer in Siebenbürgen, welche in einer ‚Gelehrten-gesellschaft‘ näher vereinigt hätten werden können, wie es in dem Plane des Conradus Celtis (Meissel) gestanden war, welcher neber der Ofner noch eine besondere Siebenbürgische (transsilvania seu septemcastrensis) ‚societas erudita‘ zu begründen unternommen zu haben scheint.« Szilágyi Sándor ellenben (i. h., p. 151.) azt állítja, hogy »az ezzel [a budaival] egykoru erdélyi — hihetöleg százsz — egylet nem ennek, hanem a Bécsben székelö dunainak volt főkja,« úgy látszik Toldy nyomán (A magyar nemzeti irodalom története. 1851., p. 35.): »Van nyoma egy ily erdélyi társulatnak is, Societas Septemcastrensis, mely hihetöleg a dunai társulat főkja volt s az erdélyi százszok közt létezett.« Dück (Gesch. d. Kronstädter Gymnasiums, p. 6.) is félre lett vezetve Celtes idézett költeménye által s azon kívül még azon hibát is elkövette, hogy a ‚Septenaria‘-t képezö minden egyes társaságot vessző által két külön társaságra osztotta föl, úgy hogy például nála a Danubianus, Septemcastrensis mint két társulat szerepel. Ezen lamis felfogás ellen a következőket hozta fel gr. Kemény József (i. h. p. 386., 387.): 1. Dück pontozása következtében a *septenaria Soliditas*‘ tizennégy társaságra oszlik; 2. Minthogy az említett tudós társaságok Celtes által ‚Sept. Sod. lit. Germaniae‘-nek nevezetnek és a ‚Septemcastrensis Danubianus‘ kifejezést ‚Siebenschlösser Abtheilung in der Donaugegend‘-nek kell fordítani, Erdély pedig nem fekszik a Duna közvetlen szomszédságában, »kann also unter Septemcastrensis durchaus nicht Siebenbürgen verstanden sein, sondern andere sieben Schlösser in der Donaugegend«, melyek »nur in Deutschland, nicht aber in Siebenbürgen zu suchen.« 3. Azon sorrendből, melyben Celtes az egyes társaságokat felhozza, az következnek, hogy az állítólagos erdélyi társaság mindnyájok közt a legjelentékenyebb volt, s minthogy ez absurdum, ismét azt következteti Kemény, hogy Celtes ‚Septemcastrensis‘ Németország valamely vidékére vonatkozik. — Keménynnek ezen állításai nyilván a czélou túl lönek. ‚Danubianus-Septemcastrensis‘ nemcsak azt jelentheti, hogy »Siebenschlösser Abtheilung in der Donaugegend,« hanem azt is, hogy »Duna-melléki és erdélyi társaság«; hogy Celtes a hét társaságot nem rangsorozatban hozta fel, kitünik onnan, hogy e társaságok legtekintélyesebbike: a rajnai, az utolsóelőtti helyen áll; végre azt, hogy Celtes a Septemcastrensis alatt csakugyan Erdélyt értette, az epigramm maga bizonyítja, mely szerint a ‚Danubianus-Septemcastrensis‘ társaság egy Európa *keleti* részén, nem messze a Duna torkolatától, Görögországgal egy irányban fekvő és a geták által lakott tartomány-

ban székel. Ez csak Erdélyre vonatkozhatik. — A mi már most a Septenaria többször említett epigrammjaik illeti, nyilvánvaló, hogy Celtes úgy közli őket, mintha az illető társaságok művei lennének, de nyilvánvaló az is, hogy azokat csakis Celtes írhatta: először azért, mert az említett hét társaság közül csak négynek létezéséről van biztos tudomásunk (Vistulana, Danubiana, Rhenana és Albina vagy Baltica, másnév Codonea), másodsor pedig azért, mert mind a hét epigramm versmértéke és főképp nyelvezete (Nr. 1, Nr. 3 eleje és Nr. 7 ugyanazon tárgyra vonatkozik. Nr. 1. Si clara Graeciae recenseo lumina, Nr. 3 Septem sophiae gloriatur lumina; — Nr. 1. septemplici Nilo, Nr. 2 Bootae syderi septemplici; — Nr. 4. certa ferebat lege coelum sydera és Nr. 5. Coelo ut recurrunt septem amica sydera) egy és ugyanazon szerzőre vall. Mindezek után azt tartom tehát, hogy Aschbach eltalálta az igazat, mikor (Wanderungen des Conrad Celtes, p. 129) eme költeményekből azt következteti, hogy Celtes 1500 táján hét tudós társaságot akart alapítani, de tervét nem bírta keresztülvinni.

³³⁾ Mikor szűnt meg a dunai tudós társaság, nem bírjuk a megkívántató biztossággal meghatározni. Aschbach II. p. 75. tévesen azt állítja, hogy »Erst als der Präsident Johann Vitéz 1499 mit Tod abgegangen und die slavischen, italienischen und magyarischen Elemente [*magyar elem soha sem volt a társaságban*] grösstentheils ausgeschieden waren, in den ersten Jahren des 16. Saeculums concentrirten sich die deutschen Kräfte in einer engeren Wiener Genossenschaft, Contubernium, welches aber noch immer mit der allgemeinen Benennung der Donausodalität sich bezeichnete.« Kink (Gesch. d. Univ. Wien. 1854. p. 211.); azt hiszi, hogy »Die ganze Gesellschaft in ihrer Geschlossenheit hat gewiss schon nach dem Tode Vitéz' (1499) oder nach dem Tode Celtes' (1508) aufgehört. Später hat sie sicherlich nicht mehr ganz zusammen gehalten, sondern sich nach Contubernien deren lockerer Verband nach Umständen wechseln mochte, vertheilt.« Weszprémi I. p. 52 szerint »Quando quidem Manardi [II. Ulászló orvosa] tempore studia litterarum inter Hungaros Regis incuria fere interciderant, ut se quasi veterno oblitum Budae inter Scythas quaeratur doctissimus hic medicus (epist. Medicinal. III. ep. 3.). Unde non vana mihi enascitur suspicio, eruditum quoque sodalium litterarium Budense iam eo tempore, igitur ante cladem adhuc Mochacsianam, dissolutum paene fuisse.« Weszprémi feltevését helyesli Prochaska p. 66. Hogy a dunai társaságnak bécsi contuberniumja 1506, 1507 táján még virágzott, kitűnik Cuspinianusnak már említett emlékfeliratáról. Legvalószínűbb, hogy Celtesnek halálával szűnt meg a bécsi humanisták társasága. Saligernek és másoknak azon állítása, hogy Celtes halála után Tannstetter (Collimitius) György lett a társaság elnöke, téves; a Sodalitas Collimitiana egészen új társaság volt, inkább a matematikai tudományok fejlesztése céljából alapítva, és alig egy-két tagot bírt felmutatni, ki régenten a dunai tudós társasághoz tartozott volna.

Olmücsi Ágoston.¹⁾

Olmücsi Ágoston, kinek családi neve állítólag Käsenbrot²⁾ (Kesenbrot) volt, 1467-ben született Olmüczben.³⁾ Mint korának legtöbb humanistája, tanulmányait valószínűleg nagybátyjának, Stiborius Endre olmücsi kanonok költségén,⁴⁾ ő is Olaszországban, még pedig 1492-től 1495-ig Páduában⁵⁾ végezte, hol a canonjogból és a szabad művészetekből a tudori czimet elnyerte.⁶⁾ 1497. ápril 26-ikán már Prágában⁷⁾, 1497. vége felé pedig Budán II. Ulászló udvaránál látjuk mint királyi secretariust,⁸⁾ hol hivatalos dolgaitól és szerelmi kalandjaitól⁹⁾ szabad idejét barátjainak, a tudománynak és a költészetnek szentelte. Anyagi viszonyai a lehető legkellemesebbek voltak: mint prágai és boroszlói kanonoknak, olmücsi és brünni prépostnak¹⁰⁾, királyi titkárnak és később Csehország vicecancellariusának¹¹⁾ bőséges jövedelmei voltak, a budai tudós társasággal, Schlechtával, Neideckkel, Balbussal, Hassensteinnel, Miliussal a legjobb barátságban élt,¹²⁾ a külföldi humanistákkal,¹³⁾ főképen pedig Celtés Konráddal folytonos összeköttetésben volt, úgy hogy aligha fog sikerülni kitalálni, mi okból hagyta el 1511 elején¹⁴⁾ II. Ulászló szolgálatát. Tudományos foglalkozásai közt 1513. nov. 3-kán¹⁵⁾ halt meg Olmützben.

Balbustól eltekintve, Olmücsi Ágoston volt a budai tudós társaságnak az irodalom terén legtevékenyebb tagja, mi már onnan is kitűnik, hogy eltekintve leveleitől,¹⁶⁾ szépészeti, történeti, theologiai, csillagászati és költészeti munkákat bocsátott közre. Még Olaszországban való tartózkodása ideje alatt újból kiadta Blanchini »Tabulae coelestium motuum« czimű csillagászati munkáját (1495),¹⁷⁾ egy Epistolariumot szerzett (1495)¹⁸⁾ és írt egy párbeszédet a költészet védelmére (1493)¹⁹⁾. — Magyarországon, talán a dunai tudós társaságnak, melynek tagja volt, befolyása alatt, főképen a költészettel foglalkozott, míg végre életének utolsó éveiben, bár akkor sem hagyott egészen fel humanistikus foglalkozásaival, mint azt Guarini és Poggio Antilogionjának kiadásával bebizonyította,²⁰⁾ a theológiára adta magát. Thurzó Sza-

niszló olmüci püspök felszólítására a waldensiek felekezete ellen röpiratokat írt ²¹⁾ és az olmüci püspököknek egy régi jegyzékét átdolgozta és tetszetősebb alakba öltöztette. ²²⁾

Leginkább azt kell sajnálnunk, hogy költeményei, melyek közt voltak epigrammok, eroticák, és egy hazánk történetére vonatkozó epopea, és melyekről barátai a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak, ²³⁾ elvesztek; nem valószínűtlen, hogy hazánk akkori viszonyairól számos érdekes adatot szolgáltatnának. Így alig maradt ránk egyéb egy-két versecskéjénél, ²⁴⁾ melyekből legalább azt az egyet megtudjuk, hogy a versfaragás mesterségében nem maradt többi humanistikus társai mögött.

Jelleméről is elég szépen nyilatkoztak kortársai és e tekintetben állításait Ágostonnak Celleshez intézett levelei is megerősítik. Gyűjteményeit és gazdag könyvtárát, ²⁵⁾ melybe valószínűleg a Corvinából is beletévedt egyik-másik értékes munka, és mely halála után az olmüci káptalani könyvtárba lett bekeblezve, de később részben szétszóródott, ²⁶⁾ barátainak ²⁷⁾ tudományos használat végett szívesen rendelkezésére bocsátotta. Különben is a tudomány hiveit, a hol csak lehetett, pártolta, nemcsak személyes barátait, mikor támogatására szorultak, ²⁸⁾ hanem idegeneket is különbség nélkül, akár bécsi nyomdászok lettek legyen azok, ²⁹⁾ akár hírneves humanisták, mint például Hutten Ulrik.

¹⁾ V. ö. Boehmii de Augustino Olomucensi et patera eius aurea etc. Dresdae et Lipsiae 1758. 8°. Nem tudom, min alapszik Aschbach állítása II. p. 423.: »Böhme hat im 18. Jahrhundert zwei Abhandlungen über seine Lebensstellung und gelehrten Beschäftigungen geschrieben.« Prochaska (de sac. lib. art. fat. 1788. p. 247) általában dicséri Boehme munkáját, de hozzát teszi »Non desunt mihi quidem quae ignorata Boehmio promovere possem: sed ea ab hoc instituto remotiora loco atque temporis servantur.« De ugy látszik, hogy ezen adalékait Miscelláiban mind felhozta, és hogy ok nélkül sajnálkozott Mohnike, hogy Prochaska adott igéretét nem váltotta. Boczek cikkeit a Brüner Wochenblatt-ban (1825. Nr. 78—82.) nem láthattam. Különben vesd össze Balbinus, Prochaska és Knoll munkáit és Richtert a »Series Episc. Olom.« (Olom. 1831.) előszavában p. VI—X. Mohnike cikkében (Ersch u. Gruber) semmi új sincsen.

²⁾ Ezt minden író állítja, ki csak Augustinusról írt, de hogy minek alapján, nem tudom megmondani. Denis is csak azt mondja (Garell.

Bibl. p. 156.): »Er hiess mit seinem Zunamen, wie ich von dem gelehrten P. Adauet. Voigt vernehme, Kesenbrod.«

*) V. ö. sirfeliratát, melyet Richter közöl i. h. p. X: »Augustinus de Olmütz juris Pontificii ac liberalium artium doctor, Olomucensis et Brunnensis ecclesiarum praepositus, hic ad vocem tubae archangeli quiesco ab anno incarnati Dei MDXIII tertio Nonas Novembris. Vixi annos 46, mensibus octo.« — Boehme p. 16. tévesen azt gyanítja, hogy »post seculi quinti decimi annum septuagesimum« született; és talán ennek alapján veszi fel d'Elvert (Historische Literaturgeschichte von Mähren und Oesterreichisch-Schlesien. Brünn 1850. p. 39) az 1470-ik évet Augustinus születési évül. — Saliger p. 11. a Richter által közölt sirfelirat alapján hibásan 1466-ra teszi Augustinus születését. — Hogy Olmützben született Augustinus, az kitünik a függelékben közlendő leveléből és Celtes következő verseiből (Amorum libr. II. Odoiporicon)

Hinc Moravinus ager, pluvium conversus in Austrum

Marcomanes pingui sub regione fovet;

Hic Augustinus vates Olomuncius ortus.

Hibás telát Aschbach állítása II. p. 422. 423. »Der Humanist Augustinus führt seinem Beinamen Olomucensis von seiner Propste Olmütz, die er nebst der von Brünn bekleidete. Er stammte wie sein Verwandter Andreas Stiborius der bekannte Humanist und Mathematiker aus Baiern.« Pedig maga Aschbach II. p. 374. helyesen megjegyezte volt, hogy »Der Olmützer Canonicus [Augustinus nagybátyja] Andreas Stiborius war zwar auch Astronom, aber offenbar viel älter als sein Ingolstädter Namensvetter [Ez ama „bekanntes Humanist und Mathematiker“], dem nirgends die Benennung Canonicus Olomucensis beigelegt wird.« — Megjegyzem még, hogy Celtes idézett soraiából (melyek 1502-ben jelentek meg először) Endlicher (Rec. p. 146) és Aschbach (II. p. 196. 197) hibásan azt következtette, hogy Celtes 1490 elején, mikor Krakkóból Bécsbe utazott, Prágában Hassensteini Bohuslaust. Olmützben Ágoston prépostot üdvözölte. Ugy látszik, Klüpfel helyes megjegyzése vezette őket félre (I. p. 100): »Recenset [Celtas] in ea [Eleg. 4. lib. II. Amor.] regiones, oppida, flumina, quae in itinere vidit, ac transiit, neque praetermisit mentionem facere de doctis viris, velut Bohuslao de Hassenstein et Augustino Moravo, dum ferebat occasio patriae aut loci unde erant orti.«

*) Dialogusában (1492) van egy dedicatio Andree Stiborio Canonico Olomucensi avunculo suo, melyben kétszer »amice beneficentissime«-nek nevezi. Blanchinus kiadása is Stiboriusnak van ajánlva; a dedicatio végén azt olvassuk, hogy »Tu igitur, qui in ea [mathematica] summa aliquando cum laude versatus es, hoc gratitudinis mee pro innumerabilibus tuis in me beneficiis pignus firmissimum agnosces. Itaque blanchini novam hanc editionem excipies: ut ex ea studiosi omnes: tibi, cuius auspicio prodiit, se perpetuo debere fateantur.« — Saliger p. 11. szerint Thurzó János, boroszlói püspök pártfogása alatt végezte tanulmányait Olaszországban, de ezen állítás alaptalansága kézzelfogható, minthogy 1493-ban, mikor

Augustinusnak „Reverendissimo Domino Ioanni Episcopo Vratislaviensi, ajánlott „Dialogusa“-a megjelent, Roth János, nem pedig Thurzó János (ki csak 1506-ban lett Roth utódjává kinevezve) volt boroszlói püspök. (v. ö. Wenzel Gusztáv, Thurzó Zsigmond, János, Szaniszló és Ferencz stb. 1879. p. 21. 54.)

⁵⁾ V. ö. Olaszországban közrebocsátott munkáinak előszavait.

⁶⁾ Boehme p. 24. azt gyanítja, hogy Páduában »lauream artium, ac supremos iurisprudentiae honores tulit«, de az időpontot nem tudja meghatározni. Minthogy a Dialogusnak Roth-hoz intézett előbeszédében (1492. nov.) egyszerűen minden cím hozzáadása nélkül „Augustinus Moravus Olomucensis“-nek, Stiboriushoz intézett előbeszédében pedig „Augustinus Olomucensis“-nek nevezi magát, de már Blanchinus kiadásának előszavában (1495. jan. 1-sején) „iuris pontificii atque artium doctor“-nak, következik, hogy valószínűleg 1493- vagy 1494-ben lett doctorrá. — Saliger i. h. azt mondja, hogy Augustinust Paduában a bölcészet és *theologia* doctorává avatták föl, de ez nyilván téves állítás; Augustinus sehol sem nevezi magát *theologiae* doctor-nak, mindig csak a canonjog és a szabad művészetek doctorának. — Még nagyobb Aschbach tévedése II. p. 423. »Die philosophischen und juridischen Studien hatte er grösstentheils vor 1490. in Padua betrieben; in Bologna wurde er Doctor des canonischen Rechts.« Ez utóbbi állítását honnan vette Aschbach, nem tudom, de hogy az előbbi hibás, azt ki tudom mutatni Augustinusnak a Dialogus-hoz írt előbeszédéből, melyből kitűnik, hogy 1492. végén alig kezdette volt el tanulmányait. A Stiboriushoz intézett előszóban ugyanis azok ellen, kik szemére fogják vetni, »quod videlicet ea tempora que audiendis potius aliis impendere debuerim, novus quidem tyro scribendo mox consumpserim et qui primos vixdum optimarum artium fructus delibaverim ita repente a Pictagoreo illo silentio in platonium istud certamen aspirem«, azt hozza fel »An enim preterea quod stilo aliquid impendimus, alia studia que lectione optimi cuiusque auctoris consequimur, aut curamus minus aut omnino etiam negligimus? An eo minus audiendis preceptoribus damus?« és a végén azt mondja, hogy »ex eo quod primo vixdum studiorum nostrorum tyrocinio exegimus, meliora in dies augurato.« — V. ö. még a Rothhoz intézett praefatio következő szavait »Quum novissimis iis diebus... pro veteri patavini gymnasii more legendi officio doctoribus nostris vindemiandi gratia indicetur, fieretque ob eam rem in studiis nostris intermissio quedam.« Végre, hogy 1492. vége előtt Augustinus nem volt még Bolognában, következő szavai-ból kitűnik (Dialogus, a b. 111-val jelölt levél rectóján), »Bononie enim ea studia [az orvosiak] inprimis vigere dicuntur.«

⁷⁾ V. ö. Hassensteini Lobkovitz Bohuslaust, Pragae celerrime 26 Aprilis anno Christi 1497. (Hassenstein levelének V-ik könyvében p. 159. és Boehmenél p. 71—73). Hogy akkor Ágoston már II. Ulászló szolgálatában állott, kitűnik azon körülményből, hogy Ulászlóval (ki 1497. febr. 27-kétől 1497. júl 11-ikéig volt Prágában, l. Palacky V. p. 438. 449.)

egyidejűleg tartózkodott Prágában és látta Hassensteinnek egy levelét »Maiestati Regiae longiore Orationis textu deductam.«

*) Boehme p. 29. 30. tévesen azt gyanítja, hogy »praecipiti saeculo quinto decimo aut insequentis principio« lett királyi titkárrá, pedig a Celteshez intézett epigramm czimében már »Regis Pannoniae Secretarius«-nak nevezi magát. — Tenzel (Boehme-nél) meg épen azt hitte, hogy Augustinus már Mátyás király szolgálatában állott.

*) V. ö. Augustinus elveszett Eroticáit és Hassenstein verseit (a Farrago Poematum-ban),

p. 125. De Augustino Doctore.

Vati Augustino faciles estote puellae
Quippe nec infirmas desere ille solet.

p. 126. In Doctorem Augustinum.

Prodigia haec nobis quid tandem Sslechts minantur?
Nam Veneris caluit qui face, febre calet.

Celtesnek is van egy ódája (Od. lib. IV.) »Ad Augustinum Olomuncium, dum apud puellam consensceret.«

10) Mikor nyerte el Augustinus ezen prépostságokat, nem tudom meghatározni. Boehme p. 26. sqq. azt hiszi, hogy Augustinus Olaszországból visszatért Olmüczbe, hanem hogy »tam eximiae indoles doctrinaeque decora non continuere se angustis Ecclesiae Olomucensis finibus«, miért Ulászló kinevezte őt titkárnak. — Aschbach II. p. 422. azt mondja róla, hogy brünni és olműczi prépost volt, de már a következő lapon azt állítja, hogy Bolognában a canonjog tudorává lett, és »er trat hierauf in den geistlichen Stand, erlangte in Mähren reiche Pfründen und ward Canonicus an den bischöflichen Kirchen von Prag und Breslau.« — Azt, hogy Ágoston boroszlói és prágai kanonok volt az Antilogion praefatiójának cziméből (Augustinus Moravus Iuris pont. doctor, Olomucensis et Brunnensis praepositus, Metropolitanaeque Pragensis ac utriusque Vratislaviensis ecclesiarum Canonicus, clarissimo viro Ioachimo Vadiano, Musarum Antistiti celebrato S. D.), de hogy mindjárt Olaszországból való visszatérése után lett azzá, nem merném oly határozottan állítani. — Saliger szerint p. 11. (Klűpfel után I. p. 102.) Augustinus hazájába visszatérvén »Domherr, später Probst in Olmütz und Brünn« lett, Prochaska pedig azt írja róla (Miscellanea p. 48.), hogy »Diese Wissenschaften bahnten ihm den Weg zu verschiedenen sowohl geistlichen als weltlichen Ehrenstellen. Zuerst war er Domherr zu Olmütz, bald darauf Archidiakon, dann Dechant. Indessen kam der Ruf seiner ausnehmenden Gelehrsamkeit zum Hofe des Königs Wladislaw. Er ward also dahin berufen und zur Würde eines königlichen Secretärs erhoben. Als Benedikt von Waldstein, damaliger Probst zu Olmütz, zum Bischof zu Kamin in der Churmark ernannt worden, erhielt unser Augustin unter zwey andern starken und ansehnlichen Mitwerbern dessen Stelle, ungeachtet er schon Probst zu Brünn war.« Kár, hogy Prochaska ezen érdekes, valószí-

nüleg Olmünczi okmányokból meritett adatok chronológiáját nem közölte, annál inkább kár, mert Gams, »Series Episcoporum« (Ratisb. 1873.) Waldsteini Benedeknek Camini püspökké való kineveztetését 1486-ra, halálát pedig 1498-ra teszi, miáltal Prohaska adatainak helyessége legalább is kétséggé válik. — Hogy 1504-ben »non vulgari quodam sacerdotio« lett megajándékozva, kitűnik Celleshez intézett egyik leveléből.

¹¹⁾ L. Celleshez intézett levelét 1504-ből.

¹²⁾ V. ö. többek közt Hassenstein következő epigrammját (Farrago Poematum p. 305.):

Quanta Augustini veteris, qua Bragada manat,
Hic Augustini gloria tanta novi est.
Sed tamen hic noster, genuit quem vitreus Albis
Judicibus nobis antefendus erit.
Praestitit ille suis libros, convivium nulla
Praestitit: iste suis praestat utrumque simul.

Ezen jó viszony legszebb jele azonban kétségkívül azon arany bilikom, melyet 1508-ban Augustinus Olomucensis a társaságnak felajánlott. Leírását Tenzel adta Boehme többször idézett értekezése mögött, de magyarázatának helyességét Endlicher (i. h.) kétségbe vonta. A rajta levő fölíratok: »Phoebigenum sacra cohors et mysticus ordo hac patera Bacchi munera larga ferant. Procul hinc procul este prophani.« »Aug. Olom. sibi et gratiae posteritati. MDVIII.« »Genio Liberoq. patri.« E serleg már 1505-ben készült el Csehországban, honnan Hassenstein küldötte meg Ágostonnak. V. ö. Hassenstein leveleinek harmadik könyvét fol. 102. a.: »Cyphus tuus Pragae est: timuit enim pericula viarum, atque ideo Ungariam proficisci nolui. Quid ex eo deinceps fieri velis, Francisco committe... Ex Hassensteyn Aprilis 2.« fol. 104. a.: »Cyphus tuus, ut spero, aequum hae literae tibi reddentur, Brunnae apud Franciscum cognomento Freisinger erit: quomodo autem deinceps Budam perferatur tu curabis... ex Hassenst. 4. Augusti«. Végre fol. 105 b.: »Cupio etiam certior abs te fieri, an Cyphus, iam pridem ad te missus, tibi redditus est... Philippus Beroaldus mortuus est [ez 1505-ben történt]... Datae Hassenst. II. Novembris.« E serleget, mely, nem tudjuk miképen, »a tatárok (talán a törököket érti, valószínűleg vagy mindjárt a mohácsi vész, vagy Zápolya János halála után Buda kiaboltatásakor)« (így Szeberényi p. 227. 228.) kezébe került, Asow ostrománál az oroszok zsákmányul ejtették, és eladták zsidóknak. Ezekről Csehországban megvette gróf Beuchlingen Farkas, kinek birtokából a Drezdai éremgyűjteménybe került.

¹³⁾ Boehme p. 53. bizonyítja, hogy az erfurti születésű Aperbach Péternek is barátja volt. — Hogy Cuspinianussal jó viszonyban állott, alább fogjuk látni. Hogy pedig Sturnus Jánossal is barátságban volt, bizonyítja az utóbbinak »Augustino suo Olomucensi«-nek írt levele (Hassenstein Farrago Poematum-jában p. 203, datae Hasistenae 1508. 26. Dec.), melyben kéri, hogy Hassensteinnek egy pár költeményét nyujtsa át a királynak.

¹⁴⁾ Hogy 1511. újévkor még Budán volt, kitűnik Cuspinianusnak a Libellus de lapidibus preciosis-hez írt előszavából. A Series Episcoporum előszava »Ex Buda VII. nonas Decembris« kelt, Thurzó Szaniszlónak erre adott felelete »Olmucii XI. Januarii.« Az évszám nincsen kitéve és Richter p. XII. nem is meri meghatározni. De hogy a munka 1511-ben Bécsben lett kiadva, bebizonyította Denis (Wiens Buchdr. Gesch. p. 308.), kinek nyomán kétségtől helyesen teszi Wenzel (i. h. p. 60) Augustinus előszavát 1510-re. — Hogy pedig Augustinus 1511. nyarán már Olmüczben tartózkodott, Vadianusnak Collimitiushoz 1512. január 12-én intézett leveléből (Hutteni Opera. Berol. 1821. p. 112.) tűnik ki, melyben elmondja, hogy mikor 1511. nyarán Hutten Ulrik Cseh- és Morvaországon át Bécsbe utazott, Augustinus őt Olmüczben a legnagyobb szíveséggel fogadta, Thurzó Szaniszlónak bemutatta, és elutazásakor egy drágakővel díszített arany gyűrűvel megajándékozta.

¹⁵⁾ V. ö. föntebb közlött sirfeliratát. Boehme p. 60. 1510-re teszi halálát és Denis (Merkw. d. Garell. Bibl. p. 156.) követte, de később (Wiens Buchdr. Gesch. p. 305.) Balbinus nyomán (Bohem. docta. I. p. 95) e tévedését helyreigazította. Mohnike szintén tévesen 1513. május 11-ére teszi halálát.

¹⁶⁾ Leveleit ezen értekezés függelékében bocsátottam közre. d'Elvert i. h. p. 300. felemlíti, hogy az ismeretes morva történetírónak Cerroninak megvoltak »Literae autog. Augustini Olom. und Lebensgesch. der böhm. Patrone von ihm«; de hova lettek ezek, nem tudni. — A cod. Monac. lat. 23106-ban is (chart. saec. XVI.) van egy levele, mely kelt »ex Patavino gymnasio XIII° kal. Septembris. Millesimo Quadringentesimo LXXXXIII°«. — Címe: »Serenissimo Principi et Domino Wladislao Pannoniae et Boemiae Regi potentissimo Augustinus Moravus Olomucensis. S. D. P.« E levélben Ágoston közli a királylyal »id quod nuper R. di patris et Domini Petri Barocii Patavine urbis Pontificis... beneficentia consequenti sumus... modum scilicet et rationem exprimendi manuum gestu numeri cuiuscunque.« Ennek magyarázására szolgál a levelet megelőző (fol. 2b. 3a.) tábla, melyen a jobb és bal kéz ujjainak 36 különböző elhelyezése van feltüntetve. E kéziratnak első, de hibás leírását adja Trausch (Schriftstellerlexicon III. p. 101.)

¹⁷⁾ »Tabularum Joannis blanchini Canones«, végén »Impressum itaque solertia et cura non mediocri Symonis bivilaque papiensis anno 1495 die 10 junii Venetiis.« A mű elején lévő dedicatio, melyben a nyomdászat dicsérete foglaltatik, kezdődik: »Augustinus Moravus Olomucensis Iuris pon. [igy] atque artium doctor Andree Stiborio Canonico Olomucensi Avunculo suo salutem plurimam dicit« és végződik »Vale et Augustinum tuum sicuti facis ama. Ex gymnasio patavino. Klendis januariis 1495.«

¹⁸⁾ V. ö. Mohnike cikkét p. 396. »auch eine Schrift de componendis epistolis wird ihm beigelegt [Gesner, Simler és Hendreich által] deren Echtheit Boehme [p. 89. 90.] wohl mit Unrecht bestreitet [azon hiszem-

ben, hogy a Valdensesk ellen irt levelekkel van összetévesztve] da dieser ein Lieblingsgegenstand jener Zeit war.« — Én az Eredi Graziani által 1875-ben Florenczben áruba bocsátott könyvek jegyzékében láttam felsorolva a munkát: »*Augustinus Moravus de modo epistolandi cum nonnullis epistolis quam pulcherrimis*. Venetiis 1495. in 4°.«, melyhez a könyvjegyzék szerzője azt jegyzi meg, hogy »*Esemplare bello, raro, ignoto al Brunet*« (8 lírára tartották).

¹⁹⁾ fol. 1a. »*Dialogus in defensionem poetices*«. fol. 1b. egy tizen-négy distichonból álló vers »ad libellum«. — fol. 2a.—fol. 3a. az első dedicatió: »*Augustinus Moravus Olomucensis R. D. Ioanni Episcopo Vratislaviensi S. P. dicit*«, kelt »*Ex gymnasio patavino Idibus novembribus*.« A *Dialogusban* Laelius, Augustinus és Bassareus az interlocutores. Végén (fol. 15b—16b.) van egy levél Stiboriushoz, melynek kezdete »*Augustinus Olomucensis Andree Stiborio Canonico Olomucensi avunculo suo S. P. D.*« vége:

»*Vale. MCCCCI. XXXXII. XIII Calen. Decembr. Patavii.*
Impressione completum Anno Salutis MCCCCLXXXIII
Calen. IX. april'. in ora divi Pantaleonis Venetiis.
Laus honor et gloria deo christo altitonanti.«

²⁰⁾ »*Antilogion Guarini et Poggii de praestantia Scipionis Africani et C. Julii Caesaris nuper Doctissimi Augustini Moravi cura in lucem editum*«, megjelent »*Viennae Austriae Pridiae Idus Maias Anno MDXII per Hieronymum Vietorem et Joannem Singrenium Calcographos: Excusus hic non antea vulgatus liber*.« Az első praefatióban, melyet Ágoston Vadianushoz intéz »*Ex Olomuncio, Idibus Februariis MDXII'* így szól: »*Exornasti me inprimis in Olomucensium Pontificum Catalogo elegantissimo decastico, in eoque insuper Hutteni ad Caesaream celsitudinem Elegidio honestissimis me titulis illustrasti. — Nunc vero quum Hieronymus Victor et Joannes Singrenius, Calcographi impressuri sint Guarini et Poggii concertationem — obsecro operi secundarias saltem horas impendas, in emendanda vero Iiminari mea epistola Aristarcheam etiam virgulam exerceas, adhibitis contubernii tui celebratissimis vatibus Aperpacchoque potissimum, qui me nuper Hendecasyllabo carmine, tecum una concelebravit. [A 'Catalogus' kiadásában]. Scripsissem Gymnasii etiam vestri Polyhistori Joanni Cuspiniano, sed cum ob Caesareae maiestatis negotia raro adsit, vos mihi interea hanc operam iterum atque iterum exorati locate.*« — A másik előszó, mely 'Olomuncii ex aedibus nostris Calendis Februariis An. incar. dei MDXII.' kelt, Thurzó Jánoshoz van intézve.

²¹⁾ Mohnike i. h. p. 395. 396. így idézi őket: »*Quatuor epistolae contra perfidiam Valdensium ac Ioh. Nigrum* von 1500—1503. *Binae(e) litterae(e) ad Regiam Maiestatem de Haeresi Valdensium* von 1506 bis wahrscheinlich 1508. (zusammengedruckt alle sechs mit einigen andern Schriften desselben Inhalts Lips. 1512.)« — Boehme p. 76. szerint a »*Bine littere*« elseje »*ex Buda, XIII mensis Novembris, Anno incarnationis*

MDVI.« kelt, a másodikat 1508-ra szokás helyezni. Válaszul Ágoston ezen támadásaira a Valdensesk az »Excusatio fratrum Valdensium contra binas litteras Doctoris Augustini ad Regem« című munkát bocsátották közre, mely eredetileg cseh nyelven volt írva. — A Quatuor Epistolae elseje 1500-ban, másodika és harmadika 1501-ben, negyediké 1503-ban kelt. Ezen Epistolae elseje külön is megjelent. V. ö. Dudik Beda (Geschichtliche Entwicklung des Buchdrucks in Mähren vom Jahre 1486 bis 1621. Brünn, 1879. p. 22.): »Augustinus de Olomuncz Arcium et decretorum Doctor. Ad eruditum virum Magistrum Johannem Nigrum phisicum. Tractatus de secta Waldensium. Impressum in regali civitate Olomucensi per me Conradum Bomgathen [így *Baumgarten* helyett] Anno domini M. quingentesimo, XXIX die mens. Octobris. kl. 4° 10 Blatt.« E művecske Epistola dedicatóriájában elmondja Augustinus, hogy egykor barátjával Schlechtával Prossnitzben keresztül utazott, ott több új házat, (ezek közt Níger Jánosét is), látott, mely mind a waldensieké volt, és hogy ezen körülmény szolgáltatott alkalmat az említett tractatus megírására.

²⁹⁾ A »Catalogus Episcoporum Olomucensium« először Bécsben jelent meg Vietor és Singreniusnál 1511-ben VIII. Eid. Mar., utoljára Olmüczben Richter Xaver által kiadva 1831-ben: »Augustini Olomucensis Episcoporum Olomucensium Series. ed. Franc. Xav. Richter. Olomucii 1831.« Ziegelbauer (d'Elvertnél p. 39.) azt veti Augustinus szemére »dass er plagiatnässig seine Quelle nicht nenne, u. hält dafür, dass er nur einen alten Catalog (Catalogi Granum Terrae Moraviae Patrum) der sich handschriftlich im Olmützer Kapitel-Archiv befand, nach seiner Art abgefasst, hie und da abgekürzt und in glänzendere Formen gefüllt habe.« — Csak az utolsó négy püspökről szóló rész Augustinus eredeti műve.

³⁰⁾ V. ö. Augustinusnak Celteshez intézett leveleiben az »Erotica mea«, »Elegias meas« »carmen heroum« kifejezéseket. E levelek nagy része épen ezen költemények kinyomatásáról és kijavításáról szól. Celtes is (Amor. liber II. Odiporicon) azt mondja Augustinusról:

»Hic Augustinus, vates Olomuncius ortus,
Pannonii regis bellica gesta canit.«

Klűpfel által, ki (I. p. 182.) Augustinusnak biographusai által fel nem említett művei közt felhoz egy »Poema de bellis Pannonicis«-t is, félrevezetve mondja Saliger p. 13. »Von weiteren Schriften sind seine Gedichte an Freunde und Gönner hervorzuheben und unter diesen das grössere: De bellis Pannonicis. Seine Epigramme gab Celtes in Wien heraus.« Minderről egy szó sem igaz. Mohnike i. h. azt hiszi, hogy a Celtes említette Pannonius Rex alatt II. Ulászló értetődik, de minthogy ennek hadi tetteiről aligha lehetett hőskölteményt írni, valószínűbb Aschbach feltevése, ki II. p. 423. azt mondja Augustinusról, hogy »er besang die Thaten des ungarischen Königs Matthias Corvinus.« — Azonkívül Augustinus művének tartja Boelme p. 79—80., Denis (W. B. G. p. 71.) és utána

Mohnike p. 396. a Possevinus által idézett (Appar. sac. p. 134.) »Augustini docti Threnus religionis neglectae ad Ladislaum Pannoniae Bohemiae-que Regem« című latin költeményt, melyet Possevinus egy páduai költőnek tulajdonított; Schier (cod. Vindob. nr. 7297. p. 111.) helyesebben Augustinus Dathust tartja szerzőjének. — Költeményei értékét illetőleg lásd Hassensteinnek »Augustino Moravo J. U. [ez valószínűleg tévedés] Doctori« írt levelét (Lucubrationes Oratoriae, fol. 69): »Legi Opuscula tua, Augustine suaviss. partim heroo partim elego versu scripta, et ingenio tuo mirum in modum delectatus sum. Nihil enim plebeium, nihil triviale, et quod communi vena editum dici possit, sapis: sed ita tecum, nescio quomodo certas, ut haud facile discerni queat, utro in scribendi genere melior sis. Assumis interdum tragicam gravitatem, rursus ubi res expostulat, molliter fluis. Quoties bellicum canis, militaribus in castris esse videor. Ubi ludis amores, nihil te concinius, festivius, lepidiusque est . . . Aut enim ego fallor, aut propediem aliquid excudes, quod doctae Italiae opponi possit. Nam si primitiae tuae huiusmodi sunt, quid sperandum est, ubi et aetate maturior et usu exercitator fueris?« V. ö. még mit mond Taurinus Stauromachiájának előszavában (1519-ből): »Quis ignorat Augustinum Moravum Serenissimi Principis Vladislai Ungariae et Bohemiae Regis olim Vicecancellarium maiorem et Patronum meum singularissimum antiquis illis authoribus merito conferri potuisse. Is nempe soluta oratione et ex tempore meros loquebatur Cicerones, cuius schemata pedestria Vergilium [így] Catullumque subolebant.«

24) A Catalogus Episcorum Olomucensium előtt van Augustinusnak egy decastichonja; továbbá a »Dialogus in defensionem poetices« előtt van egy tizennégy distichonból álló vers, melyet Boehme p. 65—66. újra lenyomatott. A cod. Vindob. lat. 3482-ben (chart. saec. XV. »Nicolai Rosimberg vel Rosenberger aut Rosenberg, ad Maximilianum Romanum regem . . . Explanatio compendiosa de situ, moribus, et diversitate Scythicarum gentium, 1498) van Rosenbergről szóló három magasztaló költemény, köztük »Augustini Moravi Olomucensis Hungariae regis Secretarii«, melynek kezdete »Inter Sarmatiae proceres, Nicolae, refulges. — Celteshoz intézett epigrammja így szól:

Augustinus Olomocensis, [így] Re. Pann. Secr.
 Celtis pegaseas sacro ex helycone Camenas
 Vexit ad Austriaci rura beata soli.
 Salve igitur phebi criniti sancte sacerdos,
 Celtis germane gloria rara toge.
 Et vos laurigere cultissima turba sorores,
 Tu quoque inaurata pulcher Apollo lyra.
 Que vobis genitus Morava gente poeta
 Carmina dat tenui sint licet orsa modo:
 Perpetui, queso, sint vobis pignus amoris:
 Hec sint parva licet, mens pia magna facit.

Augustinusnak Galeotto Marzio De Incognitis Vulgo czimü kiadatlan művében található epigrammját kiadta Lanbacher Bibl. antiqua Vindob. civica. p. 169.

²⁵⁾ V. ö. Cuspinianusnak „Libellus de Lapidibus nuper editus“-át (Viennae Pannoniae per Hieronymum Vietorem Philovallem. Anno MDXI Septimo Kalen. Martii), melyből Denis (Wiens Buchdr.-Gesch. p. 55.) a következőket közli: »S. 2. Zuschrift Augustino Moravo Olomucensi et Bruunensi praeposito. Regis Hungarorum et Bohemorum Secretario. Augustinus habe ihm bei seiner Rückreise von Ofen ein Geschenk zum neuen Jahre gemacht. Diess wolle er erwidern. Aber womit? Quis enim te uno Bibliothecam habet variis rarioribus melioribusque libris in omni disciplinarum genere refertiorum? Taceo antiquitates insignes, obmitto Caesarum Consulumque ac regum vetustissima nomismata, quibus apud nostrates nemo est te ditior.« V. ö. még Fagellus egyik levelét (Hassenstein Farrago Poematum-jában, p. 372. kelt 1563.): »In libraria D. Doctoris Augustini Olomucii vidi legique scriptam erudito carmine collationem Wladislai et Mathiae Regum per Bohemum quendam cuius nomen longo tempore obscuratum excidit.« Saliger p. 13. Fabricius Györgynek következő szavait is idézi: »Imprimis gaudebat graecis latinisque codicibus, quorum insignem copiam tanta pecunia coegerat, unum ut Platonem redemisse mille aureis Mediolanensibus dicatur«, de ezek Hassensteinre, nem Augustinusra vonatkoznak.

²⁶⁾ V. ö. Thurzó Szaniszlónak Schlechta Jánoshoz intézett levelét (Hassenstein Nova Epistolarum Appendixében): »Reliquit certe egregiam et frequentem librorum suppellectilem Ecclesiae nostrae Olomucensi, utpote vir doctus bonarum literarum amator et studiosissimus, inter quos confido me libros a te annotatos salvos et integros reperturum.« Augustinus kéziratai az olmüczi káptalan könyvtárába kerültek, mely 1642-ben a svédek által nagyon ki lett fosztva és főkép 1803-ban nagy rendetlenségbe jött, (v. ö. d'Elvert i. h. p. 480.). Saliger p. 12. felemlíti, hogy van még benne Statius Thebaisának egy hártycodexe, melyet Celtes ajándékozott Augustinusnak és a következő felirattal látott el:

Ad Augustinum Olomucensem.

Hunc tibi iam veterem dono Augustine libellum

Saepe tui Celtis, quo meminisse velis

Ex Moravis primus doctor, cui cura Camoenae

Et cui pro Hebro pectus amore calet.

²⁷⁾ Így pl. azt írja Celtesnek 1498. márczius 29-én: »Interea libellos meos cum Ausonio, Gregorio domini nostri nepoti reddito, qui mihi res denuo Budam mittere debeat.« V. ö. még »Donati Grammatici, sive ut alii volunt Lactantii argumenta compendiarum in fabulas potiores Ovidianae Metamorphosis... Sylva item Camilli Paleotti Bononiensis, cui titulus Amor, mire amoena et iam primum in lucem aedita«, (megjelent 1513, idibus Decembr., Bécsben Alantseenál), melynek „Idibus Decembr.

1513.⁴ kelt előszavában a kiadó, Vadianus, azt mondja az általa kinyomattott *Paleottuscodex*ről, hogy »quo me iam pridem vir doctissimus Augustinus Moravus Patriae suae decus et specimen, cum Viennae ageret donavit. Cuius proximo obitu et litteris et litterarum studiosis non parum damni accessit.« Téved azonban Aschbach (II. p. 423.), mikor Cuspinianusnak fentebb idézett szavai által félrevezetve azt írja: »Auch stellte er seine reichen Bücher-Münzen-Antiken-Sammlungen auf das bereitwilligste den Sodales zur Verfügung, was Cuspinian bei der Herausgabe seines *Libellus Marobodei de lapidibus pretiosis* und bei der Bearbeitung seiner Schrift *de Consulibus und Caesaribus* sehr zu statten kam und er auch rühmend anerkannte.«

²⁸) V. ö. még Hassensteinnek Augustinushoz intézett levelét (a *Nova Epistolarum Appendix*ben, fol. 93 b.): »Gaudeo enim a Regia Maestate tua potissimum, ut ego sentio, opera mihi satisfactum esse.« Van Hassenstein levelei közt több olyan, melyben Augustinust kéri, gondoskodnék arról, hogy a király minél előbb megküldje a pénzt és a könyveket, melyekkel Hassensteinnek tartozik.

²⁹) A Wolfhard Adorján által Bécsben 1512-ben kiadott »*Grammaticae opus novum* stb.« czimű műnek 2-ik oldalán a két nyomdásznak, Vietornak és Singreniusnak, Augustinushoz intézett ajánló levele foglaltatik, melyben többek közt azt írják (*Viennae Pannoniae, pridie Calen. Augusti Anno MDXII*): »Accipe facetam ingenii ac eruditionis refertissimam juvenilis grammatices institutionem, litterarum tuae aetatis antesignane ac patrone Augustine.«

Balbus Jeromos.¹⁾

A sodalitas Danubianának úgy a politika mint az irodalom terén legjelentékenyebb tagja Balbus Jeromos, valószínűleg a különben csak szegénységéről ismeretes Accelli-családnak sarja,²⁾ Velenczében³⁾ a XV-ik század közepe táján⁴⁾ született; rokonai közül csak fivérét és nővérét találjuk említve.⁵⁾

Ifjúkori tanulmányait Ripa Lukács⁶⁾ és a híres philologus Pomponius Laetus⁷⁾ vezetése alatt Rómában végezte.⁸⁾ Mi vezette innen Páduába, nem tudjuk; meglehet, hogy egyetemi tanulmányai, de tény az, hogy Páduából 1485. táján⁹⁾ Franciaországba ment, ellenségei állítása szerint a végett, hogy az erkölcstelen tettei által ellene felbőszült páduai nép dühét kikerülje.¹⁰⁾

1485. márcz. 14-én már Párisban találjuk, hol a tanügyi bizottságnak Tardivus Vilmos tanár nyelvtana ellen iratot terjesztett fel, melynek folytán ez ügyben el is rendelték a vizsgálatot.¹¹⁾ 1489. szept. 5-én pedig a párisi egyetemre a humaniora tanárának lett kinevezve.¹²⁾ Nyugtalan és gőgös természete volt oka annak, hogy ez új állásában nem bírt sokáig megmaradni. Legelőször is régi ellensége, Tardivus ellen fordult, kit addig zaklatott, míg ez végre két évig tartó türelmes hallgatás után sokallván az örökös támadásokat, az egyetem több kiváló tagja felszólításának engedve,¹³⁾ kiadta az »Antibalbica in Balbum famosum Doctorum honorum Tardivi Auciensis detractorem responsio« című röpiratot, melyben személyes támadásokon kívül¹⁴⁾ leginkább Balbus kiadott és még csak kéziratban¹⁵⁾ levő költeményeinek nyelvezetét és tartalmát kárhóztató észrevételekkel találkozunk. Alighogy megjelent e röpirat (1493 ?),¹⁶⁾ Balbus, ki akkor bölcsészeti tanulmányaival nagyon el lévén foglalva, egyetemi előadásait úgy sem tartotta meg,¹⁷⁾ ellenségét végkép megsemmisítendő, egy néhány hónap után kiadta »Rhetoris gloriosi liber per modum Dialogi exaratus« című czáfiratát.¹⁸⁾ Művecskéje ugyan sokaknál nagy tetszést aratott,¹⁹⁾ de ez társadalmi állásán mitsem javított. Ismét kénytelen volt tanúk jelenlétében a Dialogusában Tardivus ellen felhozottakat kárhóztatni és ünnepélyesen megfogadni, hogy Tardivus ellen, kit igen derék és tudós embernek vall, sem mondani, sem írni soha semmit nem fog.²⁰⁾ E kellemetlen viszonyok közt, minthogy ellenfelei tudományos képzettségét is kétségbe vonták és erkölcsi magaviselete ellen a leghevesebben kikeltek,²¹⁾ nagy örömmel vehette I. Miksa császárnak felszólítását, tartson a bécsi egyetemen a római jogból és a humaniorából előadásokat.²²⁾ Balbus engedett e meghívásnak, ellenfeleinek, Gaguin Róbertnek és Faustus Andrelinusnak gúnyos iratai által²³⁾ üldözve, elhagyta Páris és az 1493-ik év közepén Bécsben az egyetem tanári karába beigtattatta magát.²⁴⁾ Mielőtt azonban előadásait megkezdette volna,²⁵⁾ Magyarországra ment Vitéz János veszprémi püspök birtokaira s részint Somogyban, részint Veszprémben luzamosabb ideig tartózkodott²⁶⁾ nagy dinom dánom közt,²⁷⁾ melybe csak a költészet,²⁸⁾ a szere-

lem²⁹⁾ és a törökök ellen való háború³⁰⁾ hozott némi változást. Csak az 1494-dik év nyári félévében kezdette meg előadásait a bécsi egyetemen, még pedig előbb a jogi, és csak később a bölcsészeti karnál.³¹⁾ De itt is mindjárt meggyűlt baja collegáival.³²⁾ A bölcsészeti (artisticus) kar 1497. júl. 4-én tartott gyűlésében azt követelte, hogy a humaniorából tartott előadásait a bölcsészeti kar hallgatói kötelesek legyenek hallgatni és értök tandíjat fizetni, de úgy a facultas mint az egyetem regensei e kéréseknek csak elsejét teljesítették: az előadások kötelezőknek lettek kihirdetve, de Balbusnak ingyen kellett azokat megtartani, minthogy a kar és a regensek véleménye szerint oly nagy évi fizetése volt, hogy mellékjövedelemre épen nem szorult.³³⁾ E méltatlanságok és humanistikus előadási modora ellen intézett támadások,³⁴⁾ melyekkel kartársai, csaknem kivétel nélkül a scholasticismus hívei, zaklatták, a heves vérű Balbust oly annyira felingerelték, hogy egy egyetemi consistorium alkalmával a rectort hevesen megtámadta, miért is az egyetem ünnepélyes határozattal kitiltotta őt minden tanácskozásaiból.³⁵⁾ Ez természetesen különben is kellemetlen helyzetét még tűrhetetlenebbé tette. 1497-ben beszüntette humanistikus előadásait,³⁶⁾ valószínűleg azért, mert megunta az artistákkal való örökös surlódásokat, és Magyarországbán, valószínűleg II. Vitéz János udvaránál való rövid tartózkodás után 1498-ban megint a jogi facultásba, melyből, úgy látszik, kilépett volt, felvétette magát,³⁷⁾ és egészen az 1498-ik év végeig vagy az 1499-ik év elejéig tagja maradt. Ekkor elszánta magát, hogy visszatér hazájába. A tudományos viszonyok ugyan Bécsben akkortájtban némileg javultak volt, Celtessel, kit 1496. július elsején kelt levelében felszólított volt, hogy jöjjön el a bécsi egyetemhez tanárnak, barátságos viszonyban állott³⁸⁾ és a dunai tudós-társaságba is felvétette magát,³⁹⁾ de mindez nem birta a nyughatatlan olasz embert visszatartani. Valószínűleg az 1499-ik év elején⁴⁰⁾ elhagyta Bécset, hogy Magyarországon át⁴¹⁾ hazájába visszatérjen;⁴²⁾ de ismét balul járt. A Vértesben rablók kifosztották és félholtan, sebekkel tetézve, ott hagyták heverni az erdőben.⁴³⁾ Ily állapotban vissza kellett térnie Bécsbe,⁴⁴⁾ hol jó barátai, főképen pedig Schellenberg, cseh kanczellár,⁴⁵⁾ gondját visel-

ték. Minthogy sem Bécsben maradni többé nem akart, sem hazájába visszatérni szegénysége miatt nem volt hajlandó,⁴⁶⁾ rövid váarakozás után, mialatt talán Schellenberg fiának tanításával foglalkozott,⁴⁷⁾ 1499-ben a jog és a humaniora tanáraként a prágai egyetemre ment, hova Schellenberg János, Olmücsi Ágoston, Hassensteini Lobkovicz Bohuslaus és kivált Schlechta János közbenjárása folytán lett meghíva.⁴⁸⁾ Ez új minőségében eleinte nagyon jól ment dolga; előadásaira nagy hallgatóság járt el, jövedelme is elég bőséges volt,⁴⁹⁾ humanistikus társai nem győzték tudományosságát eléggé magasztalni,⁵⁰⁾ de részint aljas hizelgése, ⁵¹⁾ részint erkölcstelen magaviselete által⁵²⁾ rövid idő múlva annyira felfingerelte maga ellen még legjobb barátait is, hogy csak nagy nehezen, öszinte javulása és — talán — pappá felavattatása által sikerült neki az ellene felzúdult kodélyeket némileg lecsillapítani.⁵³⁾ Csak-hogy azért még sem volt Prágában maradása. Valószínűleg azért, mert egyetemi előadásai nem voltak eléggé jövedelmezők⁵⁴⁾ 1501. táján⁵⁵⁾ Csehországból Magyarországba költözött át, hol nem sokára a legfényesebb állásokat foglalta el. Kanonoki rangját, melyet még 1510 előtt nyert el,⁵⁶⁾ nem-sokára fényesebbel cserélte fel, úgy hogy már 1513 végén mint váci préposttal és királyi titkárral⁵⁷⁾ találkozunk vele. Azt is tudjuk róla, hogy 1514-ben egri örkanonok volt⁵⁸⁾ és 1515 elején váci prépostságát és egri örkanonokságát a pozsonyi prépostsággal felcserélte.⁵⁹⁾ Emez új méltóság, mely különben több tisztelettel mint jövedelemmel járt,⁶⁰⁾ természetesen nem volt képes Balbust visszatartani a fényes udvari élettől és a politikától. Minthogy úgy II. Ulászlónál mint II. Lajosnál, mint II. Lajos és Anna gyermekkori nevelője⁶¹⁾ nagy tekintélynek örvendett, és az ország leghatalmasabb férfiai egyikének, Szakmáry György kancellárnak kegyét is megnyerte,⁶²⁾ könnyű volt neki kieszközölni, hogy fontos diplomaciai küldetésekben lett alkalmazva; azzal, hogy a pozsonyi káptalant azalatt egyrészt elhanyagolta, másrészt pedig félszeg és magyarelles intézmények által károsította, vajmi keveset gondolt.⁶³⁾ — Mindjárt 1515-ben, mikor II. Ulászló, Lajos fiával és Zsigmond lengyel királylyal együtt Pozsonyban I. Miksa császárra váarakozott, Balbust Innsbruckba kül-

döttek hozzá, hogy megkérdezze, szándéka-e eljönni, vagy pedig sem. ⁶⁴⁾ Miksa, Ulászló, Lajos és Zsigmondnak ugyanazon évben Bécsben tartott összejövetelénél Balbus is jelen volt. ⁶⁵⁾

1516-ban, mikor már II. Lajos uralkodott hazánkban és Balbusnak, mint a király egykori nevelőjének, jövőjére nézve a legszebb reményekkel kellett volna magát kecsegtetni, Balbus, ellenkezőleg, nyugtalan és dicsvágyó természeténél fogva ⁶⁶⁾ elkiváncozott Magyarországból. Minthogy épen akkor ürült meg a bécsi prépostság, melylyel az egyetem kanzellári állása is egybe volt kapcsolva, Balbus, bár tudhatta, hogy az egyetemi körökben sok ellensége volt, mégis erre vetette szemeit s II. Lajos és Szakmári György által I. Miksa császárnál melegen ajánlatta magát ezen állomásra; ⁶⁷⁾ de siker nélkül: Miksa Oberstein Pálnak kedvezett, kinek a bécsi prépostságot már régen odaigérte volt. ⁶⁸⁾

1518-ban Zsigmond lengyel királynak Bona hercegnővel való esküvőjére lett mint az ország nádorának és a pécsi püspöknek követe elküldve, és egyúttal nagyfontosságú diplomacziái missióval megbízva, ⁶⁹⁾ miután György pécsi püspök, ki eleinte hivatta volt Magyarországot az esküvőnél képviselni, az ugyanazon időre egybehívott magyar országgyűlés miatt kénytelen volt otthon maradni. ⁷⁰⁾ 1518. április havában tehát Balbus, királyi ajánlólevelekkel jól felszerelve ⁷¹⁾ Krakkóba ment, részt vett az esküvőn, ⁷²⁾ és ha mást nem is, azt legalább, ha nem csalódunk, kieszközlötte, hogy sztobniczai préposttá kinevezték. ⁷³⁾

Ugyanazon év őszén mint magyar követet az augsburgi birodalmi ülésen találjuk Balbust, hogy ott a törökök ellen harczra buzdítson és a magyarországi pártviszályok lecsillapítására a német császár közreműködését kieszközölje. ⁷⁴⁾ — 1520. október 23-án ugyanazon minőségben V. Károlynak Aachenben német császárrá történt megkoronáztatásánál volt jelen ⁷⁵⁾ és még ugyanazon év végén ákosházi Sárkány Ambrus zalamegyei főispánnal elment Innsbruckba, hogy II. Lajos nővérét, Anna hercegnőt, Ferdinánd osztrák herczeggel való eljegyzésére (decz. 11.) elkísérje s egyszersmind Mária osztrák hercegnőt II. Lajos részére eljegyezze. ⁷⁶⁾

Az utolsó nagyobb tett, melyet Balbus hazánk érdekében véghezvitt, az 1521-ki worms-i országgyűlésen április 3-án egyrészt Luther, másrészt a törökök ellen tartott hatalmas, de sajnos, csak pillanatnyi hatású beszéde volt; ⁷⁷⁾ a worms-i országgyűlésről Balbus csak azért tért vissza hazánkba, hogy annak elhagyására az előkészületeket megtegye; annyira megrettentette őt a törökök félelmetesen gyors előmenetele. ⁷⁸⁾ Miután a pozsonyi prépostságot Aczél Miklósnak bérbe adta, ⁷⁹⁾ egyéb dolga hazánkban nem volt; átment tehát Osztrákországba Ferdinánd császárhoz, hol az utolsó worms-i ülés óta nagyon elhíresült államférfiút tárt karokkal fogadták. Alig hogy megérkezett a bécsi udvarnál, az épen akkor Lang Máténak a salzburgi érsekségre történt áthelyeztetése folytán megürült gurki (görcei) püspökségre lett kinevezve ⁸⁰⁾ és talán még az 1522-ik év elején mint Ferdinánd követe Rómába a curiához küldve. ⁸¹⁾ Ugyanazon év nyarán résztvett azon bécsi újhelyi gyűlésen, melyben a nem rég Ferdinánd uralma ellen szőtt összeesküvés tagjait elítélték. ⁸²⁾

A következő év elején Balbus Cordovai Péterrel ismét Rómába ment osztrák követnek, hogy a lutheránusok és a törökök ellen agítáljon. ⁸³⁾ Február 9-én tartott beszéde nagy hatást is idézett elő, ⁸⁴⁾ de célját még sem volt képes elérni ⁸⁵⁾ s így nagyon elégtelenül kellett Rómából távoznia, kivált minthogy ez alkalommal különben sem adta ügyességének valami kitűnő jeleit. ⁸⁶⁾ 1524-ben ⁸⁷⁾ végre ismét Rómába jött, hogy ott nyugalomban tölthesse aggkorát. És csakugyan legalább is négy évet csaknem szakadatlanul Rómában töltött, mint a pápának háziprelátusa, ⁸⁸⁾ a magas politikának és barátai magánérdekeinek ⁸⁹⁾ szolgálatában, miközben 1526. jún. 13-án leköszönt ⁹⁰⁾ az általa eleinte elég lelkiismeretességgel kormányzott ⁹¹⁾ gurki püspökségről. 1529 táján a törökök ellen hatalmas szónoklatot tartott a pápai udvar előtt; ⁹²⁾ 1530-ban jelen volt V. Károly koronáztatásánál Bolognában és »De coronatione« című fontos állampolitikai munkája által, melyben azt állította, hogy a német császárnak nincsen arra szüksége, hogy Rómában vagy a pápa által koronáztassék meg, az egyházi körök neheztelését vonja magára. ⁹³⁾ Ez mind az, a mit Balbus későbbi éveiről tudunk. ⁹⁴⁾ Hogy Bolognából

Rómába visszatérni nem mert, az valószínű, de hogy hol és mikor végezte életét, nem bírjuk biztosan meghatározni. A legtöbb író állítása szerint már 1525-ben halt meg,⁹⁵⁾ de ez állítás hamissága kézzelfogható; valószínűbb, hogy 1535-ben a velencei szegények-kórházában a legnagyobb nyomor közt hajtott a nyugalomra fáradt fejét.⁹⁶⁾

Balbus az irodalom legkülönbözőbb terein nagy tevékenységet fejtett ki.⁹⁷⁾ Költeményei, melyeket nagyrészt politikai pályája megkezdése előtt írt,⁹⁸⁾ kortársai nagy tetszésében részesültek,⁹⁹⁾ bár nem ritkán a legocsmányabb tartalmúak és némely formai hibától eltekintve, nem ritkán azért is visszatetszők, mert nagyon gyakoriak bennök a klasszikus írókon elkövetett plagiumok és sokszor ugyanazon kifejezések, sőt versek is különféle költeményekben előfordulnak. — Prózai iratai közt érdekes leveleitől és hivatalos elaboratumaitól¹⁰⁰⁾ egészen eltekintve több jelentékeny művel találkozunk.

Dialogusával¹⁰¹⁾ ugyan, melyet Tardivus ellen intézett, kudarczott vallot, de beszédeivel, melyeket a wormszi országgyűlésen, II. Adorján, és VII. Kelemen pápa előtt¹⁰²⁾ a törökök ellen tartott, nagy, bár az akkori politikai viszonyoknál fogva sohasem tartós, benyomást gyakorolt, és nagyobb részt aggregorában, Olaszországban kidolgozott bölcsészettani értekezései¹⁰³⁾ által, még azokat is kibékítette magával, kiket költeményeinek ledérsége által elidegenített volt.¹⁰⁴⁾

Leginkább lehet sajnálnunk, hogy a magyar történetről írt munkája vagy soha el nem készült, vagy pedig elveszett,¹⁰⁵⁾ azután még azt is, hogy jogi tanulmányainak hazánk törvényhozására való befolyását nincs módunkban meghatározni.¹⁰⁶⁾ Szerencsésebbek vagyunk philologiai tanulmányaival szemben. Tudjuk, hogy Seneca tragédiáival behatóan foglalkozott,¹⁰⁷⁾ és hogy, egyebektől eltekintve,¹⁰⁸⁾ Ziegler Jakobot Plinius második könyvének magyarázásában támogatta;¹⁰⁹⁾ reánk maradtak még Cicero Somnium Scipió-jához írt, mindedig kiadatlan jegyzetei¹¹⁰⁾ is és oly adatok, melyek könyvtárának gyarapítására irányzott élénk törekvését bizonyítják;¹¹¹⁾ úgy hogy e tények is a mellett tanúskodnak, hogy Balbus nemcsak korának legjelentékenyebb politikusai közt, hanem legjelesebb tudósai közt is helyet foglal.

¹⁾ Balbi életéről és működéséről eddig több jelentékeny munka lett már közrebocsátva. A régiek lelkiismeretesen fel vannak dolgozva, gyarapítva és javítva Joseph von Retzer »*Leben und Schriften von Hieronymus Balbi*. Wien. 1790.« című munkájában (latin fordításban Balbi összes munkáinak Retzer-féle kiadása előtt. 1791.), mely a Balbáról szóló valamennyi későbbi értekezésnek alapul szolgált. Budik (»*Oesterreichische Zeitschrift für Geschichte und Staatenkunde*.« 1835., p. 361—363., 365—368.) úgy szólván semmi újat sem hoz. Aschbach művében is (»*Die Wiener Universität und Ihre Humanisten im Zeitalter Kaiser Maximilians II.* Wien. 1877., p. 146—169.) alig találunk, Retzer művéhez fogva, egyéb újat, mint a mit Kink (»*Geschichte der Universität zu Wien*. 1854.) p. 196—99.) a bécsi egyetem okmányaiból már rég közölt volt. Legbecsebb Knauz Nándornak Aschbach által fel nem használt czikke: »Balbi Jeromos II. Lajos király tanára.« (Magyar Sion. IV., 1866., p. 5—27., 81—106., 161—183., 241—261., 321—352., 401—419., 481—502), melyben Balbinak magyarországi tartózkodásáról leginkább a pozsonyi káptalan okmánygyűjteményéből merített értékes adatok vannak felhozva.

²⁾ Tardivus az Antibalbicában (I. Balbi műveit. I, p. 429—495.) azt állítja, hogy »Balbus (ne quis mentito eius cognomine erret) Accellinum proprie cognomen habet, Balbum autem se Parisiis vocitavit et inscripsit, Balborum Venetorum sibi nobilitatem arrogando.« Balbinak egy másik ellensége is, Faustus Andrelini, Gaguin Róberthez intézett levelében (Balbi munkái. I., pag. 255.) azt írja, hogy »deinde ex Balba nobili quidem ac illustri familia Balbum cognomen sibi ipsi adoptavit cum eum ex domo Accellina et obscuris abiectisque parentibus ortum esse constet.« V. ö. még Andrelinusnak »de fuga Balbi« című költeményét (Opp. I., p. 258). »Et falsa assumpsit Balbae cognomina gentis, Quem vendens minimo vilissima scruta triente Accellina domus stabulo generavit olenti.« Mire azt jegyzi meg Knauz i. h. p. 14., hogy Balbus említett ellenségei »ez állításukat semmivel sem támogatván, hitelt nem érdemelnek.«, pedig nézetem szerint Balbus maga erősíti meg ellenfeleinek ezen állítását, midőn a Rhetor Gloriosus-ban (Opera I., p. 295.) Tardivus azon szemrehányása ellen, hogy »Balbus nobilem Venetum se praedicat,« csak a következőket bírja felhozni: »Qui animo et vita constitutus est, ut ratio postulet, nobilis mente est censendus. Illa enim est stabilis ac solidis rationibus fundata fixaque nobilitas, quae non parentum imaginibus, sed propria virtute nitescit... Si vero de illa loqueris nobilitate, quae haereditaria est, et ex maiorum memoria dependet, per quosdam successiones traditur: prudentis quippe viri non erat obliuere, id alteri deesse, quo se omnino spoliatum videt. Et si erat aliquorum, illorum certe non erat, qui non solum quocumque nobilitatis indicio, verum etiam patrimonio, reliquisque fortunis nudati in summa inopia omnem aetatem agunt.« — Balbus maga így nyilatkozik apja birtokáról (Hodoep. p. 104.) »Inde petam breve rus et glebas pauperis agri Calcavi tenero quem puer ipse pede«. — Nevezetes különben Retzer észrevétele (p. IX.): »Ceterum

verosimile est, Hieronymum Balbum illum, de quo loco ante citato [Leges, ordines etc. ad Rempub. Venetam perting. pag. 78.] ad annum 1479 mentio occurrit, eundem ac nostrum Hieronymum esse, csakhogy természetesen az ily gyanítás bizonyító erővel nem bír.

*) »Me Venetae genuere Lares«, mondja maga Balbus (Opera I., p. 207.) és »Adriacae cecini Balbus alumnus aquae« (ibid. I., p. 127.) — Knauz p. 6., 7. szorgalmasan felsorolja számos írónak Balbus születési helyéről való téves állítását.

†) Aschbach p. 147. valószínűnek tartja, hogy 1465-ben született. de ezen gyanítását nem bírja mással indokolni, miut Mohnikenek semmi által sem igazolt állításával (Ersch és Gruber. VII., p. 215.), ki azonban szintén csak Retzer egy ismeretlen bírálójának feltevésére támaszkodik. Hogy december hóban született Balbus, azt Knauz p. 8. »de natali suo« című verséből következteti (Opera I., p. 163.): »Fac quoque natalis genio sacrate December Tempora felici currere nostra rota.« V. ö. még Rhet. glor. p. 370. »eo etenim mense (December) primos edere vagitus et aura aetherea vesci coepit (Balbus).«

*) Balbi Opera I., p. 104. (Hodoeporicon):

Me domus excipiet, nostri quae conscia partus,
Et lac et cunas, libaque prima dedit.
Frater in amplexus ruet et turbata capillos
Nuda pedem iunget basia casta soror.

*) Ez Knauznak nem valószínűtlen gyanítása, melyet azonban véleményem szerint oda kell megszorítani, hogy Ripa csak a költészetben, illetőleg a versfaragásban oktatta Balbust. V. ö. különösen Balbusnak 48-dik számú epigrammját (I., p. 165. Retzernél):

A d L u c a m R i p a m.

Cum repeto tenues, censor facunde, libellos,
Claudicat hic versus, syllaba nutat ais.
Veridico tenerum sic corripis ore poetam stb.

Azonkívül fenmaradt Balbusnak egy költeménye (Opera I., p. 152.) »Ad Ripam praeceptorem.«

Aude hospes, contemnere opes, mihi candide vates,
Ingredior quotiens parvula tecta, refers.
Non peto Messalae Licini nec marmora, nobis
Sed tua Castalias Ripa ministret aquas.

V. ö. még »Ad Hieronymum de Onico« című költeményét. (Opera I., p. 158.)

Mollia Castalio nunc ducimus otia fonte
Et simul Aoniae pellimus amne sitim.
Est tenerae amborum moderator Ripa iuventae.

7) V. ö. »ad Pomponium Laetum *praeceptorem suum*« című költeményének következő sorait:

Rexisti tenerae tu fortia lora iuventae,
Te duce Castalio mersimus ora lacu.

Egészen alaptalanok Aschbach állításai i. h., p. 147. »Er scheint auf der Universität Padua seine Bildung in den humanistischen Disciplinen erhalten und in Folge seiner dichterischen Begabung und Productionen den Dichterlorbeer daselbst empfangen haben. [Ezt Aschbach talán Edernek »Poeta Patavinus« kifejezéséből következteti.] Auch ist es wahrscheinlich, dass er dann in Padua die juridischen Studien betrieben hat. Seine weitere Ausbildung erhielt er in Rom, wo er den berühmten Pomponius Laetus, den Stifter der platonischen Akademie daselbst, zum Lehrer hatte.« Aschbach ezen adatok egy részét, úgy látszik, Ederből merítette, ki (Catal. illustr. viror. Archigymn. Vienn., p. 10.) »Hieronymus Balbus poeta Patavinus«-t említ, de a Patavinus alatt alkalmasint páduai születésűt ért. — Pomponius Laetus 1457-ben lett Rómában tanár.

8) V. ö. még Balbi Opp. I., p. 219.

Optabit celeres Medae scandere currus
... Ut cito barbarica possit regione relicta
Quaerere *Romuleo* moenia structa solo,
Et petere optatos fraterna mente sodales.

U. o. p. 218. Absunt deliciae, Roma beata, tuae.

9) 1498 táján tizenkét évig volt már távol hazájától. V. ö. Hodoeporicon, p. 103.

Ut vago Europae spatiis, nec saeva relinquunt
Me maris et durae mille pericla viae,
Ter quater expressit Bacchi manus uda liquorem
Ter quater occubuit falce resecta Ceres.

10) L. Faustus Andrelinusnak »De fuga Balbi ex urbe Parisia« című költeményét (Balbi. Opp. I., p. 258.):

Immemor ah nimium, priscique oblite veterui
Balbe tui; quondam pedibus *cum rura petisti*
Gallica nudatis, laceroque obductus amictu
Euganeam fugiens Troiani Anthenoris urbem,
Exstructis ne iusta rogis incendia ferres.

11) V. ö. Bulaeus Hist. Universit. Paris. V., p. 770. (ad a. 1485.) »Die 14 Martii . . . quidam poeta nomine Hieronymus Balbus supplicavit Universitati, ut viros aliquot doctos nominaret, qui Grammaticam Tardini [igy] examinarent; in qua dicebat quam plurimos errores contineri, quos se declaraturum pollicebatur. Cuius supplicationi annuit Universitas, ut scilicet coram viris doctis Balbus exponeret errores, quos se in

Grammatica Tardini reperisse dicebat, ea lege ut si Tardinus eos defendere ac vindicare non posset, eius Grammatica supprimeretur.«

¹²⁾ V. ö. Bulaeus i. h. p. 882. »Ab Universitate cum Fausto Andreliano et Cornelio Vitellio admissus est in Comitibus 5. Septemb. 1489 ad lectiones publicas in arte humanitatis, ut legitur in Actis German. Nationis.« Hogy ezen »admissus est« kifejezést szabad legyen »arcessitur«-val (így Retzer, p. X) vagy »meghivatott«-val (így Knauz, p. 9.) visszaadni, kétségbe vonom.

¹³⁾ »Tu nihilo secius spreto tuo frequenti iureiurando *me tibi bienio mutum* palam verbo, scripto, facto, lacesivisti.« »Balbus (cum Parisium utcumque venit) studiosorum diffamatione (quantum doctrina aut virtute nequaquam valebat) qualemunque sibi famam quin verius infamiam nactus est, in me quantulumcunque perquam diu est invecus. Tandem bonis invisus paschalique astrictus poenitentia, in Jacobilarum templo, Benedicto Montenato, Francisco Flemando, nonnullisque aliis audientibus, capite nudato popliteque flexo suarum in me detractationum veniam me oravit. Deo Eucharistiali hostia ac crucifixi imagine prospectus abs se iudice vocato se nunquam me laesurum persancte ultro deieravit. Sed peieravit Balbus, nam postridie graviora in me innoxium quidem commisit. Itaque licet iste omnium sententia indignus, cui responderem; tamen non tam mea, quam quibus detraxit litteratorum causa, a primariis huiusce universitatis compulsus, quam suo reddam loco Antibalbicam edidi. Qua ab eo perlecta Reverendissimum in Christo Dominum Angelum Catonem Viennensem Archiepiscopum, Galliarum Primatem (ut ei ius iurandum istud danti ignoscerem) auctorem exoravit. In mei Notarii Penchenati ad hoc vocati et testium infrascriptorum praesentia Hieronymus Balbus ita fuit confessus: Ego Hieronymus Balbus confiteor mea manu subsignasse, quae antehac edidi nequaquam contra Tardivum scripsisse et me nunquam posthac verbo, scripto aut per alium Tardivi famam in quoquam laedere, quae inviolabiliter servare iuravi in manibus. . . Galliarum Primatis.« Így adja elő a dolgot Antibalbicájának második kiadásában (p. 430—432. Retzernél) maga Tardivus, s nincs okunk állításainak helyességét kétségbevonni, mint azt Knauz teszi i. h. p. 10. Balbus aligha hallgatott volna e támadásokkal szemben, ha jogosultságuk nem lett volna kétségkívüli. Leginkább Balbus ellen bizonyít azonban Rhetor gloriosusa (Opp. I., p. 419), hol Tardivus azt veti szemére, hogy »superest quod Balbus spreto iureiurando in Cordigerorum scholis in me invecus est«, mire Balbus csak azt tudja válaszolni, hogy Tardivus magánéletét nem ócsárolta: »numquam protulit, multis vitiis tibi animum esse inquinatum; tantummodo de foedissimo et teterrimo bonarum litterarum parricidio graviter indoluit,« stb.

¹⁴⁾ V. ö. Antibalb. p. 445 (ed. Retzer) »Accellinus (ut narrationem paulo altius repetam) morosus illis ingratisissimus pecuniolis utcumque corrasis palans discessit. *Lugduni* non ad aram (ut Juvenalis ait) sed ad

tabernam, non rhetor sed aleator, non orando sed alea ludendo omnia quantulacunque perdidit. Quare pallioto et sane pertuso in togulam resarcitam verso diu Parisii eguit. Carnivoracem te in tota quadragesima simulata abs te valetudine testantur universi, quibuscum degisti et te abhorrent, abominantur, execrantur? *Hactenus ista nihil tuo dialogo respondens taciturnitate* (ut fundamentum praeieci) *confessus es.*» Legvilágosabban kitűnik az Antibalbica célja a második kiadás következő szavaiból (Balbi Opp. I., p. 495.): »Si ergo Balbe Accelline te erroneum, haeresis suspectum, perfidum, periurum, scandalosum doctorum meique detractorem et proinde infamem, scripta tua barbara, incongrua, falsa, haeritica ostendi: illa conburantur et in te animadvertatur.«

¹⁵⁾ Valószínűleg Párisban jelent meg Balbus epigrammjainak a nyomtatás helyének és évének megjelölése nélkül közrebocsátott több kiadása. Az első, mely csak nyolcz levélből áll, Guillart Károly senatornak van ajánlva és Retzer szerint 'Hieronymi Balbi Epigrammata' címmel bír. Pontosabban írja le Brunet: »un in-4, de 8 ff., sans lieu ni date, mais très-sûrement de Paris, imprimé en menus caract. goth. le quel ne contient que 30 pièces de poésies, précédés d'une épître sans date [E levél Retzer kiadásában hiányzik!] de l'auteur à Charles Guillart [Így, nem Guissartnak, mint Retzer, írja e nevet Tardivus is, Balbi Opp. I., p. 434.], qualifié 'senator eruditissimus'. Cette édition commence par ces deux mots, impr. en gros caract. goth. EPIGRAMMATA BALBI et elle finit au verso du 8e f. par la souscription *Expliunt epigrammata Balbi.*» Ezen kiadás újra le lett nyomatva s. l. e. a. in 4°; kezd.: *Hieronymus Balbus Carolo Guillart*, stb. Brunet szerint »Elle a d'ailleurs le mérite d'être beaucoup plus correcte que la précédente édition. Il y a dans cette première collection des pièces qui ne sont pas dans les deux autres, et que M. Retzer, faute de les connaître, n'a pas fait entrer dans son édition.« Tardivus az Antibalbicá-ban és Balbus a Rhetor Gloriosus-ban többször hivatkozik e kiadások egyikére. — Még ritkább egy másik kiadás, melynek címe 'Hieronymi Balbi Poetae Epigrammata' (4°, 28 levél, Brunet szerint Lipszéban Brandis Mór betűivel nyomatva) és mely Franciaország kanczellárjának, Guillelmo de Rupe-forti (Rochefort) van ajánlva és ennek következtében 1492 előtt jelent meg (1483-tól 1492-ig volt ugyanis Rochefort kanczellár.) Retzer (p. XXXV.) és utána Knauz (p. 488.) azt hiszi, hogy ez Balbus költeményének azon kiadása, melyről Andrelinus Gaguinushoz intézett levelében így szól: »Cum primum (Balbus) in hoc tum florentissimum Gymnasium concessit, nonnulla Epigrammata partim ab Octavio Cleophilo, partim ex Titi Strocii Elegiis excerpta nomine suo edidit.« Hasonlóan nyilatkozik Balbus költeményeiről Tardivus (Antibalb. I., p. 436): »Scripta tua, Accelline, ne dicam Aselline, sunt triplicia: Una tibi a meis aemulis sumministrata sunt. Ipsi enim (ut tute scis) mihi dixere. Altera vero ex Plauto, Aulo Gellio, Ausonio, aliisque surripuisti et vitiaisti: illorum verbis, clausulis, versibus sententiis tanquam propriis furtim abutens. Caetera autem tua sunt videlicet

tantum erronea.« — Egy másik kiadás oly ritka, hogy Balbus biographusai előtt szintén ismeretlen maradt. Hivatkozik rá Tardivus Antibalb. p. 460. (»Modo ad tuum epigrammaton titulum accedo: Hieronymi Balbi Poetae Oratorisque celeberrimi epigrammaton opus feliciter incipit« és p. 434: »Tu tu scilicet qui toto isto dialogo falsissima tibi iactitas, tuoque impresso epigrammaton te poetam oratoremque celeberrimum inscribere haud veritus es.«) Leírását közli Hain (Repert. typogr. nr. 2248): fol. 2 b kezdődik: Hieronymi Balbi *poete. Oratorisque celeberrimi* Epigrammaton opus feliciter incipit. E kiadás (melyet hibásan ír le Pantzer IV., p. 92) év és hely megjelölése nélkül jelent meg; a bibliographusok a lipcei nyomdák termékének tartották, Brunet kivételével, kinek példánya végén csonka volt. Brunet említi, hogy e kiadás fol. 21 versóján Balbusnak egy Gaguin Róberthez intézett levele van, melyet Brunet egy pár sorral alább Gaguinnak tulajdonít [Retzernél szintén hiányzik] és hogy Rochefort Vilmos benne kancellárnak van nevezve, miért is 1492 előtt kell, hogy megjelent legyen. — Végre az Antibalbicából (p. 447, 448) kitűnik, hogy Balbus egykor Tardivusnak egy sajátkezüleg írt igen hízelt levelet küldött egy Tardivust dicsőítő epigramm kíséretében, és ezen, akkor még kiadatlan költemény ellen idézi Tardivus p. 448. támadásait. Tévesen állítja Knauz p. 15., hogy Balbus Tardivusnak »egyik munkáját (verseit) is ajánlotta egy igen hízelt levél és verszet kíséretében.«

¹⁶⁾ Knauz az Antibalbica kiadásairól így nyilatkozik p. 13. jegyz. »Retzer e munka megjelenését illetőleg önmagának ellenmond; ugyanis Balbi Opera IX. lap, és Nachrichten 6. és 169. lapjain 1495. évre, a Balbi Opera I. XLII. lapján és Nachrichten 63. lapján pedig 1493. évre teszi, a nélkül, hogy a két különböző évszám miatt csak egy kis megjegyzést is tenne. Mi úgy véljük, hogy 1493-ban az első, 1495-ben pedig a második kiadás jelent meg.« Ámbár Retzerről fel nem teszem, hogy az Antibalbica első kiadását látta és keltének idejét tudta volna (ezt ő maga sehol sem állítja), mégis hajlandó vagyok Knauz feltevését pártolni. Csak azon csodálkozom, hogy Balbus eddigi életrajzirói Balbusnak az Antibalbicára adott válaszát, a Rhetor gloriosust, 1494-re helyezik, mely évszámot viseli csakugyan a Retzer rendelkezésére álló egyik példány. Én azt tartom, hogy a váratlan tetszésben részesült mű ezen kiadása csak Balbusnak Párisból való eltávoztása (1493 eleje) után jelent meg, és hogy e mű első kiadása, mely hely és év megjelölése nélkül jelent meg, az 1493-ik év első felébe esik. Az 1493-ik év második felében és 1494-ben Balbus, mint alant látni fogjuk, Magyarországon és Bécsben tartózkodott, a Rhetor Gloriosusnak fentebb idézett helye pedig úgy tünteti fel a dolgot, mintha Balbus Párisban volna és egyetemi előadásait csak rövid időre szüntette volna be; világos tehát, hogy a Rhetor Gloriosus első kiadása nem lehet 1494-ből. — Furcsa Knauz azon állítása (i. h. p. 16.), hogy »e vita körüli minden említett munkák csak, mint látni fogjuk, Balbinak Párisból eltávoztása után kerültek ki sajtó alól.« Megczáfolja

ezen állítást az imént felhozott idézetten kívül Tardivus Antibalb. p. 474. (e hely, úgy látszik, az első kiadásból van átvéve): »O Francia isto (infandum!) scelere contaminata fers Accelinum«, (hasonlóan ugyanott, p. 475., 490., 491.). Helytelen Knauznak következő állítása is (p. 11.): »e munkát adta ki: *Hieronymi Balbi Rhetoris gloriosi liber per modum dialogi exaratus* Paris 1494. negyedrétkben. Ugyane munka ily cím alatt is megjelent: »Hieronymi Balbi Rhetor gloriosus sive Dialogus de Eloquentia« év és hely nélkül nyolczadrétkben.« Ez utóbbi cím csak Retzer criticátlanságának köszöni létét, ki az első helyen felhozott címet ügyetlenül összeolvasztotta a munka első kiadásának (melyet Aschbach II., p. 165. tévesen kéziratnak mond) a leideni egyetemi könyvtár catalogusában (p. 240. és 246.) olvasható *Hieronymi Balbi Dialogus de Eloquentia*-féle megjelölésével. — Ezen első kiadást, melynek Retzer p. XIII. csak Leydenben őrzött cím nélküli példányát ismerte, leírja Brunet: »Rhetoris gloriosi liber per modum dialogi exaratus, sive de eloquentia dialogus« (in 4° s. a. e. 1., valószínűleg Párisban jelent meg); kezd.: »Hieronimi Balbi prefatio in dialogum ad virum illustrem et summa predictum doctrina Guidonem de rupe forte.« [A praefationnak ezen címe Retzernél hiányzik.]

¹⁷⁾ V. ö. Rhetor Glor. I., p. 284. »Quippe cupiebat Petrus reddi certior, Qua tandem inductus causa a lectionibus Balbus putarit desistendum publicis.« és p. 288.: »suntne ista vera quae de Balbo nostro passim feruntur? . . aiunt enim eum quorundam malevolorum contumeliis lacessitum pristinum dicendi morem reliquisse, diuturnoque silentio partim dolore partim verecundia fuisse usum.« Mire azt felelteti Balbus, hogy: »flocci facit ille imperitorum latratus, malevolorumque contumelias. . . Sed alia est in re occupatus. Ad eam namque Philosophiae partem quae rerum causas perscrutatur, se totum contulit.« Hogy ez nem pusztá kifogás, Balbusnak egy más nyilatkozata hiteti el velem (Opp. II., p. 82., de rebus Turcicis): »Haec ipsa *Philosophiae studia* a me olim in *celebri Lutetiae Parisiorum Academia* diu multumque *agitata*.«

¹⁸⁾ V. ö. Rhetor glor. p. 275.: »Itaque te non praeterit . . . quam spurca confictorum mendaciorum congerie . . . Tardius ille . . . in me citra rationem omnem *superioribus mensibus* sit invecus.«

¹⁹⁾ Trithemius de scriptor. Eccles. p. 395. (ed. Frankf. 1601.) »volumen magnis eloquentiae salibus conditum«-nak nevezi. Hasonlóan ítélt róla Vossius, Bibl. Univ., p. 327.

²⁰⁾ V. ö. Tardivi Antibalb. p. 433.: *Chirographum* istud ad me Balbicum extat: »Hieronymus Balbus Guillermo Tardivo Aniciensi eloquentiae praeceptor. Quaecumque meo in dialogo contra te scripta putantur Tardive: ea a me damnata deiero. Te nunquam me laesisse: et me aut per alium timoratum, probum doctumque virum nunquam quovis pacto laedere aut in te rescribere evangelico iureiurando a me testibus infra scriptis dato et hoc meo chirographo testor.« Következik a

négy tanúnak, kitűnő s előkelő férfinak, neve. Balbusnak ezen alávalóságáról Knauz is hallgat.

²¹⁾ Retzer és Knauz merő koholmánynak tartják mindazt, mit Balbus erkölcsisége ellen felhoztak ellenségei. Knauz az ő apologiájában (p. 18.) hivatkozik Trithemiusra, ki (i. h., p. 395.) Balbusról következőképen nyilatkozik: »H. Balbus vir celeberrimae opinionis et in omnibus disciplinis bonarum artium egregie doctus, philosophus clarus et rhetor facundus, metro excellens et prosa, ingenio praestans et disertus eloquio, qui docendo, legendo publice et scribendo magnam gloriam apud Gallos et Parisienses commeruit. E quibus ego adhuc vidi tantum volumen magnis eloquentiae salibus conditum, in quo calumniis respondet cuiusdam Guilhelmi Tardivi rhetoris per modum dialogi . . . cui titulum imposuit Rhetoris gloriosi.« De Trithemius, mint maga mondja, a Balbus és ennek ellenfelei közti vitáról csak Balbus Rhetor Gloriosusából értesült; őt tehát nem lehet Balbus jellemére vonatkozólag jól értesült tanúnak tartani. Továbbá, hogy Balbus egyik ellenfelének, Andrelinusnak alávalóságát bebizonyítsa, Knauz Erasmusra hivatkozik, ki egy helyen (Retzernél, I., p. XII.) nagyon rosszúl nyilatkozik róla. De azt nem említi fel Knauz, hogy ugyanazon Erasmus ugyanazon Andrelinust más leveleiben (Retzernél, i. h.) dicséretekkel halmozza el. — Az is rossz színben tünteti fel Balbust, hogy, alig hogy Tardivusnak az említett magasztaló költeményt megküldötte volt »postridie omnium inconstantissimus imo vero ipsa in inconstantia nunquam ab eo laesus et latratu et scripto famose eidem [Tardivo] palam, diu, crebro detraxisti.« (V. ö. Antibalb., p. 448.) — A mi a paederastiát és egyéb erkölcstelenségeit illeti, melyeket ellenfelei szemére vetettek, maga Balbus a Rhetor Gloriosusban (p. 374., 375.) ugyan azt állítja, hogy a mit költeményeiben magáról e tekintetben mondott, az mind nem egyéb, mint régi költők utánzása, de azt hiszem, joggal fogjuk ezen állításának helyességét kétségbe vonni, főleg ha meggondoljuk, hogy az említett hírek nemcsak Párisban, hanem Csehországban is, még pedig legjobb barátai között el voltak terjedve.

²²⁾ Téved Trithemius (i. h.), mikor azt mondja Balbusról, hogy »Vivit adhuc in Gallia, scribens et varia componens sub Maximiliano Romanorum Rege ill. Anno Domini 1494.« — Retzer p. XIII. azt állítja, hogy »Acta Facultatis Juridicae . . . [Illetőleg a Consp. Hist. Univ. Vienn. II. p. 58. következő kifejezése (ad a. 1494) Hieronymus Balbus Paduā Viennam excitus'] testantur Balbum Patavio Viennam arcessitum,« p. XIV. pedig: »In eo porro omnes quotquot de Balbo scripsere conveniunt, eundem . . . anno 1497 Patavio Viennam vocatum fuisse.« Úgy látszik, erre (és Denisre: Wiens Buchdruckergesch., p. 3.) támaszkodva, hiszi Knauz (p. 23.), hogy Balbus Párisból egyenesen Magyarországra jött, 1493-ban a bécsi egyetem jogi karába felvétette magát, de mielőtt előadásait elkezdette volna, »úgy látszik, előbb kirándulást tett Paduába s onnan meghívatva, csak 1494. jún. 22. lépett fel tanárrúl a jogi karban.«

Még kevésbbé indokolt Aschbach állítása (i. h., p. 148.): »Diese Verhältnisse waren wohl auch Ursache, wesshalb Balbi schon 1491 Paris wieder verliess und sich in sein Vaterland zurückbegab, wo er zu Padua vorzüglich Vorlesungen über die Iurispudenz hielt, und zwar sowohl im canónischen, wie im römischen Rechte und sich in diesen Disciplinen einen Namen erwarb.«

²³⁾ Faustus Andrelinus Balbus ellen 'De fuga Balbi' vagy 'De fuga Balbi ab urbe Parisia' című költeményt bocsátott közre, melyben így adja elő gúnykölteménye keletkezésének okát: »Interim publicum profitendae poeticae ac oratoriae artis munus suscepi [1489-ben] et iuveniles amores meos a Romana censura approbatos atque publica laurea honestatos emisi, qui tantam invidiam, tantum odium, tantam bilem improbo illi [Balbusnak] concitarunt, ut postquam una non successerat, alia statim via ad denigrandam famam meam aggressus sit; hic enim me et a Christiana fide deviantem et hac in urbe toto spectante populo exustum fuisse simulavit, atque adulterinis literis falsum mentitumque crimen per universam fere Italiam publicavit. . . . Ad solandos parentes meos fidissimum servum non sine maxima impensa mittere sum coactus; illi enim tam horrido nuntio consternati ad perscrutandam veritatem citatum huc usque tabellarium praemiseraunt. . . . Ecce nequissimus ille Balbus in haeredica nescio quadam secta, et execrando illo vitio deprehensus est, ob quod Palaestinae civitates in sulphureos attritosque cineres conversae sunt. Ni velocissimam fugam in Britanniam maiorem praecipitasset, publico incendio meritas tandem poenas persolvisset.« Hasonlóan nyilatkozik Balbusról Gaguin, az Andrelinus de fuga Balbi-jához csatolt levélben (Balbi Opp., I., p. 262.): »Itaque postquam ille Parisios adivit, blanditiis primum et simulata mansuetudine in plurimorum amicitiam subrepens poematis opinione se notum extulit; sed ut adulterini mores non diu se continent, ita ille simulatissimus amicitiae cultor veros mox patefaciens mores erupit. Enimvero neminem non labefactavit opprobriis etiam eorum qui sibi beneficentissimi exstiterant. Tantaque invidia aestuavit, ut aliorum reprehensione famam auspicatus omnium se eruditorem [talán eruditorem?] putari laboriosissime insudarit. Nam qui poesim antea Musasque tantum initio professus fuisset, omnem fere parvo post tempore disciplinam se interpretaturum iactavit, quippe qui et Justiniani Digesti et nonnullorum ex jure Pontificio enucleationem audacissime magis quam prudenter assumerit. Nec a sphaerae explanatione fidens sibi interpret temperavit. Adeo impudentissimus erat ignotarum sibi artium usurpator. Addidit quoque huic odiosae ambitioni inquinatissimum, si famae creditur, scelus, cuius ne dignam incideret poenam, festinatissima Anglos fuga petivisse vulgatum est.« V. ö. különben még Andrelinus de fuga Balbijának következő verseit (Balbi Opp. I., p. 259.):

Interea accenso missus censore satelles

Hoc monstrum prensurus erat, populoque vidente

Igniti plenis olei cocturus ahenis.

Sed volat admonitus celeri properantior Euro,
Fertilis Oceanus qua rura Britannica ditat.

O foedam, turpemque fugam; nam nocte silenti
Ah caecum! infelix servili inductus amictu
Praecipitavit iter, nummos cum veste latentes
Interiore iacit, stricto quasi noxia ferro
Viscera transfodiens.

Ezen De Fuga Balbi című munkának most ismert első kiadása 1494-ből való, de minthogy Balbus már 1493-ban Bécsben volt, valószínű, hogy 1494 előtt is megjelent már legalább egy kiadása. — Brunet felemlíti Tardivus Antibalbicájának egy 1495-ből való kiadását, mely első részét képezi egy három részből álló gyűjteménynek, melyről a colophon ad bővebb tudósítást: »*Recognitum est hoc opus per eruditissimum virum Petrum Botilerium. Impressum summa cum diligentia characteribus parisiacis impensis Antonii Cayllaut, Anno a natali Christi 1495, die 21 Julii.*« (in 4° goth.), » második részét épen Faustusnak »de Fuga Balbi«-ja képezi, melynek 1494-ki kiadása »*Publii Fausti Andrelini Foroliviensis de fuga Balbi ex urbe parisia. Felix Baligaut*« (ki 1488-tól 1499-ig űzte mesteriségét) fel van említve Panzernál (II., p. 305), Hainnál (Nr. 1095.) és leghatározottabban a »*Catalogue de Crévenna*«-ban (1789. Nr. 4173.). A »de Fuga Balbi« azonkívül megjelent még 1496-ban »*Parisiis apud Guidonem Mercatorem et Joannem Parvum*« (Faustus több egyéb munkájával együtt), 1508-ban »*Parisiis Robertus Gourmont*«-nál külön is és Faustus egyéb munkáival együtt is. Az 1496-ki kiadásban Gaguinnak Faustushoz intézett levele 1496. évi szeptember hó 16-káról, az 1508-ikiban pedig 1508. évi január hó 16-káról van keltezve. Balbus eddigi biographusai csak ezen két utóbbi kiadást ismerték, miért is a legnagyobb tévedésekbe estek. Bulaeus azt állította, hogy Balbus 1496-ban Párisból Angolországba szökött, s talán őt követve mondja Bettinelli (Risorgimento d'Italia. Bassano. 1796. p., 255. jegyz.), hogy »*Girolamo Balbi fu professore in Inghilterra nel 1496*«. Denis, Retzer és Knauz ellenben, azért mert Balbus 1493-ban már Bécsben volt. Balbusnak Angolországba való menekülését ellenségei merő koholmányának állították, de mint akkor az ügy állott, minden ok nélkül. Végre Aschbach (II., p. 54., 149.) azon hiszemben, hogy Tardivus Antibalbicájának 1495-diki kiadása (Antibalbica vel Recriminatio Tardiviana sive Guillelmi Tardivi Aniciensis in Balbum imo Accellinum defensio« cím alatt is) és Andrelinus »de fuga Balbi«-jának 1496-iki kiadása ezen művek első kiadásai, az által akart Bulaeus és Denis álláspontja közt közvetíteni, hogy föltette, miszerint Balbus 1495-ben, mikor Bécsben az ott dühöngő dügvész miatt az egyetemi előadások hosszú időre be lettek szüntetve, a nélkül, hogy bécsi tanári állását feladta volna, jobb állomást keresendő, elment Párisba, de Andrelinus és Tardivus említett iratai által megsemmisítve, Angolországon át Bécsbe visszamenekült. — Most már termé-

szetesen e merész combinatio hibásnak bizonyúl be, miután a Balbus-Andrelinus-Tardivus-féle vitairatok chronologiáját valamivel pontosabban megállapítottuk. — Megjegyzendő még, hogy Brunet szerint Andrelinus hat eclogája (*Buccolica Fausti* . . , a *Joanne Parvo* s. l. e. a.) »contre un anonyme qui, en prenant la défense de Balbus, avait lancé des traits satiriques à Faustus« van írva. — Igazán megtörtént-e Balbusnak Faustus által megénekelt menekülése, nincsen módunkban meghatározni.

²⁴) V. ö. a jogi tanárok sorozatát Kinknél (i. h., p. 222., 260-dik jegyz.). »1493 dominus Jeronimus balbus venetus« és az egyetem matriculáit az 1493-dik év nyári félévéből (u. o., p. 197., 229-ik jegyz.). »Intitulatus est dominus Hieronymus Balbus venetus bonarum artium atque utriusque iuris interpres fundatissimus, a *Principe missus*.« — Aschbach, úgy látszik, a *Consp. Hist. Univ. Vienn.* II., p. 58 nyomán azt írja II., p. 52. és p. 148., hogy Balbus évi fizetése Bécsben száz arany forintból állott; de ezen állítás helyességét azért is hajlandó vagyok kétségbe vonni, mert 1497-ben, mikor Krachenberger Celtest a Balbus leküszönése folytán megürült tanszékre meghívta, azt írja, hogy »die lectur hat L Rh. Fl. so wolen wir daneben Allerlay Weg finden, damit die Sachen aus gutter Fründt zuschüb gebessert werde.« S ezen fizetést Balbus Celteshez írt levelében (I., p. 25.) még »stipendia pro Gymnasii moribus ampla«-nak is nevezi.

²⁵) Aschbach Balbusnak Magyarországon való tartózkodásáról nem emlékezik meg. Knauz pedig (p. 20.) azt hiszi, hogy Balbus még Bécsben letelepedése előtt, azaz 1493 előtt volt hazánkban, mely föltevést aligha lehet egykönnyen megegyeztetni azzal, mit Balbusnak párisi tartózkodásáról tudunk. Azért czélszerűbbnek tartottam, Balbusnak hazánkban való tartózkodását az 1493-ik év második s az 1494-ik év első felébe helyezni.

²⁶) V. ö. Joanni Vitezio *Vesprim. et Viennensi Episcopo.* (Balbi *Opp.* I., p. 195., 196.):

Qui cecini placidi per amoena vireta Symechi
Nunc peto Vesprimii rura beata soli.
Hic tu dum tetricis laxabis pectora curis,
Ingenioque reges sceptrum minora tuo;
Ipsae leves elegos viridi resupinus in umbra
Cantabo et lusus blande Cupido tuos . . .
Hortulus, angustique lares, tenuisque supellex
Exiguumque pecus maxima gaza mihi est.

Hogy egy telet is hazánkban töltött Balbus, azt Knauz (p. 21.) talán helyesen a Pomponius Laetushoz intézett költeményből (I., p. 217) akarja kiolvasni:

Strata licet gelidis Symechia rura pruinis
Vesprimique colam jugera culta soli.

Csakhogy a gelidae pruinae kifejezés nem csak havat, hanem fagyos dért is jelenthet.

²⁷⁾ V. ö. Balbusnak »ad Jo. Baptistam Calvum, sodalem epistola« czimű költeményét (I., p. 218.):

quid agat [Balbus] si forte requiris,
Deducatve quibus tempora laeta iocis . . .
Proh pudor ! Indulget dapibus Bromioque furenti,
Sic iubet Arctoo terra subacta polo.
Non ibi diligitur, nisi qui cratera profundum
Siccet et annoso pocula plena mero.
Pannonii posuere truces solatia largo
Nectare vel ludis, perpetuoque cibo.
Talibus invigilant rebus noctesque diesque,
Quos inter socius cogitur esse tuus.

²⁸⁾ V. ö. Balbusnak Vitézhez és Pomponius Laetushoz intézett költeményeit.

²⁹⁾ V. ö. Balbusnak Magyarországból Pomponius Laetushoz intézett költeményét (I., p. 217):

Si violasse tuae videar data foedera dextrae
Da veniam ; saevus id mihi iussit amor . .
Nostra adamantaeis devinxit colla catenis
Et regit ad nutum pulchra Perylla suum.
Nec sinit ut repetam septenae moenia Romae . .
Et tibi dona feram *gelida collecta sub Arcto.*

Calvushoz intézett epistolájában (p. 218.) azonban arról panaszkodik, hogy »non tenet hunc (Balbus) blandis culta puella iocis.«

³⁰⁾ V. ö. az említett epistolát (p. 219.):

Proh dolor ! ille sacer volitantis lusor amoris (Balbus)
Nunc gerit audaci pila cruenta manu,
Castraque barbaricis sequitur fulgentia signis ;
Nec trepida raucas suscipit aure tubas.
Eminus et pharetra, falcato cominus ense
Pugnat, et in duris tempora rebus agit.
Et modo Turcarum saevas domuisse phalanges,
Nunc placet hostili ponere castra solo.
Semper tela, aciesque iuvant clypeique micantes,
Nocete caret somno, luce quiete caret.

³¹⁾ V. ö. Aschbach I., p. 52.: »Ihn (Balbus) berief Maximilian an die Wiener Universität, um daselbst in den beiden Facultäten Vorträge zu halten. Zunächst aber beschränkte sich Balbus darauf, über römische Dichter, namentlich Virgil zu lesen.« Hasonlóan II., p. 148.: »Die

Berufung an die Wiener Universität erfolgte noch im J. 1493. Bis die ordentliche Professur für das römische Recht gehörig eingerichtet war (denn bis dahin bestand keine besoldete Stelle für diese Disciplin an der Universität), sollte der Legist einstweilen in der artistischen Facultät über Poetik und römische Classiker lesen und dafür einen Jahresgehalt von hundert Goldgulden beziehen. Später sollte er auch in der juristischen Facultät Vorlesungen halten.« Hogy Aschbach ezen állításai helytelenek, kitűnik azon körülményből, hogy, mint azonnal látni fogjuk, Balbus jogi előadásait 1494. évi június 22-kén, philologiai előadásait pedig csak 1494. évi július hó 4-ke után kezdette el. Ugyanis az Acta fac. artist. II., p. 370, ad annum 1494 szerint: »Lectionem ordinariam in legibus incipit doctor Balbus legere in scholis juristarum Dominica ante Jo. Bapt. [június hó 22-dike] ubi ex diversis statibus [tehát nem csak tanuló] copia etiam studentium quam plures interfuerunt.« A bölcsészeti karban tartott előadásairól alant.

³²⁾ Aschbach II., p. 53. : »Auch bei seinen Vorträgen über das römische Recht hatte er unter den Zuhörern mehr Neugierige als eigentliche Scholaren, welche des Studiums wegen gekommen waren [ezt onnan következteti Aschbach, hogy Balbus első jogi előadásának hallgatósága ex diversis statibus volt !], denn das römische Recht war selbst für die Juristen nicht ein obligatorischer Gegenstand. Daher stellte Balbi seine juridischen Vorlesungen nach wenigen Wochen wieder ein.« Aschbachnak ezen állításai természetesen ismét alaptalanok.

³³⁾ A Cons. Hist. Univ. Vienn.-ben II. (1724) p. 58. több téves állítás közt azt olvassuk, hogy miután 1494-ben Celtes a költészet tanárává lett kinevezve, 1495-ben a szónoklat számára lett külön tanszék felállítva és Balbus által betöltve: »(a. 1495.) Viennae ad augenda literarum studia, ut anno superiori schola Poetica ita Oratoria hoc anno est instituta. Commissa profitendae Eloquentiae provincia Hieronymo Balbo Juris simul, ut antea meminimus, doctissimo, numeratis in stipendium ex Principis aerario florenis Centum. Minor tamen ea literarii utriusque laboris remuneratio quam quae vitae ornatus agendae sufficeret, cum Balbo videretur, Minerval certum et a discipulis extorsit. Id cum Facultatis Artisticae praeter consensum fieret, exactio illa Balbo interdicta. Recurrit is ad Austriae Regentes,« stb. Ezen állítás csaknem mind alaptalan. Főforrás az Acta fac. art. III., p. 370., ad a. 1494: »Anno 1494. 4. julii proposuit decanus, quomodo dominus Superintendens mandato dominorum Regentium constituisset lectorem (Balbus) in arte humanitatis, quem deberet facultas cum honestate suscipere, quod facultas fecit. Tamen dominus doctor per se in eadem congregatione proposuit, quomodo vellet proseguere lectionem poeticam et hora sibi signanda et libro facultate [talán facultati?] placenti; sed cupiebat, quod omnes waccalaurei et scholares essent astricti ad illam lectionem cum testimoniis habendis pro obtentione graduum cum aliquali pastu et plura non necessaria. Conclusum fuit, quod decanus et sui assessores

cum scholastico ad S. Stephanum alloquerentur dominum doctorem honeste ita, quod placeret facultati suum bonum propositum; sed ex quo cum stipendio illam lectionem esset facturus et gratis audientibus suam doctrinam fundere, credit facultas, quod nullus negligat talem lectionem; pro nunc nunc vult facultas quod aliquis sit obligatus, nec etiam ad aliquem pastum astrictus; interea deberet incipere et legere Virgilium; qualiter tamen legit sciunt isti qui audiverunt.« Közelebbről meg van határozva a 'deberet legere Virgilium' kifejezés a Consp. Hist. Univ. Vienn.-ben II., p. 57., hol (ad a. 1494) tévesen Celtesről mondatik Balbus helyett, hogy »cui a facultate legendi hora assignata est prima ad secundam: author vero Virgilius.« A kar határozatával meg nem elégedve Balbus, a regenseknek következő folyamodványt nyújtott át: »Hieronymus Balbus supplico Magnificentis Vestris; nam Lector Artis Oratoriae constitutus, petii a Facultate Artistarum, ut lectio Oratoria inter ordinarias computaretur, et scholastici qui volunt graduari, ad eam audiendam compellerentur. Item, ut scholastici Lectori stipendium contribuerent, sicut in aliis lectionibus. Ad quae mihi responsum est [Az Acta Facultatis Artisticae másképen adják elé a dolgot!] cum haec lectura per Magnificentias vestras sit constituta, Dominos Artistas velle hoc negotium arbitrio Magnificentiarum vestrarum disponi. Supplico itaque, ut Magnificentiae vestrae hoc negotium dignentur examinare et efficere, quod Juris est.« (Consp. Hist. Univ. Vienn. II., p. 58.) Mire a regensek azt felelték: »quod non arcentur scholares ad ei solvendum pastum sive Minerval, quod aliunde habet stipendium pingue a Principe, caetera autem fiant;« »quae responsio summe placuit facultati,« mondja a bölcsészeti kar jegyzőkönyve i. h.

³⁴⁾ V. ö. a fent idézett »qualiter tamen legit sciunt isti qui audiverunt« gúnyos megjegyzést.

³⁵⁾ V. ö. Act. fac. art. III., p. 373.: »Anno 1494. 6 kal. Aug. Rector proposuit de duobus procuratoribus, quorum unus monitus fuit Fridericus Grasl doctor Theol., alter Balbus, qui in consistorio rectoris inabilia pronuntiavit, ita quod amplius deberet se abstinere ab omnibus consiliis et congregationibus universitatis.«

³⁶⁾ Ezt Krachenberger említett levelének (1497, feria quarta in feriis Pentecostis) ezen helyéből következtetem: »Ich hab Ewch nechstmalen geschrieben ainer lectur halben, die hie vacieren wirdet per resignationem meines sonnderen lieben gepietters Doctoris Jeronimi Balbi, der Ewch dann von weniger conversation wegen die ich Euren halben mit in gethan hab, hiemit schreibt. Er ist mein aynige Kurzweil hie; wie wohl ich dahin khommen bin, das ich selbst aynicherley lernung nicht obligen mag, so khan ich doch der gelerten mitwonung nicht verlassen.« Ezen utóbbi szavak arra látszanak utalni, hogy Balbusnak már e levél íratása idejekor szándéka volt Bécset rövid idő múlva végkép elhagyni. Meglehet, hogy Magyarországból (hogy 1497-ben Mindenszentek napja után, de december hó 17-dike előtt Budán volt, kitűnik Olmüczí Ágos-

tonnak Celteshoz intézett első és második leveléből) azért tért vissza, mert ott sem bírt zöld ágra jutni.

³⁷⁾ Acta fac. iurid. ad a. 1498 »Dominus Jeronimus Balbus Vene-tus iuris utriusque doctor pro incorporatione facultati nostrae inclytæ dedit 1 floren. hungar.,« Kinknél i. h., p. 196. — Knauz azt tartja p. 22., hogy e jegyzetben 1498 sajtóhiba 1493 helyett, de az 1498-ik év mellett szól a Consp. Hist. Univ. Vienn. (1724) II., p. 58. következő megjegyzése, melyet Denis p. 3. és Retzer p. XIII. is átvettek: »eodem anno hoc [1494] in Juristarum scholis circa Festum D. Joannis Baptistæ Jus profiteri coepit Excellens Juris Doctor Hieronymus Balbus Paduâ Vienne excitus (*Facultati Juridicæ 1498 adscriptus*) invisio antehac, ut Acta aiunt, ad novi Magistri Doctrinam concursu,« már pedig a Conspectus szerzőit Kink könyvének sajtóhibája nem vezethette félre. Eder, (Catal. Rector.) 1497-be helyezi Balbusnak Bécsbe meghívását, miben talán szintén Balbus ezen újabb felléptének emlékét kell látnunk. — Aschbach i. h. elég furcsán így adja elő a dolgot: »Es ist gewiss dass er sich schon im Juni 1496 wieder in Wien zur Fortsetzung seiner juristischen Vorträge eingefunden hatte. Er ward nun förmlich in die Rechtsfacultät inscribirt [1498-ban] und begann im Anfang des J. 1497 wieder seine akademische Lehrthätigkeit.«

³⁸⁾ V. ö. még Olmücsi Ágostonnak alant közlendő leveleit.

³⁹⁾ A dunai társaság tagjainak Celtest üdvözlő versei közt ott találjuk Balbusét is: 1. Balbi Opera I., Nr. 218., p. 245.

⁴⁰⁾ Balbusnak ezen útját Retzer kétséggel kivül tévesen az 1498-ik év végére teszi (p. XIV.), alig hihető ugyanis, hogy Balbus télnek idején utazott volna haza, és föltéve, hogy úgy cselekedett volna, ezt Hodoeporiconjában föl nem említette volna. Denis p. 4. helyesebben az 1499-ik év elejére gondol.

⁴¹⁾ V. ö. Hodoepor. p. 104.

Iamque iter ingressus Symechia rura Camoenis
 Nota meis linquo, Vesprimosque lares,
 Et tibi Musarum quondam studiosa mearum
 Collachrymans dixi: pulchra Vienna, vale.
 Nec mora, praetereo Regalis moenia Budae,
 De duce quae retinent nomina clara suo.
 Transieram raris habitata mapalibus arva
 Restabatque meis sylva adeunda rotis.
 Stat vetus et densa nigrescit ab ilice, nomen
 Quae nimis ex vero sylva cruoris habet.

⁴²⁾ V. ö. Hodoepor. p. 103.

Ipsæ tamen (fateor) longis erroribus actus
 Speravi ad patrios figere vota lares.

⁴³⁾ V. ö. Hodoepor. p. 104—106.

Stat vetus et densa nigrescit ab ilice nomen
 Quae nimis ex vero sylva cruoris habet....
 Huc me stella nocens et vis incognita Fati
 Abstulit, humanum quae regit una genus...
 Ecce repente ruens stricto manus impia ferro
 Haesura in nostro corpore tela gerunt...
 Cum subito coniecta leves defertur in auras
 Figitur inque meum missilis hasta latus.
 Altius ac penetrans stomacho delapsa sub ipsum
 Pectus abit totis insita visceribus....
 Excutior curru, lentisque involvor habenis,
 Nam miser a triugis vectus equabus eram....
 Tum vero incumbunt spoliis, positoque timore
 Sarcinulas volvunt diripiuntque meas....
 Sed dum lenta cadunt raro suspiria motu,
 Et brevis extremo spiritus ore natat,
 Nescio quis miserum placida cervice subivit,
 Sustulit inque humeros frigida membra pios.
 Funeris in morem vicinae deferor urbi
 Curandus medica si licuisset ope.

⁴⁴⁾ Ez Retzernek (p. XIV.) nem valószínűtlen állítása, melyet Knauz is (p. 84.) magáévá tett. Schlechta az alább idézendő helyen csak azt mondja, hogy »evocaveram... in patriam nostram ex Austria H. Balbum.«

⁴⁵⁾ V. ö. Hodoepor. p. 109.

Ecce Sselenberga Joannes stirpe creatus
 Affulsit lacerae stella secunda rati....
 Ille dedit portus facilis et tuta precanti
 Littora porrexit per freta saeva manum;
 Dignatusque humeris nostras fulcire ruinas,
 Sustinet inflexae pondera quassa domus.
 Meque licet variis iactet Dea caeca procellis...
 Non noster caret igne focus, nec copia cornu
 Frugifero parvos cessat adire lares.
 Ille ministrat opes, illoque superstite nunquam
 Fortunas dicam procubuisse meas.

Hasonlóan nyilatkozik Balbus 'Joanni de Sseluberg, Supremo Regni Bohemiae Cancellario' írt levelében (I. p. 64.): »quod valeo, quod vivo, quod in studiis vel vita ipsa mihi dulcioribus conquiesco, id tibi totum debeo, et tibi uni acceptum refero.«

⁴⁶⁾ V. ö. Hodoepor. p. 108.

An patriam repetam carisque pudendus amicis

Nil praeter lachrymas, illuviemque feram?

An procul abscondam mea damna? miserrimus ille est,

In patria quisquis cogitur esse miser.

⁴⁷⁾ V. ö. Balbusnak Schlechtához írt levelének (Vienna 13 Martii év nélkül, valószínűleg 1499-ből) eme szavait (I., p. 55.): »Quantum ad D. Henricum attinet, plenius proximis meis literis scripsi; eum enim bonis artibus i'a erudio ut fidei officioque meo satisfiat.« Lásd még Balbusnak Schelenberghez intézett levelét, melyben szintén azt írja, hogy (I., p. 67.): »gnato tuo Henrico, eidemque alumno meo dulcissimo« és (i. h., p. 68., 69.): »cum enim sit omnibus palam me omnes praeceptoris partes in eo instituendo diligenter explevisse, nihil ambigo eius gloriam in me ipsum quoque redundare.« Úgy látszik különben, hogy az ifjú Schelenberg Henrik Balbus Prágába is követte; a levél ugyanis, melyből az utóbb felhozott idézeteket vettem, kétségkívül Prágában kelt, mint következő helye (I., p. 67.) bizonyítja: »simul ac Pragae tuo ductu tuisque auspiciis perveni.«

⁴⁸⁾ L. Hodoepor. p. 111.

Secta tripartito felicitis moenia Praegae

Ille [Schellenberg] mihi fausta quaerere iussit ave,

Iussit idem, Graio jungor cui fodere, Sslechta,

Sslechta regens nostrae pendula vela ratis.

Tu quoque ab Augusti referens cognomine nomen,

Qui canis Heroa grandia bella tuba.

Huc tamen ut veherer, quamvis me nulla vocaret

Sors alia, in causa, tu [Hassenstein] satis unus eras.

Aschbach (II., p. 151., 152.) tévesen Vitéz Jánost is azok közt sorolja föl, kiknek Balbus prágai állomását köszönhette.

⁴⁹⁾ V. ö. Schlechta Jánosnak Geleniushoz Kosteletzből 1511-ben írt levelét (Retzernél I., p. 61., 61.): »Evocaveram ante annos duodecim in patriam nostram ex Austria Hieronymum Balbum, hominem in studiis humanitatis et utroque Jure non mediocriter eruditum, ut apud nos haec eadem studia, quae Parisiis et Viennae profiteretur, proposito et ordinato sibi certo praemio a Rege et Principe nostro, apud quem tunc Secretarii munus obibam: qui in Universitate Pragensi constitutus nonnullas lectiones partim publice, partim in privato legebat, magnamque auditorum frequentiam habuit et in magno honore ab omnibus habitus fuit, nec parvam pecuniarum summam collegit.« — Aschbach II. p. 152. tévedésből Schlechtának ezen levelét 1500. évi szeptember hó 30-káról keltezi (V. ö. Retzer, p. XV.). Különben Balbus egyetemi tanársága Prágában vajmi csekély nyomokat hagyott hátra; a prágai egyetem egyik leghivatottabb történésze, Tomek (Gesch. d. Univ. Prag) nem is tesz róla említést.

⁵⁰⁾ Így például Hassenstein 1500. évi szept. hó 30-káról kelt egyik levelében (Balbi Opp. I., p. 53.) így szól Balbushoz »Vale optime Hieronymus et in montibus nostris sine ulla dubitatione doctissime.« V. ö. még Hassenstein Farragójában, p. 167.:

A d J o a n n e m S s l e c h t a m.

Quod nostros habitant Pallas, Phoebusque penates,
Magnus Aristoteles, Cecropiusque Plato,
Et cum Fabricio Brutus, sanctique Catones,
Legifer Actaeus, legifer Oebalus,
Debemus Balbo, qui mores, carmina, linguam
Albigenas primus detulit ad populos.

⁵¹⁾ Ezeket »Elegia Hodoeporicon, Bohemia et Procerum eius laudes« című költeményében örökitette meg, melyről méltán mondja Decius, De vetust. Pol. II., p. 322., hogy »Hieron. Balbus Elegia Hodoeporicon vulgavit suum Wladislai ultimi hoc nomine regis tempore, quo summe Bohemiam commendavit: at adulatorium hoc carmen esse Bohusl. Lobkowicius in quadam epistola dicit et placere voluisse authorem.«

⁵²⁾ V. ö. Schlechtának idézett levelét: »Postquam autem puerilium amorum sectator et iuventutis corruptor deprehensus est, incredibile dictum est, quam brevi omnium odia contraxerit et animos a se alienaverit. . . . His cognitis Magnificus quondam vir Boluslaus meus ex Hasisteyn, quamvis hominem in primis multum dilexerat propter eruditionem, qua plurimum, ut ante docui, pollebat (fuit enim omnium bonorum, ac studiosorum amantissimus, sceleratorum autem sine dissimulatione hostis acerrimus) talibus inter caetera praeconi laudum eius respondit:

Attulit is nobis Musas, legesque Lycurgi,
Attulit Ausonium Cecropiumque Sophos:
Afferat et si vis Pharios, Arabumque magistros,
Tantum ne mores afferat ille suos.
Barbara gens simus, dum nullum inclinet Amillus
Hic novus, Idaei discipulusque Jovis.
Turba rudis simus, geminarumque inscia legum,
Dum simul et simus nescia turba doli.«

V. ö. még Hassenstein Farragójában. p. 111.: »Ad Hier. Balbum. . . .

Non sequimur Balbum, qui nummis retia tendit
Et ficto fictas iactat ab ore manus.

U. p. 129.

In Balbum.

Balbus amat patriam: quare? quia munera quaerit?
Certe animo multo plus amat Italiam.

U. o. p. 162.

De Balbi Canonicatu Jocus . . .

Dicitur et teneris maribus non parcere, pulchrae
Praeferre et Nemesi Theodamantis Hylan. . .

Retzer p. XVI., XVII., és Knauz p. 85—87. természetesen védelmezik Balbust és azt hiszik, hogy az említett rossz hírek csak Andrelini »de fuga Balbi«-jának Prágába tévedt egyes példányainak, valamint Hassenstein és Schlechta irigységének köszönik létüket. Az első feltevés azért nem valószínű, mert Andrelini Eclogája alig fogott Balbusra több gyalázatot, mint a mennyit Balbus magamagáról bevall epigrammjaiban. Hassenstein és Schlechta ezen epigrammokat kétségkívül már régóta ismerték, azt kell tehát feltennünk, hogy Balbust Prágában valamely büntényen tényleg rajtkapták, különben nem is képzelhetjük el magunknak, miért keltek ki ellene csak Prágában való tartózkodása alatt. Retzer és Knauz második ellenvetése még alaptalanabb, azért mert Balbus annyit tömjenezett barátainak, hogy azoknak hírnevöknek esetleg Balbus által eszközölhető elhomályosításától mit sem kellett tartani és mert úgy Hassenstein mint Schlechta sokkal nemesebb jellemű emberek voltak, semmint hogy alávaló rágalmat szabad volna róluk föltennünk. Balbinus is (Bohemia docta 1776. I. p. 211.) azt mondja Balbusról, hogy »in Bohemia male audiebat ob amores illicitos.« (Aschbach p. 153. ezen mondást hibásan Deciusnak (de vetust. Pol. II. 322.) tulajdonítja.)

⁶³⁾ Ezt Hassensteinnek egy leveléből következtetem, mely a *Lucubrationes Oratoriae* (Pragae 1563.) leveleinek második könyvében van és mint az e könyvben foglalt valamennyi többi levél, az 1500. és 1502. közti időből való: »Quodsi accelerandum tibi [Balbo] in Pannoniam est, neque ut cum amico conveniam expectare potes, facito ut is sis *qui coepisti*, et rem meam magis tamen rem publicam et religionem christianam quantum in te est cures. Augusti VIII.« Knauz persze, ki a *qui coepisti* szavakra nem figyelt, e levélből azt olvassa ki, p. 86., hogy Hassenstein maga sem hitt a Balbus ellen szólt rágalmaknak; aztán folytatja, p. 87.: »Mily ellenmondás a főttebbi versezet szavaival. Csakhogy persze ama versezet írásakor még nem tudta Hassenstein, hogy Balbi a magyar és cseh király udvarába hivatott meg, miként tudta azt már iménti levelének írásakor!« Merem kétségbevonni, hogy e meghívásáról, melyről azt sem tudjuk, hogy megtörtént-e, tudott valamit Hassenstein, de még inkább kételkedem abban, hogy Schlechta, Augustinus Olomucensis és budai barátjaik nem bírták volna Balbus meghívattatását megakadályozni, ha Balbussal erkölcsi magaviseletének javulása miatt ki nem békültek volna.

⁶⁴⁾ Ezt Balbusnak Hassensteinhez intézett leveléből következtetem (Balbi Opp. I. p. 57—58.): »mi Bohuslae, tuo consilio favore atque industria plurimum indigebam, ob rem praesertim domesticam stabilindem, quae in tantum est quassata, ut propediem (nisi quis Deus respexerit) ex Oratore arator fieri cogar, nisi malim ad Plautinas molas confugere, aut Cleantis puteum exhaurire. Laudant nos quidem uno ore omnes, et, ut magnifice loquar, etiam admirantur, sed ut pueri Iunonis avem.

Gloria quantalibet quid erit, si gloria tantum?

Idcirco si per occupationes tuas Pragam venire nequis, decrevi primo

quoque tempore ad te proficisci et id demum exequi, quod tu vir omnium integerrimus in rem meam fore arbitraberis.»

⁵⁵⁾ V. ö. mit az 53-ik jegyzetben Hassensteinnek ott idézett levelének keltéről mondtam. — Denis és Retzer Balbusnak hazánkba jötteinek idejéről semmit sem tudnak, Aschbach is csak azt mondja, II. p. 87, hogy »über ein Decennium entzieht sich Balbi ganz und gar der Beachtung, so dass über ihm die Nachrichten von 1500 bis 1512 fehlen.« Knausz (p. 89.) II. Lajos királynak alant idézett leveleiből, melyekben csak az van mondva, hogy Balbus a királyi gyermekek nevelője volt, tévesen azt következteti, hogy Balbust II. Ulászló gyermekei számára hívták meg nevelőnek 1508-ban, mikor II. Lajos és Anna számára külön udvart és nevelőket rendeltek (V. ö. Katona, Hist. Crit. XVIII. p. 554., ki szintén 1508-ra teszi Balbusnak hazánkba jövetelét). — 1502-be Hassenstein ama fontos levelét és Balbusnak hazánkba jövetelét tenni azért nem lehet, mert az a levél nyilván Csehországban, augusztus 8-án lett írva, Hassenstein pedig már 1502. július havában Budán volt. 1500-ból pedig azért nem lehet a levél, mert 1500. sept. 30-án Hassenstein az akkor még Csehországban időző Balbushoz egy olyan levelet írt, melyben annak utazási szándékairól említést nem találunk.

⁵⁶⁾ Ezt Hassensteinnak már idézett »De Balbi canonicatu iocus« című költeményéből következtetem. (Epigr. lib. III. p. 162—163.):

Ecclesiae membrum est Balbus, gaudete Camoenae,
Tartareum membrum scilicet ante fuit.

Hassenstein ugyanis 1510-ben már nem élt többé, mint kitűnik Schlechtának Pibraeushoz intézett leveléből (I. Hassenstein Appendix Poematum-ját p. 312.): »Heri (si non fallor) duo exacti sunt anni ex quo Bohuslaus noster de hac misera mortalium vita ad illam coelestem commigravit... 14 Novembris Anno christi 1512.« Ugyancsak Schlechtának egy 1511-ben kelt levelében (u. o. p. 382: kelt: pridie Kal. Novemb. 1511.) mint Magnificus *quondam* vir Bohuslaus meus ex Hasisteyn« fordul elő. — Egészen bizonytalannak tartom, a mit Knausz (p. 89.) mond Balbusról: »Balbi csak ez egyházi méltóságok [váci prépostság és egri kanonokság] elnyerése után vétetett fel az egyházi rendbe Szakmári György pécsi püspök s királyi korbátnok által, mint Retzer állítja (Nachricht, 22. l.), igen helyesen megjegyezvén, hogy ha ő előbb is pap leendett, azt párisi ellenségei bizonyosan felhasználták volna ellene (u. o. 42. l.). Hogy Szakmári György vette őt fel az egyházi rendbe, azt Retzer talán Szakmárinak Miksa császárhoz írt e szavaiból következteti: »Cum enim in meo contubernio per tot annorum spatia ita fuerit assidue versatus (Balbus) ut in eo pene consenuerit et a meis veluti fontibus omnis ipsius actio atque institutio emanaverit...« (Bél. Not. I. 555—6. l.) s ebben igaza lehet Retzernek; legalább adatok hiányában kétségbe nem vonhatom.« Inkább azt tartom, hogy Balbus még Prágában való tartózkodása alatt szenteltette fel magát és nyert el valami kanonokságot: v. ö. Lobkovicz

Boluslaus egyik epigrammját (Balbi Opp. I. p. 243.), melyet még Balbusnak javulása előtt költött :

... Si non Hippolytus custodi convenit horti,
Ecclesiae Balbus quomodo conveniet?
 Attulit is nobis Musas, legesque Lycurgi,
 Attulit Ausonium, Cecropiumque Sophos.
 Afferat et si vis Pharios, Arabumque Magistros,
 Tantum ne mores afferat ille suos.

Alaptalan Aschbach állítása (II. p. 155): »Georg Szakmári, Bischof von Fünfkirchen, war damals [1516] als Kanzler des jungen Königs bestätigt worden, dieser nahm den Hieronymus Balbi als seinen Secretarius zu sich.«

⁵⁷⁾ Tanstetter Balbusnak mint váci prépostnak ajánlotta Albertus Magnusnak 'de natura locorum' című munkájának általa 1514-ben (nem 1513-ban mint Aschbach mondja II. p. 154.) közrebocsátott kiadását. Előszava, mely Viennae Nono Kalen. Decembris Anno Christiano MDXIII. kelt, szól: Reverendo Patri Domino Hieronymo Balbo Juris V. doctori praepositoque Vacienſi et Ungariae Regis a secretis dignissimo. Ugyanezen kiadásban (excusum Viennae Austriae Mens. Mar. MDXIII.) van: Ad Doctis. I. V. Doctor. Vacienſemque Praepositum D. Hieronymum Balbum Joachimi Vadiani Helvetii Epigramma.

⁵⁸⁾ V. ö. Caelius Calcagninusnak Ziegler Jakabhoz intézett levelét (Balbi Opp. I. p. 93.): »Puto tibi satis compertum esse custodiam ab Balbo Gubernatore Agriensi resignatam esse. Dignus digno dedit.« — Ennek alapján mondja Retzer p. XVIII. »paulo ante (1515 előtt) eo nomine [?] quod Regi esset a secretis, ab Episcopo Quinque Ecclesiarum regio tum cancellario, Georgio Szakmar, statui ecclesiastico adlectus [?] Cathedralis Capituli Agriensis Custos, et Praepositus Waczensis nominatus est.« — Knauz p. 90. a pozsonyi káptalan magánlevéltárából (Capsa A. fasc. 13. Nr. 4.) kiadta az idevaló főokmányt, Oláh Miklósnak Ferdinand császárhoz intézett egyik jelentését (1555-ből): »Quae ego (Oláh) Strigoniensis (Archiepiscopus) in negotio Praepositurae Posoniensis meminisse haec sunt: Vivente serenissimo quondam Ladislao Rege circa a. D. 1510 Praeposituram hanc possidebat Nicolaus cognomento Zele Capellanus Domini Thome Cardinalis Strigoniensis. Is postea permutatione circa a. D. ni fallor 1514. facta cum Francisco Zaremleny Conservatore pro Praepositura Transilvanense et consensu atque confirmatione super huiusmodi permutatione ab eodem Cardinali obtento, cum intrare in Transsilvaniam vellet, nescio ob quam causam non fuit ad praeposituram ipsam admissus, sed coactus erat ex via retrocedere usque ad Agriam. Tunc temporis Jeronymus Balbus erat Custos Agriensis et cum praefatus Nicolaus Zele re sua infecta verecundaretur rursus Posonium ad Praeposituram suam reversus, (igy) permutavit praeposituram hanc cum Balbo pro custodia sua Agriensi. Quae omnia, si recte meminisse, facta sunt ex consensu praefati D. Thomae Archiepiscopi, utpote Metropolitanus Strigoniensis. Sic itaque Nicolaus ipse Zele accepit Posoniensem (igy) Custodiam et illic etiam

postea fuit mortuus et similiter postea Balbus ipse huius Praepositurae posoniensis (igy) accepit et possedit.« Teljesebb az Ujlaki-féle pertöredék (Knauznál p. 404—405): »Narrat quod annis superioribus ipso domino Hieronimo Balbo preposituram in ecclesia Waciensi ac custodiam et canoniam in ecclesia agriensi obtinente Regnante condam domino Wladislao Hungarie et Bohemie etc. Rege, eisdem preposituram, custodiam et canoniam pro prepositura posoniensi prefata, curam animarum habente Venerabili domino Nicolao de Sankffälwa protunc preposito posoniensi ex causa permutationis dedit et resignavit.«

⁵⁹⁾ Retzer p. XVII. azt állítja, hogy Balbus 1515. vége táján lett pozsonyi préposttá kinevezve, de v. ö. Knauzot p. 91: »Egészen meghatározza pedig az időt maga Balbi, midőn az említett pertöredékben ezeket írja: »Dominus Jeronimus Balbus a tempore praescripto, ut pote ab anno Domini 1515 et mense Februario in pacifica et quieta possessione eiusdem prepositurae fuit.« Csakhogy Balbi e sorokat írván, már nem jól emlékezett kineveztetése idejére; mert ő Ulászlónak egy 1515. évi január 29-én kelt levelében már pozsonyi prépostnak neveztetik. (Pozsony káptalani magán levéltár Capsa G. fasc. 7. Nr. 175.). Katona (Hist. Crit. XVIII. p. 554.) Balbusnak pozsonyi préposttá történt kineveztetését tévesen 1508-ra tette.

⁶⁰⁾ V. ö. Szakmárinak gróf Szentgyörgyi Péterhez intézett levelét (Bél. Not. I. p. 552.), mely szerint Balbus főtörekvése kieszközölni, »ut Ecclesia Posoniensis olim splendida et insignis, nunc vero et temporum iniuria et priorum Prelatorum negligentia admodum tenuis et exinanita, ad eum rursus statum redigatur.« II. Ulászlónak egy rendeletében (Knauznál p. 165.) olvassuk, hogy »ut scitis alioquin iidem Capitulares ob tenuitatem proventuum suorum vix sese alere possunt.« Végre Balbus maga mondja Aczél Miklóshoz intézett levelében (Opera I. p. 38. 39.): »Licet vero sterilem admodum et inanem Ecclesiam sim adeptus et quae praeter nomen nihil fere proventuum habet« stb. Csakhogy persze volt Balbusnak gondolja arra, hogy prépostságán kívül más javadalmakat is biztosítson magának. Adorján pápának egy leveléből ugyanis (Knauznál p. 328. 329.) kitűnik, hogy »certos canonicatum et prebendam una cum Prepositura dicte ecclesie aliquandiu tenuerat.« Csak miután 1521. aug. 3-án Balbus és a pozsonyi káptalan közös megállapítással elhatározták, hogy ezentúl egy pozsonyi prépost sem lehet egyszersem pozsonyi kanonok (v. ö. Knauz p. 244.), mondott le Balbus pozsonyi kanonokságáról és praebendájáról. — Tévesen állítja Aschbach (II. p. 160.) Retzer nyomán, hogy »er hatte bei der Erlangung des Bisthums Gurk seinen Canonicaten in Ungarn entsagt, nur die Propstei in Pressburg hatte er behalten.«

⁶¹⁾ V. ö. II. Lajosnak I. Miksához intézett levelét (Balbi Opp. I. p. 3.) »nos ipsos etiam carissimamque sororem nostram primis litterarum elementis erudit per integrumque biennium solertissimi praeceptoris munus explevit.« U. o. p. 4. II. Lajos gróf Szentgyörgyi Péternek ajánlja

Balbust »vel ob fida et diuturna servitia, quae felicis memoriae genitori nostro carissimo exhibuit, vel quod nos ipsos primis litterarum elementis praecipua cum dexteritate ac diligentia erudivit, optimique ac solertissimi praeceptoris officio per biennium in ingenio nostro quantum pro aetatis teneritudine licuit excolendo est perfunctus.« A lengyel királyhoz intézett levelében (Balbi Opp. I. p. 36.) II. Lajos kétségkívül tévedésből azt állítja, hogy Balbus három éven át volt nevelője, : »quo quidem Genitor Noster nos ipsos erudiendos primisque litterarum elementis imbuendos eius indu-triae probitatique demandavit; in quo munere obeundo ita *per triennium* se gessit, ut omne optimi ac integerrimi praeceptoris officium plenissime adimpleverit.« — Knauz p. 88, midőn azt mondja, hogy Balbus mint a királyi gyermekek nevelője lett hazánkba hívva, azt látszik hinni, hogy 1508-tól 1510-ig terjedt Balbus kérdéses nevelősködése, de nem tartom valószínűnek, hogy Balbus egy öt éves leánykát és egy két éves fiút, bár csak »in primis litterarum elementis« tanított volna. — Aschbach II. p. 154. meg épen azt hiszi, hogy Balbus három évig, 1512-től 1515-ig volt II. Lajos nevelője; biztosat e tárgyról nem tudunk.

⁶²⁾ Lásd Szakmárinak I. Miksához és gróf Szentgyörgyi Péterhez Balbus érdekében írt leveleit. (Balbi Opp. I. p. 5—9.) Azelsőben p. 6. többek közt azt mondja Balbusról: »Cum enim in meo contubernio per tot annorum spatia ita fuerit assidue versatus, ut in eo pene consenuerit, et a meis veluti fontibus omnis ipsius actio atque institutio emanaverit, vereor ne si eius laudandi partes obiero, meas ipse potius laudes aucupari videar.« Balbusnak Szakmárihoz való jó viszonyáról tanuskodik azon körülmény is, hogy Balbus Szakmárinak Nagybányán levő bányáját és bányajövedelmeit is kezelte, mint az kitűnik egy 16-ik századbeli esztergomi kéziratból (Knauznál p. 416. 417.): »Utrum viderit et sciat condam Georgium Archiepiscopum Hieronymum Balbum misisse ad Rywlum (így *Rivulum* helyett) Dominarum, tum pro ultima fodinarum illarum, quae ibi habebat, tum pro administrandis proventibus suis.« Bakács Tamás (Retzernél p. XVII. XVIII.) is azt írja Balbusnak: »Vitae et morum honestas aliaque laudabilia probitatis et virtutum merita, quibus personam tuam tam familiari experientia, quam etiam fide dignorum testimoniis insignitam cognovimus, nos inducunt« stb.

⁶³⁾ Retzer p. XVIII. nem győzi eléggé magasztalni Balbust mint prépostot. És igaz, hogy Balbus pozsonyi préposti lakházát kijavittatá és átalakittatá (v. ö. Knauz p. 414. 415.); azt is el kell ismernünk, hogy nagyon iparkodott ecclesiájának s ennélfogva saját magának jövedelmeit gyarapítani, miért is a pozsonyi káptalan számos peres ügyében (pl. a Szentgyörgyi grófokkal) a káptalan javára érélyesen és nem siker nélkül fellépett, de hogy különben mily rosszúl végezte kötelességét, kitűnik az Ujlaki-féle pertöredék következő szavaiból (Knauznál p. 403. és 405.): »Prefatus dominus Hieronimus Balbus in contrarium disponens Reiecta sanctione canonica [és Bakács Tamásnak világos tilalma ellenére, lásd

Knauz p. 91.] prebendas et Canonicatus, In predicta ecclesia poson. vacantes, Non Indigenis, quos postposuit; sed extraneis et forensibus, ac ex diversis partibus almanie oriundis, doctis quidem sed linguam hungaricam non callentibus, ac in defensione ecclesie minus Idoneis et Insufficientibus, citra Iniuriam loquendo, contulit, eosque Indigenitis anteposuit. Nunquam penes Ecclesiam ipse dominus Jeronimus Balbus personaliter resedit, curam illius non gessit; sed, salua pace et citra Iniuriam loquendo, pro suo privato lucro, maiorem ambiens assequi prelaturam, per diversa Regna Christianorum huc illucque proficiscebatur, fuitque semper in curiis principum secularium versatus, solisque fructibus et titulo prepositure posoniensis contentus, non solum curam animarum neglexit; verum etiam ipsam ecclesiam poson. a suis persecutoribus indefensam reliquit eiusque defensionem nec ope nec opere subvenire voluit.« Ez utóbbi állítást igazolják Knauznak adatai Balbus helyetteseiről (p. 352.). Eszerint olvassuk az 1516-ik évhez: »Adrianus vices gerens prepositi«; — 1817. »Emericus de Papócz Canonicus et Vicarius Poson. in spiritualibus et Causarum auditor generalis«; — 1518. »Jacobus Cornely Vicetenens Praepositi et Canonicus Poson.« (l. Praepositura de Posonio. Pozsony 1835. 25. l.) Ezek után valóságos meglepetéssel olvassa az ember Balbusnak a pozsonyi káptalanhoz írt egyik levelében (Opp. I. p. 10.): »Deinde recta me Posonium conferam, cum D. Vestris maiorem aetatis partem, Deo propitio transacturus, rebusque oppressae huius ecclesiae . . . quam optime consulturus.»

⁶⁴) V. ö. Cuspiniani Diarium de congressu Maxim. et trium Hung. Bohem. et Polon. Regum. p. 501.: »Sed non contenti Reges, quod Cardinalis Matthaëus Langius ivisset ad Caesarem, miserunt ambo Oratorem Hieronymum Balbum Praepositum Posoniensem, ut per eum intelligerent an Caesar esset venturus necne, certo. Is Caesarem in Innspruck apprehendit, sed responsum in Rottenburg ab eo accepit.«

⁶⁵) Bartholini Richard Odeporiconjában Balbust is felsorolja a jelenvoltak között. V. ö. még Balbusnak Jochar Jakabhoz intézett levelét (Opp. I. p. 33. Budae 27. Maj 1518.), melyben írja »licet nulla mihi cum Dominatione Vestra intercesserit consuetudo, et duntaxat ex facie brevi quodam colloquio, idque superiori biennio Viennae habito sit mihi nota stb.«

⁶⁶) Ez Knauz helyes gyanítása, p. 93. — Retzer p. XIX. csodálkozik azon, hogy II. Lajos Balbust a neki tett szolgálatokért idegen fejedelem által akarta megjutalmaztatni, s azt hiszi, hogy ez azért történt, mert Ulászlónak egy törvénye (Decr. II. art. 30. 31. 32.) megtiltotta, hogy egyházi javadalmak idegeneknek adassanak. De helyesen jegyzi meg Knauz (p. 93.) Retzer ezen magyarázata ellen, hogy II. Lajosnak, ha ezen törvényt szem előtt tartá, Balbust a pozsonyi prépostságban sem szabadott volna megtérni, és hogy Balbusnak, ha annyira vágyódott volna magyar püspökségre, csak honosíttatni kellett volna magát, hogy az említett törvényt kijátszsza.

⁶⁷) Az ajánló leveleket lásd Balbus munkái közt I. p. 34. és 5—7.

⁶⁸⁾ Aschbach (II. p. 155.) Denis és Retzer (p. XVII. XVIII.) nyomán helyesen az 1516-ik évre teszik Balbusnak ezen iparkodásait a bécsi prépostság elnyerése végett; Knauz (p. 92.) 1518-ra teszi azon megjegyzéssel, hogy »az időt egészen meg nem határozhatjuk, mert a király levelén hiányzik a kelet.«

⁶⁹⁾ V. ö. Szakmári levelét Sydlovicz Kristóf vicecancellárhoz, Balbus munkái közt I. p. 31. és 41. Ez utóbbiban így szól Balbus küldetéséről: »Proximis litteris Reverendissimae Dominationi Vestrae significaveram cum a proposito institutoque itinere desistere coactus fuerim, me Reverendissimo Domino Hieronymo Balbo Praeposito Posoniensi, Secretario Regis, quaedam secretiora et summam totius status Hungarici concernentia Serenissimae Regiae Maiestati et Dominationi Vestrae Reverendissimae referenda commissurum, idque ita effeci, meque totum ei qui alioquin meus est assiduus individuusque contubernalis, et mearum fere actionum acetiam consiliorum conscius et particeps, apperui et effudi omnesque super rebus Hungaricis constituendis et sublevandis mei animi recessus ac latebras reseravi. Nec enim habeo alium quem vel industria et integritate, vel longa maximorum negotiorum pertractatione vel in Regnis nostris fide et observantia huic ulla ex parte valeam anteferre.« — Az „Acta Tomiciana“-ban (V. p. 327. 328.) van Zsigmond királynak két levele Szakmári Györgyhez és Báthori István nádorhoz, melyekben megírja, hogy Balbusnak megmondta nézeteit az általa Szakmári és Bátorfi nevében Zsigmonddal közlöttek felett: »Personam autem ipsius Balbi propter eius merita et vre Mgcie. commendationem habuimus et liabebimus semper acceptam.«

⁷⁰⁾ Ezt II. Lajosnak az „Acta Tomiciana“-ban IV. p. 274. lenyomatott leveléből tudjuk, melyből azt is kiolvashatjuk, hogy eleinte nem voltak tisztában a felett, ki legyen György püspöknök helyettese a követségben. (»pro quo mittemus alium quemcunque poterimus oratorem.«)

⁷¹⁾ II. Lajosnak a lengyel királyhoz intézett levele (Budae die nona Novemb. [nézetem szerint tévedés *die nona April.* helyett] év nélkül, de biztosan 1518-ból) Balbus munkái közt I. p. 35—37. Többek közt azt írja a magyar király (p. 36.): »rogamus, ut tum nostri causa, tum ob excellentes viri virtutes egregiamque doctrinam dignetur praeonomi-natum Praepositum sua gratia munificentiaque ita amplecti, et tali a Maiestate Vestra auctum ornatumque insigni ad nos remittere stb.« — Knauz p. 95. 96. azt állítja, hogy Balbus maga is egyengette magának a lengyel udvarnál az utat az által, hogy a pápai széknél lépéseket tett, vegye át a pápa II. Lajos kiskorúsága alatt Magyarország fölött a gondnokságot és minthogy azt a távolság miatt nem gyakorolhatta személyesen, ruházza át Zsigmond lengyel királyra. Balbusnak Sydloviczhez írt leveléből (I. p. 30.) kitűnik ugyan, hogy Balbus ezen irányban tényleg munkálkodott, de minthogy ugyanazon levélben I. Miksa haláláról is említés van téve, e levél legkorábban 1519-ből, azaz a Balbusnak lengyel követjárása utáni időből lehet. —

⁷²⁾ V. ö. Ludovicus Jostus Jodocus Deciusnak „Descriptio Diarii in nuptiis Serenissime Bone Regine Polonie“ czimű művét (Krakkó 1518. és Acta Tomicianae IV. p. 298 sqq.), melynek előszava 1518. május 10-én kelt. Ebből megtudjuk, hogy Balbus is azon követek közt volt, kik 1518. ápril 16-án Krakkóba bevonultak (p. 310. Hieronimus Balbus, Orator Palatini Ungarie habuit equites XXVI), ápril 18-kán a nagy udvari ebédnél részt vett (p. 319: Rev. Quinqueecclesiensis Orator Hieronymus Balbus, palatini regni Hungarie Orator), és ápril 30-án Magyarországra visszatért (p. 326: Hieronymus Balbus, orator palatini Hungarie, veste ex veluto, alia raso pelliciisque donatus).

⁷³⁾ A gurki püspökségnek 1524. évben készített Statutumában (Opp. II. p. 486.) »Hieronimus Dei Gratia Episcopus Gurcensis et Ecclesiarum Poseniensis ac *Stobnosiensis* Praepositus«-nak nevezi magát Balbus. — Valószínűleg erre vonatkozik Retzer állítása (p. XX.) »hincque [1518-iki követségétől] manasse creditur, quod Balbus a nonnullis Praepositus Stobniczensis [igy] audiret«, mely következőleg van elferdítve Knauznál (p. 97.): »jóformán ekkor nyerte el a *némelyek által neki tulajdonított* stobniczai prépostságot« és Aschbachnál (II. p. 156.) »Damentals [1518-ban] führt Balbi auch den Titel Propst von Stobnicza.«

⁷⁴⁾ V. ö. Ulr. ab Hutten, Epist. ad Jul. Pflugk. Basil. 1518. és Rich. Bartholini de conventu Augustano Narratio 1518. (újabbán Seckenbergnél Sel. Jur. et Hist. Anecd. IV. 1738.), ki Balbusnak ezen országgyűlésen való szereplését következőképen írja le: (p. 637)..... (a magyarországi belviszályok miatt) Balbus vir egregie doctus, Pannonum Regis Orator apud Caesarem instabat, ut etiam Pannonicis rebus componendis operam daret, hortabaturque pro virili, ut ad vicina Pannoniae loca se quam primum conferret. fore autem ut Caesaris adventu omnia in meliorem statum redigerentur., és p. 672. »Non multo post (szeptemberben) Pannoniae Regis orator a Caesare auditus est. Qui de incursionibus Thurcarum in Pannoniam supervenientibus etiam literis Marchionis Brandenburgensis ita recensuit« stb.

⁷⁵⁾ V. ö. Balbus „De coronatione“ czimű művének 21-ik fejezetét (Opp. II. p. 551.): »At in Germania perinde, ut Romae corona aurea Imperatore insigniri, ipse ego certissimus sum testis, qui nono abhinc anno tuae coronationi, Carole V, non solum interfui, sed cum per id tempus apud te Ludovici Pannoniae Boemiaeque Regis oratorem agerem, ad quem ius eligendi spectabat, etiam praefui.«

⁷⁶⁾ V. ö. Katona, Hist. Crit. XIX. p. 196—208. Az eljegyzés 1520. dec. 11-ikén volt.

⁷⁷⁾ E beszéd többször is megjelent nyomtatásban.

⁷⁸⁾ V. ö. Oláh Miklósnak említett jelentését Knauznál p. 348. 349. »Postea vero in anno Domini, si bene recordor 1521, dum Nandor Alba per Thurcam obsessa et capta fuit, Jeronymus ipse Balbus territus a Thureis et putans totum regnum perituum, relicto hic in praepositura homine suo, una cum rebus suis affugit in Austriam ad Maiestatem ve-

stram (I. Ferdinand) et ibi nescio quomodo, consecutus est coadiutorium Episcopatus Gurcensis, ibique mansit.«

⁷⁹⁾ Még pedig azon föltétel alatt, hogy a prépostság azonnal Aczé Ferenczre szálljon, mihelyst Balbus akár magyarországi, akár külföld püspökséget elnyer. E szerződés daczára Balbus már mint választott gurki püspök magát VI. Adorján pápa által pozsonyi prépostságában megerősíttette, és 1526-ban, mikor II. Lajos e prépostságot Ujlaki Ferencznek adományozta, emezt a szent szék előtt perbe fogta. E peres ügynek egyik iratát, melyet, úgy látszik, Pápóczi Imre kanonok Ujlaki érdekében szerzett, Knauz adta ki, p. 401—413. Maga az ügy azzal végződött, hogy Balbus még 1526-ban átengedte Ujlakinak a pozsonyi prépostságot ötven forintért, melyeket Ujlaki Balbusnak egy Barthas Bertalan nevű szolgájának tartozott fizetni. E peres ügy bővebb leírását lásd Knauznál. — Dernschwam János tanúsága szerint Balbus erdélyi prépost is volt. V. ö. Balbus epigrammjai 1497-ik kiadásának a bécsi udvari könyvtárban levő következő jegyzetét: »Fuit is Balbus anno 1514 Budae in Hungaria Dominus meus HD usque ad annum 1517. Erat tunc Praepositus Posonien-sis et Albensis in Transylvania factus tandem Episcopus Gurcensis natione Venetus.« De minthogy ezen adat egészen egyedül áll, Balbus életírói méltán vonakodtak elhinni. (Koller is, Ep. Quinqu. IV. p. 363., idéz egy német kéziratból Thurnschvanius egy jegyzetét: »Im 1515 Jahr ich auch dem Hof und dem Balbo gedienet hab meinen Herrn den Balbus.«)

⁸⁰⁾ Retzer p. XXII. tévesen azt állítja, hogy Balbus, minthogy Láng Máté 1523-ig megtartotta a gurki püspökséget és jövedelmeit, 1519-től 1523-ig gurki coadjutor volt és csak 1525-ban lett egykori tanítványa, Anna herczegnő unszolására, Ferdinánd által gurki püspökké kinevezve. VI. Adorján pápának egy 1523. márczius 23-án kelt levelében (Knauznál p. 328.) Balbus már Electus Gurcensisnek van nevezve; a pápa azonban csak az 1523. február 23-ikán tartott concistoriumban hagyta helybe e választást, mire 1523. márczius 25-én felszentelték Balbust püspökké. (V. ö. Balbi Opp. II. p. 573. 574.) Ugyanazon év márczius 13-án Salamancai Hoyos Antal »de consensu ipsius Hieronymi cum futura successionem« Balbusnak Coadiutor perpetuusává lett kinevezve (u. o. p. 574.).

⁸¹⁾ Ezt VI. Adorjának említett leveléből következtetem, mely 1522-ben Decimo Kalendas Aprilis kelt és többek közt azt mondja Balbusról (Knauznál p. 329.), hogy »ad nos et sedem apostolicam pro dilecto filio nostro Nobili viro Ferdinando Archiduce Austrie orator destinatus existit«, de meg lehet, hogy e mondatban a *destinatus* szóra van a főszó fektetve és Balbus akkor még csak ki volt szemelve követnek. — Különben Istvánffy szerint (Hist. Regni Hung. libr. VII. p. 101.) Balbus mielőtt a gurki püspökséget elnyerte volna, triesti püspök is volt (»is postea Episcopus Tergestinus, postremo vero Gurcensis fuit«) és valószínűleg ennek nyomán állítá Balbinus is (Boh. docta I. p. 777.), hogy Balbus mint triesti püspök halt meg. Denis (i. h. p. 5.) ennek alapján azt

hitte, hogy Balbus 1522-ben, mikor a triesti püspököt Bonomus Péter t a bécsi püspökségre akarták áthelyezni, ki volt ugyan nevezve triesti püspökké, de helyette a gurki püspökséget kapta. Aschbach II. p. 157. ugyanazt állítja. Retzer p. XXII. a felmerülő nehézségeken azon feltevés által akar segíteni, hogy Balbus egy időben triesti és gurki coadjutor lett volna; de mivel Balbusnak triesti püspökségről csak egyetlenleg egy író tesz említést, és a tudós Garampi is azt állítja (Balbi Opp. II. p. 575.), hogy »ad Tergestinam regendam Ecclesiam nominatum unquam fuisse Balbum, falsum est«, leghelyesebben fogunk talán cselekedni, ha Istlvánffy állításának helyességét kétségbe vonjuk.

⁸²⁾ V. ö. Khevenhüller, Annal. Ferdin. Tom. IX. p. 384—387. egy Anonymus Peznél Script. Rer. Austr. II. p. 988. és Retzernél Balbi Opp. II. p. 595., hol »Hieronymus Balbus Praepositus Posoniensis U. J. Doctor, vir magnae experientiae et doctrinae haud vulgaris«-nek van nevezve.

⁸³⁾ Denis (p. 5.) és Retzer (p. XXIII) Balbusnak ezen útját 1522-be teszik, de Garampi bibornok Retzer Addendaiban (II. p. 574.) említi, hogy a vaticani diariumok szerint csak 1523. febr. 4-kén érkezett Rómába és ugyanazon hó 9-kén a pápa elé bocsáttatott. — A követség »ad praestandam oboedientiam ad sedem Apostolicam« lett küldve (v. ö. Balbi Opp. II. p. 573.), de tulajképeni célja Balbus beszédéből eléggé kitünik. — Megjegyzendő még, hogy Zsigmond lengyel király, ki »ex Christophoro palatino cracoviensi« tudta meg, hogy Balbus Rómában van, »pro nostro in te favore et tua erga nos fide satis explorata« kérte az akkor Rómában tartózkodó Balbust, kiről azonban tévesen azt hitte, hogy II. Lajos magyar királynak követe (Sigismundus Rex Polonie Hier. Balbo, *Ludovici Regis Hungarie in urbe nuncio*), hogy legyen a lengyel követnek segítségére, »quod officium tibi uberrima gratia nostra referre curabimus« (Acta Tomicianiana VI. nr. 295, p. 218.)

⁸⁴⁾ V. ö. Sauromanus György és Salamanca Péter leveleit (Balbi Opp. I. p. 85. 86.), melyekben Balbus ékesszólását a Demostheneséhez és Ciceróéhoz hasonlíttják. A beszéd Retzernél is megvan I. p. 561—577.

⁸⁵⁾ »Fabius Maximus, sanctissime pater, rem Romanam cunctando restituit, tu vero pariter cunctando rem Romanam simulque Europam perdere contendis« — így kiáltott föl Jovius szerint (De Vita Hadriani, p. 125. ed. Basil. 1578.) Balbus, igyekezetének sikertelensége fölötti bosszankodásában. — Mint a Retzernél p. XXIII. XXIV. közlött adatokból kitünik, Balbus azon is volt, hogy az orosz egyháznak a római egyhazzal való egyesülésére irányzott alkudozásokat elősegítse, de itt is kudarcot vallott.

⁸⁶⁾ Bizonyítja ezt maga Balbus Ferdinandhoz intézett egyik levelében (Opp. I. p. 19.): »Cum apud Hadrianum una cum D. Petro de Corduba oratorem agerem et Hadrianus, ut fuit vir integerrimus et sincerissimus, ab ipsis Venetis seductus et circumventus, composuisset quoddam foedus cum Caesare et Rege Angliae et Venetis, sed ea lege, ut

Maiestas Vestra foedus illud approbaret et corroboraret, quod ego et collega meus a Pontifice Hadriano inducti Maiestati Vestrae persuadere conati sumus, quae quasi vates futura praevidens nos litteris suis gravissime et aliquantulum asperius, quam sit mos eius obiurgavit, quod tale aliquid scripsissemus, ostendens, nihil minus convenire rationibus suis, quam illi foederi se adstringere. Deinde Hadrianus, ut fuit simplicis ingenii, perfidiam Venetorum non deprehendens iussit me propere redire ad Maiestatem Vestram, quae tunc se continebat in Inspruk et eodem de foedere Veneto coram agere, tum quoque sensi Maiestatem Vestram divinitus fuisse loquutam et licet omnia quae evenerunt, praesagierit, tamen, ut satisfaceret voluntati Caesaris et Hadriani, foedus quidem illud approbavit, sed ita, ut profiteretur, in ea re se iudicium sequi alienum, non suum.«

87) Retzernél II. p. 575. fel van említve Ferdinandnak a pápához intézett levele, »scripta 22 Octob. anni 1524, in qua Pontifici commendatur Balbus, qui senex iam et infirma valetudine vitae suae curriculum Romae conficere cupiebat.« Knauz p. 482. e levél keltét tévedésből 1523. oct. 22-ikére teszi.

88) V. ö. Ferdinandhoz intézett levelét (Opp. I. p. 11.): »Nam postquam tempore Pontificis Hadriani et publicis orationibus et privatis colloquiis eas partes, si non eloquentissimi, saltem fidissimi oratoris praestiteram: ut nomen Maiestatis Vestrae in Italia ex claro et illustri clarissimum illustrissimumque reddiderim, Romam reversus *hoc totum quadriennium quo hic commoratus sum*, illud unum fuit mihi semper propositum, eoque omnem industriam converti, ut in eodem actionum curriculo persistens de Maiestate Vestra, quacunque occasione oblata, quam optime mererem.« — V. ö. u. o. p. 15. »Illud constantissime Maiestati Vestrae affirmo, et ex certissima quidem scientia, utpote qui in eodem palatio per aliquot annos cum Pontifice habitavi, quique assidue fui eius Praelatus domesticus, ac familiaris, et ad quotidiana colloquia liberrime admissus, stb.«

89) Igy VII. Kelemen Pápa azt írja Szalka László primásnak 1524. oct. 26-áról: »tum vero novissime ven. Frater Hieronymus episcopus Gurcensis, praelatus noster domesticus, aperuit nobis animum et sententiam tuam, atque ita loquutus est, ut nos ex eius sermone has ad te litteras scribendas duceremus.«

90) V. ö. Balbi Opp. II. p. 574. az Act. Consist. Arch. Vatic.-ból »Die Mercurii 13 Junii 1526. Referente Reverendissimo D. Cardinale Campegio. Admisit resignationem D. Hieronymi Balbi Episcopi Gurcens. de Ecclesia Gurcen. factam in manibus S. Sanctitatis reservata tamen denominatione Episcopi Gurcen. ita tamen quod dignitatem Episcopalem in Ecclesia universali obtineat.« Téved tehát Aschbach II. p. 261. mikor Baur-t (Ersch és Gruberben) azért kárhoztatja, hogy Balbusnak eme resignációját 1526-ra tette. Hasonlóan téved Retzer (p. XXVII.) és utána Aschbach (II. p. 161.) mikor azt állítják, hogy Hoyos Antal 1529-ben

lett Balbus coadiutorává kinevezve és Erasmusnak Hoyos Antalhoz intézett egy levelére (kelt 7. Febr. 1529.) hivatkoznak, melyben Erasmus Hoyosnak szerencsét kíván »quod virtuti tuae tanta accesserit auctoritas.« Lehet, hogy akkor lett Hoyos *püspökké* (nem coadjutorrá) kinevezve, de tény, hogy a Balbus munkái Retzer-féle kiadásának Addendaiban lenyomatott és általam föntebb felemlített okmány Retzernak és Aschbachinak idézett állítását határozottan tévesnek tünteti fel.

⁹¹⁾ V. ö. Retzer p. XXIII., ki szerint Balbus gurki püspökké való kineveztetése után »ante omnia statuit, ut in Ecclesia sua Cathedrali Synodus dioecessana die 4 Januarii 1524 celebraretur, qua habita varia consentanea temporis, vivendique rationi monita promulgat. Horum praecipuum ut huiusmodi Synodus quovis anno et siquidem ipse abesset, praesentibus Archidiacono ac Cancellario Episcopali haberetur.« Hogy Balbus 1523-ban kevéssel dec. 17-ike előtt jött Gurkba és 1524. január havát ott töltötte, kitűnik az említett Statutumokból (p. 485. és 498.), melyek Balbus munkái II. kötetében p. 482 - 500. vannak lenyomatva.

⁹²⁾ V. ö. Retzer p. XXIV. »non multo post a Carolo V., qui eum consiliarium suum creavit, Romam remittitur, negotia imperatoris gesturus Clemente VII. Pontifice. Oratio, quam ibi habuit omnium iterum plausibus excepta est.« Csakhogy a beszédben semmi sem utal arra, hogy V. Károly megbízásából lett tartva; sőt Balbusnak Ferdinand főherczeghez intézett levele (Opp. I. p. 11 — 24.) azt bizonyítja, hogy Balbus egészen 1529-ig (akkor tájt lett ama levél írva) mindig Ferdinánd szolgálatában állott. — Azt, hogy Balbus V. Károly tanácsosává lett kinevezve, Retzer a 96-dik jegyzetben idézett brüsseli egyháztörténelmen kívül valószínűleg Pighiusnak VII. Kelemenhez intézett leveléből (Retzernél p. XXIII. XXIV.) következtette (Balbus . . . qui maximi Caesaris tunc aderat a consiliis, quando modernus hic Moscorum Dux Basilius Regiam norman vehementer ambiebat, de ugyanazon levélből kitűnik, hogy ama »maximus Caesar« I. Miksa császár volt, (u. o. »idem iste Basilius a Maximiliano Caesaro Regium honorem ambiebat instantissime«) nem pedig V. Károly. — A kérdéses beszéd először év és hely nélkül jelent meg; és Retzer p. LII. kimutatta, hogy ezen tudunkkal első kiadás csak 1529. után jelenhetett meg; van benne ugyanis egy Mercurinus Gattinara bibornokhoz intézett epigramma, már pedig Mercurinus Gattinara 1529. aug. 13-án még nem volt bibornok. (v. ö. Ciacon. Vitae Pont. et Card. III. col. 505.). Knauz, ki azt hiszi (p. 482.) hogy Balbus e beszédét 1523. előtt tartotta meg, nem vette észre, hogy van benne czélzás II. Lajos halálára, p. 626. : »sic nos iampridem Lodovici Regis caedem in Turces ulti essemus.«

⁹³⁾ E művet felvették az olasz (Rom. 1716. p. 567.) és spanyol (p. 517.) Index librorum expurgandorum-ba.

⁹⁴⁾ Knauz p. 483. azt állítja, hogy Rómában való négy évi tartózkodása alatt »azonban néha Németországban is megfordult, bár ez ritkán történhetett, cum viderem — mondja ő (Opp. I. p. 12.) omnia itinera grassatoribus esse infesta.« Balbus ezen szavakkal csak azt indokolja,

hogy Ferdinandnak ritkán irt. Németországi utazásairól mitsem mond. — Ugyanezen időtájba helyezi Knauz p. 483. és Aschbach II. p. 160. Balbusnak a Velenceiekkel való kalandját, melyet maga Balbus így ír le Ferdinandhoz intézett említett levelében I. p. 22.: «Qui (Veneti) arbitrati, sicut fama tunc erat, me ingentes thesauros possidere, ut eos interceptere possent, me mille fraudibus expugnarunt, et tandem sub specie honoris, oblato mille ducatorum stipendio, me ad regendum studium Patavinum advocarunt, utque blanditiis allicerent, mihi litteras et quidem sigillo aureo munitas, usque ad Norimbergam per proprium nuncium miserunt, quas ego, tantarum fraudum inscius instar magni muneris accepi, et Reverendissimo D. Tridentino et D. Comiti Salamanchae legendas tradidi, et ut honorificentius illuc irem a Maestate Vestra legationem ad eos impetravi, quo ubi perveni, deprehendi insidias mihi strui, quod nisi festinassem illuc abire et Romam me conferre, poculo venenato paucis post diebus erat mihi pereundum.» Részemről valószínűbbnek tartom, hogy Balbus részt vett a nürnbergi országgyűlések egyikén (1522. 1523.) és hogy ezen idő és 1524-iki római követségének ideje közé esik a velenceiek szóban forgó merénylete.

⁹⁵ Retzer p. XXX—XXXII. és Knauz p. 485. 486. összeállították az íróknak Balbus halálára vonatkozó állításait..

⁹⁶ Retzer p. XXXII. egy Brüsszelben 1724-ben megjelent német egyháztörténelemre hivatkozik: »Jerome Balbus, Venitien, Religieux de l'Ordre de St. Dominike, Prevot de la Collegiale de Presbourg en Hongrie Conseiller et de l'Empereur Charles-Quint, mourut l'an 1535«, csak-hogy az ily késő munkát aligha fogjuk nagy tekintélynek tartani. Legtöbb forrásunk abban egyezik meg, hogy Balbus Velenczében halt meg a legnagyobb nyomorban és Szt. János és Pál temploma mellett a kórházban elhalt szegények temetőjén lett eltemetve. Ezen állítás azért nem valószínűtlen, mert Balbus maga tanuskodik szegénységéről VII. Kelemen pápához intézett egyik dedikációjában (Opp. II. p. 325.): »Ego contra dum per te rebus meis quam optime consultum iri spero, fortunis omnibus exutus et honestissimo dignitatis gradu deturbatus in maximas aerumnas incidi, cuius calamitatis ne in te culpam transferrem, omnem meum stomachum et acerbitalis virus adversus malam fortunam effudi.« — Knauz p. 486. ezen levelet és a »de fortuna et providentia« czimű művet, melynek élén áll, az 1526-ik évre teszi, nem tudom minek alapján. Tudjuk, hogy Balbus legalább is négy éven (1524—1528) át élvezte Kelemen pápa kegyét, ama levél pedig Balbust úgy tünteti fel, mint a kinek szerencsétlenségét Kelemen pápa okozta. (V. ö. ugyanazon levelében: miror, quid nam sit causae, quia me, cuius et in agendo fidem et in scribendo industriam iam pridem expertus es, tuam opem diu multumque implorantem spreveris, abieceris, repuleris), azért nem tartom valószínűtlennek, hogy Balbus e művét a »De coronatione« czimű könyve megjelenése után írta Kelemen megengesztelése céljából. — Hol írta e művét Balbus, kitűnik magából a műből (p. 337.): »has lucubrationes a nobis

in agro Puccio (quem Olivetum vocant) his longioribus noctibus exaratos quatuor in capita sumus partiti, quod quidem opus a me fuit susceptum non ingenii ostentandi gratia, sed ut animi aegritudinem gravi et peracerba fortunae iniuria commotam aliqua ex parte lenirem.» Van ugyan Nápolynak Basilica czimű provinciájában egy Oliveto nevű város, de sokkal valószínűbbnek tartom, hogy Balbus i. h. az Olivetum alatt a Mons Oliveti-t értette, melyen a benzésrendűek ismeretes congregációja, az Olivetanusok, birták első kolostorukat. Az Olivetanusok tudvalevőleg a betegápoláson kívül főkép theológiával és philosophiával foglalkoznak, a mi Balbusnak moralicus értekezéseivel szép összhangzatban áll. Valószínűnek tartom tehát, hogy Balbus későbbi éveiben (talán 1530. után) az Olivetanusok rendjébe lépett; azt, hogy dominicanus nem volt, meggyőző érvekkel kimutatta Retzer p. XXXII—XXXIII.

⁹⁷⁾ Balbus összes műveit Bécsben 1791. és 1792-ben Retzer József adta ki két kötetben: »Hieronymi Veneti Gurcensis olim Episcopi Opera poetica, oratoria ac politico-moralia« czim alatt.

⁹⁸⁾ Költeményeinek Balbus élete alatt legutolsó gyűjteménye 1494-ben jelent meg Bécsben Winterburg Jánosnál. Hodoeporicon-ját 1500-ban, »De successibus et futuris victoriis Caroli Imperatoris et Ferdinandi Regis Vaticanatio« és »De cladibus Italiae« czimű költeményeit, melyekben Ferdinándról mint magyar királyról (p. 130.) és Rómának a császári hadak által történt feldulatásáról (p. 138.) tesz említést, 1526. után írta, valamint Laurentius Pucci bibornokhoz intézett költeményét is. A Verbőczy Tripartitumában közlött versei valószínűleg 1517-ből valók. — Költeményei legteljesebben Retzer kiadásában vannak meg; Budik különben i. h. azt állítja, hogy egy időközben meghalt bécsi gyűjtő birtokában levő 1521-ben írt codexben Balbus több kiadatlan epigrammját (»meist kurze Lobsprüche ausgezeichneter Männer seiner Zeit«) látta. — A Laurentius Pucciushoz intézett költeményt illetőleg v. ö. Domenico Moreni Bibliografia storico — Ragionata della Toscana. Firenze 1805. I. p. 61. »Questo poemetto disteso in versi elegiaci è MS. nella libreria di Jacopo Soranzo in Venezia in un cod. in fogl. segnato del num. 718. AB.«; czime Moreni szerint, Ad amplissimum L. P. (Laurentium Puccium) Card. Sanctorum Quatuor de die eius natalitio carmen', s minthogy e czim a Retzer kiadásában olvashatótól eltér, lehetséges, hogy ezen kézirat különbözik attól, melyből Retzer adta ki e költeményt, s melyet codex Saeculi XVI. apud Jacobum Morellium Bibliothecae Venetae D. Marci Custodem'-vel jelöl. — Hogy Balbusnak szándéka volt Zsigmond lengyel királynak és Bona hercegnőnek egybekelését megénekelni, Decius szavaiból következtetem (a Descriptio Diarii előszavában), hogy t. i. Balbus (Quis Hieronymus Balbo doctior?) Agricola, Ursinus Velius és mások »omnes Epithalamiis aut ceteris lucubrationibus suis perpetue memorie hec [a mennyegzőt] memoranda condonabunt.«

⁹⁹⁾ V. ö. Erasmusnak Cornelius Gaudeanushoz intézett levelét (Balbi Opp. I. p. 95. 96.): »Difficile dictu est, Hieronymi tui, imo nostri

lectitanti carmina quantae mihi voluptati sit, tam praeclara, tam expressa veteris eloquentiae monimenta superesse, eumque dignum omnino iudico, quem omnes quibus charae sunt literae, ament colant legantque.« E levélre Cornelius Gaudeanus többek közt azt feleli (u. o. p. 96—98.) »Significasti litteris tuis . . . maiorem in modum te admirari, cur *Hieronymum Balbum Parisiis conmorantem* solum dixerim, qui veterum vestigia in suis carminibus prae cunctis rectius imitetur . . . illum sine omni iniuria tuis, qui adhuc in carne superstites sunt (nam de vita functis taceo) iudico praeferendum. Nam praeter eum hoc tempore eorum, quos legi, invenio neminem, qui ad plenum comparationes et ingenia imbiberit poetarum; exceptis denique his (quae in epithetis maxime constare videntur) vestigiis poetarum, ita exactos sub poeticae terminis concinit sonos, ut alterum nobis Ovidium tum carminum venustate, tum mentis lenitate (quamquam id minime laudi dedero) quam aptissime repraesentet. Demum suis in locis propriis viri carminibus (quae admodum pauca habeo) probare licebit.«

¹⁰⁰⁾ »Statuta in Synodo celebrata Gurcae die 4. Januarii Anno 1524.« Retzernél II. p. 482.—500. és »Constitutiones et Statuta, nec non Consuetudines Collegiatae Ecclesiae Poseniensis« Knauznál p. 246—261, 321—327, mely dolgozatokat azonban valószínűleg csak annyiban sorolhatjuk Balbus művei közé, a mennyiben keletkezésökre többek közt Balbus is befolyt.

¹⁰¹⁾ A Rhetor Gloriosusról és Tardivus czáfólírátaíróról már föntebb szóltam. Balbusnak tulajdonítják némelyek a »Julius Dialogus viri cuiuspiam eruditissimi festivus sane ac elegans, quomodo Julius II. P. M. post mortem, coeli fores pulsando, a Janitore illo D. Petro intromitti nequiverit stb.« czimű párbeszédet, melyet Erasmusnak egy 1519-ben kelt levele szerint (Balbi Opp. I. p. 80.), mások vagy egy ismeretlen spanyol írónak, vagy Faustus Andrelinusnak, vagy magának Erasmusnak tulajdonítottak. Ujabb írók közül Münch (epist. obsc. vir. p. 428. sq.), Grässe (Lit. Gesch. III. p. 47.) és Retzer (I. p. XLV.) Balbust tartják e párbeszéd szerzőjének, az utóbbi azért, mert Balbusnak, mint velencei embernek elég oka volt II. Gyula pápára haragudni; de minthogy e párbeszéd franczia érdeken van írva és XII. Lajos franczia király II. Gyula halálakor (1513) a római curiával nagy viszályban élt, miért is megengedte, hogy e párbeszédet a párisi egyetemen nyilvánosan előadják, sokkal valószínűbb, hogy valamely franczia író, például Faustus Andrelinus írta e dialogust. Balbusról különben is nehéz volna feltenni, hogy 1513-ban mint magyarországi prépost a franczia udvar érdekében egy elhunyt pápa ellen szerzett volna röpiratot! Azt, hogy Hutten írta a Julius czimű párbeszédet, mint régenten állították, most már senki sem hiszi. — V. ö. még Retzert, p. XLV.: »Incertum pariter, Andreline an Balbo debeat manuscripta bibliothecae Regiae Parisiensis Epistola hoc titulo: *Epistola di Roma a Giulio II. Pont. Mass. con la risposta del Pontifice, il tutto in Rime de pennis Joannes Jacobus M. Florentinus facie-*

bat in 4to. Mazzuchelli censet Andrelinum auctorem, Balbum non nisi Italicum interpretem; sed et Italicam Epistolam in Bibliotheca Reg. Paris. et latinam in septem diversis Carminum Andrelini editionibus hactenus frustra quaesivimus. « Nem értem, hogyan mondhatta ezen olasz költeményről Knauz (p. 496.), hogy »talán csak fordítása lesz a fönebbi párbeszédnek.«

¹⁰²⁾ Ezen beszédeket, melyekről föntebb is megemlékeztem, nem sokára azután, hogy megtartotta őket, adta ki Balbus. V. ö. Retzer, p. L—LII.

¹⁰³⁾ »Ad Clementem VII. Pont. Max. de Civili et Bellica Fortitudine liber ex Mysteriis Poetae Virgilii nunc primum depromptus« 1526. »Ad Clementem VII. Pont. Max. de rebus Turcicis liber« 1526. »De virtutibus Libri III. ad Clementem VII. Pont. Max.«, melynek első könyve a modenai könyvtárban, harmadik a trientiben és a párisiban maradt reánk kéziratban, honnan először Retzer adta ki. Második könyve, úgy látszik, elveszett, ha csak nincs meg a »Hieronymi Balbi Lib. L. [?] de virtutibus ad Clem. VII.« című 16-dik századbeli és R. 7. 6 jelű papírkéziratban, melyet Rómában a Biblioteca Angelicában láttam, de sajnos, elmulasztottam tüzetesebben megvizsgálni.

»De Fortuna et Providentia Libri IV.«,

»De Pace inter Christianos ineunda« és végre

»Hieronymi Balbi Episcopi Gircensis ad Carolum V. Imperatorum semper Augustum de Coronatione liber« (1530.), mely a német államjogra nézve általánosan elismert nagy jelentőséggel bír, és Campegius császárol íratával (1537) együtt utoljára Retzernél van lenyomatva.

¹⁰⁴⁾ Így pl. Mazzuchelli, ki Balbus költeményeiről azt mondotta, hogy keresztény emberhez nem illők, »de civili et bellica fortitudine« című művét »trattato di philosophia il piu erudito, ed il piu bello che possa leggersi«-nek nevezi. (Retzernél p. LII.)

¹⁰⁵⁾ E műről csak Richardus Bartolini Odeporiconjának (1516.) következő sorai tesznek említést:

Balbus item, Phoebi quondam, nunc rite sacerdos

Et Jovis interpres veri, qui grandia facta

Hunniaci scribit regni, totque edidit olim

Quod sua non potis est unquam evanescere fama.

Retzer p. XLVIII. e versekről azt jegyzi meg, hogy »hinc coniecere nonnulli, Balbum quaedam ad historiam Hungariae pertinentia literis mandasse; verum hi versus potius insinuant laudes, quibus Hungariam in suis carminibus et orationibus celebrat.« De Knauz helyes megjegyzése szerint (p. 50.) ezen feltevés ellen »maguk e versek tanuskodnak, melyek egyenesen megkülönböztetik a magyarok dolgairól irt művét többi munkáitól. Aztán meg puszta dicséretre bajos ráfogni e verseknek, grandia facta Hunniaci regni« szavait.« Aschbach II. p. 169. is tévesen Retzer pártját fogja és úgy véli, hogy »wenn er (Balbus) auch in Bezug auf die Zeitgeschichte durch seine Stellung am Hofe in die Staatsangelegenheiten

eingeweiht, ganz geeignet gewesen, die Begebenheiten, die er mit erlebt, genau und richtig zu schildern, so dürfte doch seine Kenntniss der früheren Geschichte nicht sehr tief gewesen sein. — Auch würde er nach Art der Humanisten wohl gar Manches durch zu reichen Oratorischen Schmuck entstellen haben.«

¹⁰⁶⁾ Aschbach II. p. 154. azt mondja Balbusról, hogy »In den Jahren seiner Zurückgezogenheit, wo er in den geistlichen Stand getreten, hatte er nicht nur die theologischen Studien betrieben, sondern auch seine geistigen Kräfte dem Zustandekommen einer grossen ungarischen Gesetzsammlung gewidmet, welche von Stephan Verböczy mit Zuziehung von angesehenen Rechtsgelehrten begonnen und vollendet wurde«, de már II. p. 163. elismeri. hogy »seine Theilnahme an der Sammlung des Opus tripartitum juris Hungarici kann im Einzelnen nicht näher nachgewiesen werden.« Aschbach mindezt, úgy látszik, azon egyetlen tényből következteti, hogy a Tripartitum 1517-iki kiadásában Balbusnak egy »de legibus Hungariae« című költeménye van, de ez nyilván semmit sem bizonyít.

¹⁰⁷⁾ Balbus munkái közt I. p. 247—252. le vannak nyomtatva: »Hieronymi Balbi argumenta in Lucii Annaei Senecae Tragoedias.« Hogy pedig Balbus Senecának szövegkritikájával is behatóan foglalkozott, kitűnik Fernandus Károlynak egy párisi Senecakiadásban (1497. után) olvasható következő verseiből:

Qui legis altiloqui veneranda poemata vatis,
Musa cothurnato cui dedit ore loqui!
Hactenus antiquo nimium spoliata nitore,
Nunc tamen ad priscum visa rediisse iubar.
Te Balbi meminisse decet, qui codice multo
Collato, haec tribuit munera tanta tibi.

v. ö. továbbá Carolus Fernandusnak Petrus Cohardushoz intézett levelét (i. h. I. p. 78.): »Hoc itaque tam utile tamque magnificandum opus ex incorrectissimo penitusque mutilato et emendatissimum et integerrimum noster Balbus reddidit, adeo, ut iam decori pristino redditum esse videatur.«

¹⁰⁸⁾ Caelius Calcagninus »ad optimates Pannonios dissidentes inter se de concordia« irt munkáját Balbusnak küldte át azon kéréssel, hogy javítsa ki, és azon biztositással, hogy »quod abs te factum erit, factum approbabo.« (Balbi Opp. I. p. 91.) V. ö. még Caelius Calcagninusnak IIII. Idus Aprilis MDXXV. Ferraria Ziegler Jakabnak irt levelét (Epist. I. VIII. p. 117. ed. Froben 1544), melyben Zieglernek egy csillagászati művéről szólván, így nyilatkozik: »quod Episcopo Gurcensi, Laurentio Aurio et Caelio Calcagnino id inscribendum cogitaveris, quorum ille te fortunis et liberalitate adiuvari, alter qua pollet doctrina et eloquentia te iudicio illustrare, tertius observantia et officiis ita poterit, ut neque lusisse operam neque bonos labores male collocasse iudicaris.«

¹⁰⁹⁾ V. ö. Caelus Calcagninusnak Ziegler Jakabhoz irt levelét.

(Balbi Opp. I. p. 92.): »De Plinio nostro, cuius modo tanta expectatio fuerat concitata, rem probe perspexi abs te pictam Audiui te modo cum praestantissimo Balbo in hoc ipso studio versatum esse. Quod sane non invidi tibi, sed fortunam meam dolui, quae me tam egregio commercio defraudavit. Quare amabo, te mi Zieglere, oro obtestorque, ut siquid commenti estis, siquid invenistis dignum ingenio, dignum eruditione vestra, ne me indignum habeas cui ceu symmystae mysteria isthaec insusures. Omnino lucubrationes tuas in tria capita ex secundo libro expecto incredibili desiderio.« 1531-ben meg is jelent Baselben »Jacobi Ziegleri, Landavi Bavari in C. Plinii de historia naturali librum secundum Commentarius, quo difficultates Plinianae tolluntur.« — Különben Balbus e tanulmányaiiban nagy hasznát vehette ama Pliniuscodexnek, mely a Corvinából került birtokába, s melynek kitűnő olvasatait Massario nem győzi eléggé magasztalni.

¹¹⁰⁾ A bécsi udvari könyvtár 3123-ik számu latin kéziratában van Balbustól egy Commentarius in Somnium Scipionis.

¹¹¹⁾ V. ö. Ernestinek Homeros Batrachomyomachiajához irt előbeszédét (p. 405): »Habeo exemplum Batrachomyomachiae (Erfurti ni fallor) editum a Tholonio Cunrado, poeta laureato. . . Is ait, sibi cum a quibusdam suis et Musarum amicis oblata esset Batrachomyomachia, ut ederet opinor et interpretaretur, fragmenta se potius quam integrum carmen agnovisse: nam animadvertisse multa deesse quae olim legerit in Codice Homeri scripto apud Hieronymum Balbum Poetam et Oratorem in Urbe Praga, quamquam non nimis emaculato. — Massario velencei követési attaché egy 1520-ban kelt levelében (Morellinél Bibl. S. Marci p. 418. 149.) mondja, hogy a Corvinában »Ci era um Plinio molto corretto: ma il Reverendo Preposito Don Jeronimo Balbo Veneziano, uomo dottissimo, l'ha avuto. Io l'ebbi qualche giorno in le mani e trovai molte castigationi bellissime. Mi sopraggiungono poi queste mie maledette egritudine, che no ho possuto scontrare. Che se l'avesse scontrato tutto, averia trovato più de tre millia castigationi. Adesso mo questo Don Jeronimo Balbo va ambassador ora in Polonia, ora in Ispruch, e non sta mai fermo; talche non posso aver cosi il Plinio suo.« — Nemzeti Muzeu-munk egy XIV-ik századbeli Liviusa is valamikor Balbusé lehetett, utolsó lapján legalább azt olvassuk:

dono accepi Bude 1504

B.

Krausz Bálint, Brassóból.

Ezen derék férfinőről, kinek emlékét most elevenítjük föl legelőször, szintén vajmi keveset tudunk. A bécsi egyetem anyakönyveiből értesülünk arról, hogy 1481-ben tanulónak beiratkozott, 1487-ben elnyerte a magisteri méltóságot, 1491, 1493 és 1495-ben a bölcsészeti kar magyar származású vizsgálói

közé és 1492-ben a magyar nemzet prokuratorai közé tartozott.¹⁾ Tanulmányai az akkori kor szokásai szerint, nem szorítkoztak egyetlen egy szakmára; az orvosi tudományokon²⁾ kívül a humaniorával is foglalkozott, melyekbe Celtés Konrád által vezettette be magát.³⁾ Ugy látszik, ezen tanulmányainak köszönheté, hogy nemcsak Celtessel baráti viszonyba lépett, hanem az osztrák főváros egyéb tekintélyeivel is jó viszonyban volt, pl. Balbus Jeromossal, ki nevét egyik költeményében megörökítette. — 1499-ben földiei hazahívták, valószínűleg a brassói városi iskola tanárául. Krausz szívesen engedett a szép ígéretekkel hathatósan támogatott felszólításnak; még ugyanazon év november havában elhagyta Bécsset és hosszú s fáradtságos utazás után megérkezett szülővárosában; de csakhamar megbánta, hogy földiei meghívásának engedett: az olcsó életen kívül mi jót sem talált hazájában; fizetése sem felelt meg jogos várakozásának; végre polgártársai nagy része nem volt oly mivelt, hogy a szellemes bécsi társaság által elkényeztetett humanista igényeit kielégíthette volna. Teljesítette-e Krausz szándékát és visszajött-e megint Bécsbe, vagy pedig, mint eleinte tervezte, Olaszországba ment-e, bizonytalan;⁴⁾ Celtéshez intézett utolsó levelének keltén (Brassó, 1500. febr. 25-ikén) túl semmit sem tudunk róla. — Írott művei, föltéve hogy voltak, nem maradtak ránk; egyedül Celtéshez intézett rendkívül érdekes és mégis mindaddig kiadatlan két levelének köszönhetjük, hogy életének későbbi éveiről nem maradtunk minden tudósítás nélkül.

¹⁾ V. ö. Fraknói Vilmos »Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és a XV. században« p. 32. (a bölcsészeti kar magyar származású vizsgálói között):

1491. Valentinus Kraus ex Corona.

1493. Valentinus Krawss de Corona.

1495. Valentinus Krausz de Corona.

Továbbá p. 37. (a magyar nemzet magyar származású prokuratorai közt):

1492. Valentinus Krausz Coroniensis (hogy 1492. ápril 14-kén lett megválasztva, bizonyítja Locher, Speculum), és p. 70. (a magyar tanulók közt):

1481. Valentinus Crausz de Corona. 1484. M(agister).

Az a Georgius Krauss de Corona, kit Fraknói (p. 79.) 1492-ből a magyar tanulók névsorában felemlit, Bálintunknak fivére vagy rokona lehetett.

Egy bizonyos Valentinus de (vagy *ex*) Corona a bécsi egyetemen 1488-ban ‚Sphaeram materialem‘, 1490. és 1492-ben ‚Libros de anima‘ választotta előadásai tárgyául, 1486-ban a magyar nemzet procuratorai és 1495-ben a bölcsészeti kar magyar származásu tanácsosai közt fordul elő (v. ö. Fraknoi p. 28. 37. 31.), de ez valószínűleg ugyanazon Valentinus Pellifex (vagy Pellificis) de Corona volt, ki Bécsben 1482-ben baccalareussá, 1486-ban magisterré lett, és 1485-ben a tanulók közt, 1489-ben a bölcsészeti kar vizsgálói közt, és 1490-ben a bölcsészeti kar tanácsosai közt fordul elő.

²⁾ V. ö. Balbusnak ‚Valentino Kraus *medico*‘ czimű különben érdektelen költeményét, mely legelőször Balbus epigrammjainak 1494-iki kiadásában jelent meg. (Retzer kiadásában I. Nr. 129. p. 203.)

³⁾ V. ö. Krausznak később közlendő levelét, mely Celteshez, mint praeceptor suus-hoz van intézve.

⁴⁾ Mindezt Celteshez intézett leveleiből tudjuk.

Milius Gyula.

Mátyás király és II. Ulászló emez orvosának, kit latinosan Milius helyett Aemiliusnak hívtak, ¹⁾ ügyszólván csak magyarországi tartózkodásáról maradtak ránk némi csekély hírek. Aschbach ugyan azt állítja (II. p. 429.), hogy Nápolyból való volt és Mátyás király uralkodásának utolsó éveiben valószínűleg Beatrixszel együtt udvari orvos minőségében jött Magyarországra, de ez mind nem egyéb üres gyanításnál. Bonfinitől tudjuk, hogy nemes származású volt, Celteshez intézett epigrammjából, hogy ifjúságában, mielőtt az orvosi pályára lépett volna, a költészettel foglalkozott; hogy pedig ezen ifjúkori hajlama férfikorában sem hagyta el egészen, arról azon körülmény tanúskodik, hogy 1497-ben a budai tudós társaság tagja volt és a társaság több tagjával együtt Celtest Bécsbe való megérkezése alkalmából egy epigrammal — írói működésének ránk maradt egyetlen emlékével — üdvözölte. ²⁾ Legelőször 1486-ban találkozunk vele, mikor Bécs-Ujhely ostrománál Mátyás környezetében jelen volt. ³⁾ Egészen az 1488-ik év végeig Mátyás király feltétlen bizalmának birtokában volt, s egészségére a legnagyobb gonddal fölügyelt; mikor azonban egy más orvost neveztek ki melléje, illetőleg elébe, e sértést zokon vette, és kevesebb gondot fordított a király egészségére. Így adja elő a dolgot Bonfini. ⁴⁾ Mind a mellett tudjuk, hogy királya kegyét el nem vesztette

az 1489-ik év vége felé legalább már ismét mint Mátyásnak legkedvesebb és leggondosabb orvosa van említve magának Mátyásnak egy levelében, melyben Miliusnak egy Xenophon nevű rokonát Sforza Lajos herczegnek melegen ajánlja. ⁵⁾

Milius egyike volt azon kevés olasz embernek, ki Mátyásnak halála után nem hagyta el hazánkat, hanem az új király udvarához csatlakozott. 1495-ben II. Ulászló király kiadásainak naplójában ismét találkozunk nevével; ⁶⁾ 1497-ben Regis Pannoniae archiater volt, a mint azt Celteshez intézett epigrammjának czime mutatja, de ezen túl nyomtalanul eltűnik szemeink elől. Az, hogy kevés évvel ezután meghalt, Aschbachnak semmi által sem igazolt gyanítása. (II. p. 424.) — Költeményei, a már többször említett epigramm kivételével mind elvesztek, pedig bizonyára ép úgy megérdemelték volna hogy az utókorra jussanak, mint a XV. század számos más költeménye, mely csekély belértéke daczára mégis jobb sorsban részesült.

¹⁾ Miliusnak van nevezve Celteshez intézett epigrammjának címében és Mátyás királynak alább idézendő levelében; csak Bonfini írja nevét Aemiliusnak.

²⁾ Julius Milius, Re. Pann. Phisicus.

Quum tot carminibus, quum tot celebrere poëtis

Non opus est versu, Celti diserte, meo.

Nunquam Castalios hausi de fonte liquores,

Ubera prima licet melpomene dederat,

Quod cernens phebus medicas me vertit ad artes

Et rerum causas noscere posse dedit.

Et dixit: dulcis sequeris cur iule camenas?

Altera debetru [így] laurea nempe tibi.

Cura erit ista tibi, reges servare potentes,

Atque illis medicas exhibuisse manus.

Parce igitur, queso, nobis, doctissime celti:

Si phebus negat hoc, quod meus ardor habet.

Nunc augustinus vates clarissimus ille

Describat laudes, celti diserte, tuas.

Scilicet ut musas ad ripas duxeris histri

Et sis germani gloria primâ soli.

Austria quod doctas [így] per te dat clara poetas,

Ut similes lacio vix rear esse meo.

³⁾ V. ö. Bonfini Philostratusfordításának előszavát p. 826. 827. (Kollar *Analecta Vindobonensia* p. 810—827): »Hoc ex Philostrati lectione cognoscēs, Princeps invictissime, quem . . in Novae Civitatis obsidione . . . tribus fere mensibus e Graeco in Latinum sane traduximus . . Accessit Julius Aemilius, vester Medicus de valetudine vestra semper optime meritus, et Poeta sane non contemnendus.«

⁴⁾ Dec. IV. lib. VIII. p. 507. (ed. Poson. 1744): »... (1489 újév táján) Ex inita enim podagra et obrepente quodam languore laborare coepit [Mátyás király], ut nunquam pedibus ultra constiterit. Eius Proto-Medicus Julius Aemilius erat, non minus genere quam doctrina praestans: qui ne parum quidem hucusque in Regia valetudine fortunatus erat: cum huic alter Italus adiectus esset, remisit diligentiam, cum in suam invidiam corrivalem sibi inductum arbitraretur, increbrescente deinde morbo eius vita vix im duos a Medicis annos differi potuit.« — A »Magyar diplomaciai emlékek Mátyás király korából« című gyűjtemény III. kötetében (1877. p. 247.) le van nyomtatva Beatrix királynénak Eleonora ferrarai hercegnőhöz intézett egy levele, melyben felkéri, hogy Olaszországból Mátyás király számára minél előbb udvari orvost és sebészt küldjön. E levél 1487. május 25-kén in castro Lincheberchi prope Civitatem novam obsessam kelt. Feltűnő, hogy Beatrix e levélben Miliusról egy szóval sem emlékezik meg, hanem azt írja, hogy Franceschino udvari orvosuk halálosan beteg lévén, minél hamarabb más orvosra van szükségök. Eleonora el is küldötte Magyarországba Baptista de Canano orvost és Egano de Floreno sebészt (l. 1487. jún. 9. és 10-kén kelt leveleit, u. o. p. 304. és 306.), kik ugyanazon év szept. 7-kén már megérkeztek Német-Ujhelyben Mátyás király udvaránál. (U. o. p. 338.)

⁵⁾ V. ö. »Magyar diplomaciai emlékek Mátyás király korából« IV. p. 115. 116., hol le van nyomtatva Mátyás királynak egy Sforza Lajoshoz intézett levele, mely kelt Bude XVIII. die Mensis Decembris. Anno Domini MCCCCLXXXIX. »...Scribimus. .in favorem Xenophon-tis Placentini fratris illius phisici nostri Julý de Milio, in causa beneficiorum quondam Joannis Sacce Doctoris, que cum eo ius alienum idem assequi nequisset, et nos credidissemus eundem iam pridem illa obtinuisse, quando quidem sic nobis anno superiore a Dominatione Vestra Illustrissima responsum fuisse meminimus. Doluimus non tam desiderio nostro, quam expectationi prefati nostri phisici minime satisfactum esse; quem tanto certe favore amplecti cogimur, quanto hominem sue artis, suique simillimum alium in presencia neminem. Medetur siquidem nostro egroto corpori omni cura et diligentia, tanta denique fide, ut nulle penitus artes in homine ad nostram curacionem necessarie aut negligi aut pretermitti videantur. Ita fit ut hominem non tantum nuda caritate et benevolentia amplecti, verum etiam eundem suos denique omnes vel nostro peculiai vel alieno beneficio pulchre aliquando officere debeamus...« E levélre a milánói herceg 1490. febr. 8-ikán felelt (u. o. p. 130.) és késznek nyilatkozott Xenophon ügyét hathatósan támogatni.

⁴⁾ V. ö. Engelnél (*Geschichte des alten Pannoniens* stb. 1797. I.) az „Exitus pecuniarum . . . in anno Dni Millesimo Quadringentesimo Nongesimo Quinto perceptarum eodemque anno ut sequitur expositarum”-ban p. 161.: »Ex coone Re M^{ris} Julio Doctori Medico Re M^{ris} d. s. [= dati sunt] in Transsilvania 300 [fl.].

Neideck György.

Neideck ¹⁾ (vagy Neudecker, Neudeck stb.) György nemes osztrák családból származott. Jogi tanulmányait főkép Bolognában végezte Campegius és mások alatt, még pedig oly szép eredménnyel, hogy tekintettel egyéb jeles tulajdonaira is, a bolognai egyetemen tanuló „Ultramontani” az 1491-ik évre megválasztották rektoruknak. ²⁾ Ezen méltóságában történt ama nevezetes összetűzése a milánói herczeg követével, kit nem akart magánál tekintélyesebb egyénnek elismerni. Az erély és szilárd kitartás, melyet ezen emlékezetes vita alkalmával tanusított, még inkább megnyerte számára az egész egyetem jó indulatát és tiszteletét. ³⁾ Miután a jogi tudorságot elnyerte, visszatért hazájába ⁴⁾, később pedig II. Ulászló szolgálatba lépett, kinek udvaránál már az 1495. évben találkoztunk vele. ⁵⁾ Mint a dunai tudós társaság tagját őt is azok között látjuk, kik 1497-ben az Ingolstadtból Bécsbe jövő Celtest epigrammjaikkal üdvözölték. ⁶⁾ A XV. század utolsó éveiben, úgy látszik, még Magyarországon tartózkodott ⁷⁾, de már a XVI. század elején I. Miksa császár kancelláriájában látjuk alkalmazva. ⁸⁾

Nem sokára Cancellarius Austriae-vá lett ⁹⁾ és 1504-ben, mint a humanismus nagy barátja, I. Miksa által arra lett kiszemelve, hogy Cuspinianus távolléte alatt az egyetem superintendensének tisztét viselje. ¹⁰⁾ Későbben először is II. Ulrik trenti püspök coadjutorává, ¹¹⁾ ennek 1505. szept. 18-án bekövetkezett halála után pedig ugyanazon év szept. 24-ikén trenti püspökké lett megválasztva. ¹²⁾ Új hivatalát nem sokáig élvezhette nyugalomban. A velenceiek, francziák és spanyolok ellen viselt háborúban nemcsak a trenti területeket kellett védelmeznie, hanem német zsoldoscsapatait is le kellett beszélnie Trient kifosztásának szándékáról; mikor pedig 1509-ben

az egyesült ellenség csúful megveretett és I. Miksa Veronát, Vicenzát, Feltret és Felső-Olaszországnak több más városát elfoglalta, Pincius tanúsága szerint, »ad sedandum ordinandumque novum Veronensium statum« ugyancsak Neideck lett kiszemelve, »in quo multas et corporis et animi virtutes fuisse satis constat: formam et fortitudinem egregiam, ingenium, doctrinam, praecellentemque eloquentiam, et quod eo tempore potissimum desiderandum erat, conciliandae hominum gratiae promerendique amoris mirum et efficax studium.« Mint Verona kormányzója, tehetségeinek fényes bizonyítékait adta: humanus eljárása által, mely egyebek közt Veronát minden zsarolástól és fosztogatástól megóvta, sikerült neki a veronaiakat I. Miksa uralkodásával kibékíteni, miért is Miksa folytonos kegyében részesítette és nem hallgatott rágalmazóira, kik eltávolíttatását sürgették. Végre ellenfelei mégis győztek. 1514-ben egy dícsvágyó veronai, ki veronai praefectussá akarta magát megtételni, de belátta, hogy Neideck kormányzása alatt czélt nem érhet, megmérgezte, épen mikor Veronából Trientbe akart utazni. Hűlt tetemeit úgy a veronaiak; mint a trientiek roppant sajnálkozása közt Trientbe vitték.¹³⁾

¹⁾ *Neideck*-nek írja nevét jó barátja Cuspinianus (Karajan által kiadott naplójában p. 399.), s ugyanazon alak mellett bizonyít Hassensteini Lobkovicz Bohuslaus következő epigrammja (Farrago Poëmatum. 1570. p. 186.):

De Georgio Nedeker (így).
Nomen *ab invidia* te falso ferre, Georgi,
Qui dubitat, pariter corde, animoque caret.

Neydecker-nek (nem Neudecker-nek) van írva Celtेशhez intézett epigrammjának czímében; Neydechgsnak Pinciusnál, Newdechnek Malagolánál; l. alant.

²⁾ V. ö. Jani Pyrrhi *Pincii* ad Aliprandum Clesium... libri duodecim. Mantuae 1546. [Az Annales Tridentini] lib. V. fol. 32b: »...cui [Udalrico episcopo] Georgius Neydechgs nobili familia ortus natione Austrialis in Episcopatum successit. Hic cum ab ineunte aetate flagraret desiderio litterarum, summae spei iuvenis Bononiam profectus Joanni Campegio et aliis viris consultissimis operam dedit et in legum studia toto pectore incubuit: ubi vero mirum in modum profecisset, scholastico suffragio rector creatus est.« Nem tudom, minek alapján állítja Aschbach II. 429. »Georg Neudeck (oder Neudecker) aus Oesterreich,

hatte seine Studien, auch juridische, in Wien [?] und in Bologna gemacht, wo er nicht nur das canouische Recht docirte [?], sondern auch das Rectorat [de milyent !] bekleidete.« Saliger szerint is p. 23: »er legte den ersten Grund seiner Bildung an der Hochschule zu Wien.« Azt, hogy 1491-ben volt Neydeck (így) Bolognában rector, már Endlicher is tudta (Klűpfel recensiójában p. 162.).

3) Pincius i. h. következőképen adja elő a dolgot: »quo tempore multa gessit pro dignitate: sed illud in primis memorabile: in quo visus est iam tum animi vigorein declarasse: Fortè in via obvium habuit Oratorem Ducis Mediolanensis, quem de loco contendentem ingenti animo et lacertosis viribus complexus de gradu viriliter deiecit.« — A bolognai egyetem actáiból van merítve Malagola Károlynak részletesebb leírása (l. Carlo Malagola, Della vita e delle opere di Antonio Urceo detto Codro. Bologna, 1878. a ,Della Nazione Germanica presso lo Studio di Bologna' című függelékben p. 549. 550.): »Nel 1491 un tal Giorgio De Newdech, austriaco, eletto Rettore degli Ultramontani, non volle sottomettersi all'uso introdotto da piu anni da alcuni de'suoi predecessori, sudditi del Duca di Milano, di lasciare la precedenza sì nelle adunanze che negli incontri al Legato che quel Duca teneva in Bologna. Anzi il De Newdech voleva che il Reggimento riconoscesse nel Rettore tale diritto, ma indugiando quello per riguardo a Giovanni II. Bentivoglio, Signorie di Bologna, ch'era Generale dello forza, la Nazione Tedesca mandò a quest' ultimo suoi Messi, i quali ottennero da lui, con lettera molto onorifica del 27 giugno 1491, che il Legato dovesse desistere dalla pretesa. (Annales vol. I. a carte 135 recto). Ma accade che prima che tornassero i Messi della Nazione, il tedesco eletto Rettore, uscendo dai Vespri da S. Domenico s'incontrasse coll' Legato del Duca di Milano, il quale, non avendo voluto cederli il passo, fu colle armi e coi pugni scostato dal muro. Subito si sparge per la città la notizia di quella zuffa; si suona a stormo, si chiudono le porte, ed il Legato, per mezzo del Bentivoglio, ottien che il Rettore sia cacciato da Bologna. Questi fra grandi dimostrazioni d'affetto dei Professori e dei condiscipoli è costretto a partire, ma giunto a Casalecchio, è trattenuto presso Ludovico e Girolamo da San Pietro, suoi amicissimi. Frattanto gli scolari radunati in S. Domenico, giurano di abbau-donare le scuole, se il Rettore non vien richiamato; a questa minaccia il Reggimento cede, ed il Newdech, richiamato, è accolto con istraordinaria esultanza alla porta di Saragozza da Professori, da Magnati, dagli scolari tutti, con trombe, tamburi e corteggio di 450 cavalli e folla immensa di popolo; e fu d'allora in poi trattato dal Reggimento con insolita deferenza. (Annales vol. I. da carta 134 verso a 136 verso.)«

4) V. ö. Pincius i. h.: »Inde doctoratus insignia adsecutus in Austriam revertitur, ubi Maximiliani tum Romanorum Regis iussu scribam gessit: quae provincia non nisi clarissimis viris demandari solet.« Neideck magyarországi tartózkodásáról Pincius mitsem tud.

5) V. ö. II. Ulászló kiadásainak jegyzékét 1495-ből p. 69. (Engel

kiadásában) »E(odem) die [16. Febr.] ad relationem *Georgii Secretarii Re Mtis* Nuntiis Cassoviensibus, qui ad *Ram Mtem* ad Wereche venerant, pro exp. dedi 6 [fl.]« és u. o. »Vigesima Secunda Febr. ad rel.(ationem) Br.(adach) Nicolao Famulo *Naydeker* [azaz Naydekeri] in rebus *Re Mtis* ad Wyennam remisso pro exp. dedi 5 [fl.]«

6) Epigrammja a következők:

Georgius Neydecker, Re. Pann. Se.
Nuper ubi mecum trijugis raperetur equabus
Celtis et Hungaricas vellet adire plagas;
Vota dabam superis, illum ne morbifer aër
Lederet, aut capere febris acuta virum.

7) Valószínűleg ő azon Georgius, kiről Hassensteini Lobkovicz Bohuslaus 1498. június 30-án azt írja Schlechtának: »Augustinum, *Georgium*, Nicolaum et totam domum tuam salvere iubebis.« (V. ö. Hassenstein Nova epistolarum Appendixát), és (mely év?) július 15-ikéről: »Vale et Augustinum, *Georgium*, Nicolaum et totam tuam domum salvere iube.« (U. o.)

8) V. ö. a fentebb Pinciusból idézett helyet. Nem tudom, minek alapján állítja Saliger (p. 23.), hogy: »Im Jahre 1503 rief ihn der Kaiser Maximilian in sein Vaterland zurück.«

9) V. ö. Pincius i. h.: »Georgium itaque Neydechgum tum pro *Maximiliano Romanorum Rege Austriae Cancellarium* spectatae doctrinae hominem et in magnis negotiis diversatum permittente sacerdotum collegio publicorum curarum consortem accepit [IV. Ulrik trenti püspök].« Cuspinianus is, kinek legidősebb fiának keresztyája volt Neideck, naplójában (Karajan-féle kiadás p. 399.) az 1505-ik évhez, Georg Neideck *Cancellarius Austriae* et Episc. Tridentinus'-nak nevezi.

10) Aschbach II. p. 287. így adja elő a dolgot: »Im J. 1504 sollte Georg Neudecker während der Zeit von Cuspinians Abwesenheit auf einer Mission die Geschäfte eines Superintendenten führen. Es scheint aber nicht dazu gekommen zu sein. Kink, Wien, Univ. I. 206. u. 237. Beil. XXXI. 7.«; P. 70 pedig: »Dass Cuspinian die Superintendentur 1504. niederlegte, ist unzweifelhaft. Kink (Gesch. d. Univ. Wien. I. Auh. XXXI. p. 46.) theilt ein archivalisches Concept mit, welches die Ernennung des Georg Neudecker zum Superintendenten im J. 1504. enthält. Kink (a. a. O. S. 206. u. 237.) meint Neudecker habe nur interimistisch das Amt während einer Missionsreise Cuspinians geführt. Er verliess schon im folgenden Jahre Wien, da er zum Bischof von Trient erhoben ward.« P. 429. végre: »Später finden wir ihn in gleicher Eigenschaft [mint titkárt] bei dem römischen König Maximilian, der ihn auch wegen seiner humanistischen Studien zum Superintendenten der Universität Wien als Nachfolger Cuspinians bestimmte 1504. Aber dieses Amt führte er nur ganz kurze Zeit, da er bald nachher (1505.) Bischof von Trident wurde und zugleich als Kaiserlicher Statthalter Verona verwaltete. Über die Ernennung zum Universitäts-Superintendenten

im J. 1504 Kink, Gesch. der Wien. Univ. I. Anh. S. 116.« Minthogy Kink munkáját magamnak nem birtam megszerezni, nem tudom eldönteni, Aschbachnak ezen ellenkező állításai közül melyik felel meg a tényálladéknak. Úgy látszik, egyik sem.

¹¹⁾ Lásd a 9-ik jegyzetet.

¹²⁾ V. ö. Pincius i. h.: »cum vero summa cum gloria omnia administrasset, et ob id in Principis dignationem pervenisset: cuius summis usus fuerat beneficiis, multum nominis sibi comparavit maxime excellentis doctrinae fama: unde Udalrico paulo ante mortuo, cuius in regenda urbe adiutor fuerat, Episcopus Tridentinus rite eligitur, anno MDV octavo cal. Octobres et paulo post favente Maximiliano Romanorum Regæ... possessionem Episcopatus coepit.«

¹³⁾ Minderre egyedüli forrásunk Pincius i. h. Hogy Neideck nem természetes halállal múlt ki, mint némelyek állították, azt Pincius a Neideck holttestén észrevett több gyanús jelenséggel (*livor corporis, spumae per os*) akarja bebizonyítani. — Feltűnő Pinciusnak azon állítása, hogy Neideck »sedit annos *septem*, decessit anno a salute nostra MDXIII.« Minthogy Neidecket Cuspinian már 1505-ben Episcopus Tridentinusnak nevezi, és maga Pincius is 1505-re teszi püspökké való megválasztatását, a fennebbi idézetben az »*annos septem*« kifejezés alighanem sajtóhiba, »*annos novem*« vagy inkább (mivel Neideck csak 1505. vége felé lett püspökké) »*annos octo*« helyett. Aschbach II. p. 429. azt mondja róla, hogy »Sein Tod fällt in das Jahr 1514, den Manche unrichtig 1505. oder 1512. setzen.« — 1512-re helyezi halálát Saliger is p. 23.

Piso István és Jakab.

Celtes Codex Epistolarisében van egy bizonyos Pisónak 1501-ben Celteshez intézett levele, melyből azonban nem tűnik ki Piso Jakab-e vagy pedig Piso István-e a szerzője.¹⁾ Minthogy e kérdést nincsen módunkban biztosan eldönteni, szükséges lesz mindkettőről röviden megemlékeznünk.

Kevés az, mit Piso Istvánról tudunk. Seivert tévesen azt állítja, hogy Piso Jakab testvére vagy legalább közeli rokona, koszorús költő és a Soliditas Septemcastrensis (mely soha sem létezett) tagja volt.²⁾ A mi biztosat róla tudunk, az, hogy 1491-ben, mikor Hassensteini Lobkovicz Bohuslaus éppen külföldi utazásán volt, Csehországban Hassenstein birtokain tartózkodott³⁾, továbbá hogy még 1510 előtt meghalt és Hassenstein verseiben mint igen derék, bár ifju éveiben nem éppen feddhetetlen erkölcsű férfit magasztaltatik.⁴⁾

Sokkal többet tudunk Piso Jakabról, korának jelesebb latin költői egyikéről. Medgyesen született Erdélyben,⁵⁾ de atyját kora ifjúságában elvesztvén, egy fivérével együtt nagybátyjának költségén Olaszországban, főkép Rómában nevelkedett⁶⁾ és a jogtudori czimet elnyerte⁷⁾. Később Ulászló király szolgálatába állott⁸⁾ és a 16-ik század első tizedének közepe táján, talán miután már az egyházi rendbe lépett volt,⁹⁾ mint magyar követ visszatért Rómába,¹⁰⁾ hol Erasmussal (ki 1506 táján jött Olaszországba) szoros baráti viszonyba lépett,¹¹⁾ minek Pisóra nézve legüdvösebb következménye az volt, hogy az Erasmussal való közlekedés ismét felébresztette benne az irodalom iránti érdeklődést.¹²⁾ Rómában nagy tekintélynek örvendett, oly annyira, hogy II-ik Gyula és X. Leo pápák diplomaciai küldetésekre használták. Először is II. Gyula pápa 1510 elején Lengyelországba küldötte, hogy a lengyeleket a törökök ellen háborúra indítsa.¹³⁾ Később pedig, 1514-ben, ámbár első követjárása csaknem siker nélkül maradt, mégis X-ik Leo pápa ismét Lengyelországba küldte, hogy a lengyel királyt Basilius moszkvai nagyherczeggel kibékitse; ¹⁴⁾ azonban közbenjárását ekkor sem jutalmazta siker és még Lengyelországban való tartózkodása alatt kitört az ellenséges felek közt a háboru, mely a 1514 szept. 8-ikán a lengyelek fényes győzedelmével végződött. Ily körülmények közt czélszerűbbnek látta az iránta igen barátságos érzelmü¹⁵⁾ lengyel királynak ajánló leveleivel ellátva Rómában való rövid tartózkodás után¹⁶⁾ az 1515-ik év elején Magyarországra menni és ott szerencsét próbálni. Eljövén Magyarországra, eleinte bethlenfalvi Thurzó Eleknek, a későbbi országbirónak és királyi helytartónak nevelője volt, azután pedig II-ik Ulászló szolgálatába lépett, titkári rangra emelkedett és miután részt vett az 1515-iki bécsi congressuson.¹⁷⁾ 1516 táján II-ik Lajos király nevelésével lett megbizva¹⁸⁾, mely tisztségben az illetékes körök bizalmát annyira meg tudta nyerni, hogy 1523-ban a legnagyobb fontosságú ügyekben Lengyelországba küldötték.¹⁹⁾ Növendékének bukását Piso nem élte túl. Nemsokára a mohácsi vész után 1527. márczius havában a bűtől megtörve, minden vagyonától megfosztva, Pozsonyban végezte életét.²⁰⁾

Piso Jakab csaknem az egyedüli erdélyi latin költő, ki

jelentékenyebb munkákat hagyott hátra. Könnyű technikájuk által kitűnő költeményeinek egy részét, mint maga mondja, a kevésbbé jelentékeny, 1554-ben barátja Wernher adta ki Bécsben,²¹⁾ a másik részt e század elején a budapesti egyetemnek egy kéziratából Seivert adta ki Pray közléséből,²²⁾ azon kívül még egy hosszabb, úgy látszik kiadatlan költeménye az innsbrucki egyetemi könyvtárban őriztetik.²³⁾ Hogy pedig ezen műveit nemcsak számos jó barátjai,²⁴⁾ hanem a vele személyes érintkezésben nem állók is tetszésökben részesítették, kitűnik azon körülményből, hogy I. Miksa császár poeta laureatussá koronázta, mit az ő korában még nem csekély kitüntetésnek tekintettek. Különbeni irodalmi működéséről csak azt tudjuk, hogy 1502-ben Bécsben Ausoniusnak és Beroaldus Fülöpnek két vallásos tartalmú költeményét kiadta,²⁵⁾ de később, úgy látszik, belátta, mily kevés haszonnal jár az ilyen munkásság és háladatosabb dolgokra fordította erejét.

1) Igy pl. Endlicher (Jahrbücher der Literatur. XL. 1829.) a Celtessel levelező tudósok lajstromában a kérdéses levél szerzőjének Piso Istvánt tartja, Denis ellenben (Nachtrag zu seiner Buchdruckergeschichte Wiens 1793) Piso Jakabot.

2) Seivert p. 338 »Stephan Piso des vorhergehenden Bruder, oder doch naher Verwandter, machte sich gleichfalls durch seine Muse berühmt. Er war ein gekrönter Dichter, und Mitglied der Siebenbürgischen Gelehrten Gesellschaft (Sod. Septemc.) Der berühmte Dichter seiner Zeiten Konrad Celtes singet von ihm Libr. II. Am. El. IX. : Hic (in Siebenb.) Piso est, docto qui scribit carmine versus . . . — Sein vertrauter Freund Boh. Hassenst. hat gleichfalls einige Gedichte zu seinem Lobe geschrieben. Von Stephans Schriften aber habe ich bisher noch keine entdecken können.« — Wallaszky is (Tentamen p. 50. jegyz.) tévesen Piso Istvánra vonatkoztatja Celtes említett sorait (ugy szintén Schier Memoria Acad. Istropol. p. 20, ki mindkét Pisót Pozsonyi finak tartja.) és ennek alapján azt állítja róla, hogy »erat is patria Transilvanus et poeta singularis.« — Ezek nyomán állítja Szilágyi Sándor (i. h. p. 153.) »Egy más, a Jagjelek udvarában élő irodalmi kör tagjai voltak a két Piso. Közülök Istvánról alig tudunk többet, minthogy »koszorús költő s a »Sodalitas Septemcastrensis« tagja volt. De rokona Jakab méltán említetik kora szebb tehetségei sorában.« Hassenteini Bohuslaus versei közt van Piso Istvánról két epitaphium, melyben bizonyosan fel volna említve Piso István költői tehetsége is, ha lett volna neki; minthogy továbbá ezen két epitaphium czímében világosan ki van téve, hogy *Stephanus* Pisonról szólnak, az *Ad Pisonem Poetam* és *Ad Eundem* című epigrammok-

ban pedig Stephanus nincsen kitéve, aligha fogunk tévedni, ha ezen utóbbi két epigrammot az ismeretes költőre, Piso Jakabra vonatkoztatjuk. — Helyes tehát Prochaska megjegyzése (Miscellaneen . . . I. Prag. 1784 p. 17): »Gehen die zwei Sinngedichte in Hassensteins Werken (Append. Poem. p. 710) diesen Piso oder den Stephan an, welchem Hassenstein (Epist. lib. I. p. 66) auf seiner Reise schrieb? Jenes ist wahrscheinlicher, weil keine Spuren von Stephan Piso's Gedichten übrig sind.« — Különb. Trausch p. 60. hol Seivert cikkét közli, abtől az »oder naher Verwandter« szavakat egyszerden kihagyja, és p. 54 a Denis idézte »Gedicht an seinen Bruder«-ból egy »Gedicht an seinen Bruder Stephan Piso«-t csinál; ily módon persze könnyű a két Piso rokonságát bebizonyítani!

³⁾ Hassenstein Epist. lib. I. p. 65. »Stephano Pisoni. Postremas ad te literas ex Alexandria Aegypti dedi . . . Vale. Bibliothecam meam tibi commendo. Vide ut ab omni iniuria et praesertim tinearum tuta sit. Hoc mihi in praesentia nihil acceptius facere poteris. Christianum Pedick, Joannem apud Tabulas Curiae et Victorinum de Wsehrd saluere iube.« A levél kelt Methone 1491, die 16. Aprilis. »U. o. fol. 66a—67a« Eidem S. P. D. Binas tuas ad me literas Venetiis offendi, quarum alterae die divo Georgio solenni datae fuerunt, alteris non erat dies adscripta. In utrisque id molestum fuit, quoniam ex senis nostris unas duntaxat ad te pervenisse ex his intellexi. Vale ex Venetiis 11. Augusti, anno 1491.«

⁴⁾ Hassenstein († 1510) Farrago Poematumjában a következő két epitaphium van:

p. 96 (Epitaphium) Stephani Pisonis familiaris sui.

Si pietas, si sacra fides penetralia pandunt
Regis Olympiaci, Stephanus coelestia certe
Atria nunc habitat Piso, licet ossa sepulchrum
Hoc tegat exiguum. Specimen virtutis et aequi
Nempe fuit, nulloque unquam violabilis auro,
Nullis flexibilis donis; certare videres
Justiciae pietatem hominis. Mercede perenni
Quae si digna negat quisquam, Titana videbit
Flammiferis volitare rotis; mortalibus error
Si tamen obrepit membris, per lubrica mundi
Si passu titubante ivit iuvenilibus annis,
Denique si recto abscessit, date thura Tonanti,
Et castas offerte preces, ignoscat ut actis
Illius et nitidis extinctum collocet astris.

u. o. p. 116

In tumulum Stephani Pisonis.
Hoc quisquis peregrinus et viator,
Circumfers oculos pedesque templo,
Parvum respice lachrimante vultu
Pisonis Stephani, precor, sepulchrum.
Hic hic nam probitas, fideque prisca,

Et mens integra, pectus aequitatis
 Plenum cum Stephano simul recumbunt.
 Quod si fletibus eximi tenebris
 Fas quemquam foret, ipse reddidisset
 Hunc terris herus: ut tamen priorum
 Sedes incolat et Tonantis arcem
 Eius spiritus aureumque coelum,
 Offer coelitibus preces, Valeque.

Én még azt sem tartom valószínűtlennek, hogy Piso István oseh származása volt és Piso Jakabbal semmiféle rokonsági viszonyban sem állott.

*) I. Benkő Transilvaniáját II p. 95, (1833) hol Neugeboren Károly II. Lajosnak egy 1517. jan. 25-ikén kelt okmányát közli, mely által Medgyes városa engedélyt nyert, hogy vörös pecsétviasszal élhessen, még pedig »ad Supplicationem fidelis nostri sincere nobis dilecti, Reverendi Jacobi Pisonis Jurium doctoris protonotary Apostolici, Prepositi Sancti Joannis de Castro Quinque ecclesiensis, preceptoris et Secretarii nostri« és főkép azért, mert »Preceptorem nostrum et Secretarium talem alumnium protulerit qui nomen suum longe lateque summa semper cum laude promoverit, novissime tandem et nobis, quasi divina quadam sorte, Preceptor non ingratus obtigerit.« Ellenben Seivert azt hitte (i. h.) hogy Piso családja Németalföldről, hol a Piso név nem ritka, vándorolt be Erdélybe, hol e névvel különben nem találkozunk. Viszont Cornides (Seivertnél) inkább hajlandó volt őt erdélyi szásnak, mint magyarnak tartani »weil sein Name nichts weniger als Ungrisch klinget und weil zu dessen Zeiten Griechische und Lateinische Namen bey den Siebenbürgischen Ungern nicht gebrauchlich waren.« Azon körülmény, hogy Piso Medgyesben született, csakugyan Cornides feltevésének helyessége mellett látszik bizonyítani. *Borsós* Jakabnak nevezi a »Luctus Pannoniae« 1798-iki kiadója W. J. M. Dr. (p. XIII). — Lilius Gyraldus (Dialogi duo de poetis suorum temporum. 1551) gyakran említ egy *Baptista Piso Ferrariensis*-t.

Életrajzára nézve fontos forrás Wernher Györgynek Piso költeményei elébe helyezett előbeszéde (kelt Viennae, Calendis May MDLIII): »Transsylvanus fuit origine, honesto loco natus in Italia sic excultus — ut duo summi pontifices Julius II et Leo X eo in legationibus amplissimis uti non dubitarint. Quin ornatus etiam laurea est a divo Maximiliano Imp. Reversus deinde in patriam pro praeceptore attributus fuit Lodovico Regi, cum primo Alexium Thursonem praeclara gente natum, qui deinde summus in Hungaria magistratus gessit, foeliciter docuisset.« Megjegyzem még, hogy Pisonak poeta laureatussá való megkoronáztatása valószínűleg 1502 előtt történt még; Celtesnek Amorum Liber Secundusának 9-ik elegiájában ugyanis (Norinberg. 1502) már olvassuk, hogy

Hic Piso est: qui docto conscribit carmine versus
 Editur: et lauro tempora cincta gerens.*

Hogy e sorok nem Piso Istvánra, hanem Piso Jakabra vonatkoznak, azok után, miket fűntebb Piso Istvánról mondtam, alig szenvedhet kétséget. — Schier (Mem. Acad. Istrop. p. 20) nem vévén tekintetbe a megelőző. »A septem castris dicta ubi terra manet« szavakat Celtes fentebb idézett soráiban a *Hic*-et Pozsonyra vonatkoztatta és a két Piso nevéből is hajlandó volt következtetni, hogy Posonium-ból, Pozsonyból valók voltak. A »Janociana«-ban (1776. II. p. 218) is azt olvassuk Pisóról, hogy »quem Pisonii, nunc Posonii, Hungariae inferioris Urbe primaria, humilibus [?] parentibus genitum, cognomen ab Urbe eadem accepisse, existimamus.«

⁶⁾ V. ö. Denis, Wiens Buchdr. Gesch. p. 511. »Seinen Vater muss er zeitlich verloren haben, denn aus dem Gedicht an seinen Bruder sieht man, dass ihr Oheim das Ihrige besorgte, als sie in Rom waren.« Ugyanott azt is felemlíti Denis, hogy fennmaradt Pisónak egy öcscséhez intézett költeménye, »der mit ihm in Rom war und Geld verthat.« Ezen költemények nézetem szerint Piso tanuló korára vonatkoznak, (v. ö. Wernher szavait; *in Italia sic excultus*), mert hogy római követjárása alkalmával nagybátyja anyagi támogatására szorult volna, nem valószínű.

⁷⁾ L. II. Lajos fűntebb idézett oklevelét. Zsigmond lengyel király is 1523-ban kelt egyik levelében gyakran nevezi őt *doctor* Pisónak.

⁸⁾ Minthogy Piso 1502-ben Beroaldus és Ausonius egyes munkáit *Bécsben* adta ki és 1507 táján már mint II. Ulászló követe Rómában tartózkodott, valószínűnek tartom, hogy ő volt azon Piso, ki 1501-ben II. Ulászló szolgálatában állott és Celteshez a kérdéses levelet intézte.

⁹⁾ Már 1510-ben mint »*venerabilem* dnum. Pisonem«-et találjuk említve (Acta Tomiciana IV. p. 91.). Erasmus egy 1526-ban kelt levelében (epist. 838) Praepositusnak nevezi Pisót, ki 1523-ban kiállított credentialeseiben csakugyan mint Praepositus S. Sigismundi fordul elő. V. ö. még II. Lajosnak az 5-ik jegyzetben idézett oklevelét.

¹⁰⁾ V. ö. Erasmusnak Beatus Rhenanushoz 1520 május 27-én intézett levelét (Erasmi Opp. ed. Leidensis 1703. epist. 507. p. 553) »... Nam cum Senae essem humanissimus ille Piso, qui tum Regis sui nomine Oratorem agebat apud Julium Pontificem.« Furesa Trauschnak (Seivertnek) állítása p. 55 »Ob Piso als königlicher Gesandter an den Pabst Julius II. zuerst nach Rom gekommen, oder vorher schon einige Jahre daselbst gelebt ist mir unbekannt.« l. az 5-ik jegyzetet.

¹¹⁾ V. ö. Erasmusnak a 9-ik jegyzetben idézett levelét: »Nam Senae cum essem, humanissimus ille Piso, qui tum Regis sui nomine Oratorem agebat apud Julium Pontificem, reperit apud Bibliopolam quendam prostantem Codicem Epistolarum *Erasmi*, sed manu descriptum, ac mihi misit. In hoc tametsi erant permulta quae fortasse non indigna videri poterant quae servarentur, tamen offensus tam inopinatu casu, totum, quantus erat, Vulcano dicavi. (Furesán adja elő e dolgot Trausch-Seivert p. 55, 56. Einmal fand er in einem Buchladen zu Rom

eine starke Sammlung Erasmischer Briefe in der Handschrift. Er kaufte und überschickte sie *einem seiner Freunde* nach Siena. Erasmus aber, über diesen unvermutheten Vorfall erhitzt, opferte sie sogleich, sehr unverdient! dem Vulcane auf!). U. o. (p. 954, epist. 838) 1526. sept. 9-ikéröl: »Erasmus Roterodamus Jacobo Pisoni, Praeposito etc. *Hungaro* S. D. . . Accepi duas epistolas tuas cum duobus nomismatibus, aureo Gratiani Caesaris effigiem referente, argenteo Herculis. . .«

¹²⁾ V. ö. Pisónak Erasmushoz Roma 30 Junii Anno 1509 intézett levelét (Erasmi Opp. III epist. 108. p. 101. 102.) » . . Debebo plane perpetuum tibi, qui me literatissima atque humanissima tua conversatione ad literas iampridem residem quasi postliminio revocare coeperis. . .«

¹³⁾ V. ö. Decius »De Sigismundi Regi temporibus liber.« 1521. p. LXXI. 1510-hez »die 6 Januarii Jacobus Piso vir doctus a Julio secundo Pontifice max. ad Sigismundum legatus missus Craccoviam venit. Huius legationis summa fuit. quod Romanus Pontifex totius ferme Europae principes ad pacem revocasset ac ea arma, quae iam pridem in domesticam cladem sumpta essent, ad Christianae rei pu. hostem ferre statuisset Quare et Sigismundum per fidem adhortatus, ut domi consilio rebus pacatis, copias Wladislao iungeret atque ex Hungariae Bohemiae Poloniaeque legionibus propriis in Thraciam bellum moverent. Hic aliquamdiu Craccoviae comoratus. Negocium vero hoc magnum atque periculosum ad proxima Petrakouiensia comitia reiectum est. Pontificis atque Maximiliani oratores dum in divinae virginis aede eo loco quem urbis consules inter divina occupant convenissent, Pontificis legatus per Vitum primo loco pulsus est, dum postea de hac re argueretur, Romano Caesari primum honorem deberi, sed et Pisonem non pontificis legatum plena potestate agere, sed simplicem nuntium, respondit.« Decius szerint a Petrakovni gyűlés határozata folytán »ad Wladislaum Hungariae regem legati missi qui communicato consilio super bellica expeditione in Thraciam, ut deinde Pontifici responderetur.« Ulászlótól május 13-án meg is érkeztek követek ez ügyben (p. LXX.), de hogy Pisonak milyen feleletet adtak a lengyelek, arról hallgat Decius. Az Acta Tomiciana-ban is (IV. p. 53.) olvassuk, hogy »Sexto Januarii Jacobus Piso, vir doctus, a summo Pontifice Julio secundo ad regem missus Cracoviam venit,« és a Pietrkovi gyűlésen, melyen a pápa ellen hevesen kikeltek, azt a feleletet kapta, hogy a lengyel király késznek nyilatkozik a törökök ellen háborút intézni, föltéve, hogy Európa többi fejedelmei ugyanazt teszik. — Decius p. LXXIII ellenben úgy adja elő a dolgot, hogy ezen felelet Piso utódjának, Achilles de Grassis pápai követnek lett adva. — Hogy Piso 1510. augusztus havában már visszatért volt követségéből, kitűnik II. Gyula pápának Laski János-hoz Viterbo-ból augusztus 29-ikén intézett leveléből (Acta Tomiciana IV. p. 100.): »Cum rediisset nuper ad nos dilectus filius Jacobus Piso quem in causa suscepta contra perfidos Turcos expeditionis s. sedis apost. nuntium specialem eo miseramus stb.«, (hasonlóan u. o. p. 113, 1510. sept. 10-ikéröl.)

¹⁴⁾ L. Tomiczkinék Sydlowiczhez 1514 május 19-ikén írt levelét (Acta Tomiciana III. p. 97): »Expectamus cum magna alacritate Jacobum Pisonem, qui a rev. dns. Cardinali Strigoniensi mittitur in Moscaviam, ut nos tandem confecta aliqua pace educat ex Egipto«, és ugyanannak egy Július 18-ikán kelt levelét (u. o. p. 144): »Dominus Piso venit iam Vilnam iturus cum brevi apostolico ad ducem Moscovie, qui quem profectum nobis faciet, exitus demonstrabit. Nos in copiis his, quas Mtas. regia non mediocres comparavit, plus spei habemus, que si hostem ad ineundam pacem non compellent, verba Pisonis nihil persuadebunt«. V. ö. még Decius i. h. p. LXXXVIII »Interim (1514.) Piso vir insignis Leonis Romani pontificis legatus Vilnam Julio mense appulit. Is a pontifice ingens et supra vires negotium acceperat, cuius haec summa fuit, ut Sigismundum belli studiis avocaret, deinde hoc idem apud Basilium ageret, repertis utrinque conditionibus nova foedera firmaret. Piso rem summo studio tentavit, sed in ipso statim initio pacis spes per armorum strepitum sublata.« V. ö. még Pisónak Coritius Jánoshoz intézett levelét, mely (a Janociana II. p. 222. szerint) még ugyanazon évben megjelent Rómában in 4°, a rá következő évben pedig (1515.) Baselben Frobennél egy levélgyűjteményben, melynek élén Jani Damasceni Sen. ad Leonem X. áll. Meg van még Guaguinus Rerum Polonicarum 3-ik kötetében (p. 515—525), Pistorius Polonicae Historiae Corpora 3-ik kötetében (p. 1—4), és »Acta Tomiciana« III. p. 202—207. A levél főrésze így szól: »Epistolā Pisonis ad Joannem Coritium de conflictu Polonorum et Lithuanorum cum Moschovitis. Scio ego ambiguum tibi esse, Coriti charissime, in humanis ne sim, an vero minus, qui totum iam ferme annum, quo Roma absum, tam pertinaciter tecum sileam... Nosti quam non sponte obierim hanc provinciam, ut ad Serenissimum Poloniae Regem ac deinceps ad Moschoviae Ducem, quo pacem inter ipsos pontificis et legati nomine firmarem proficiscerer. Sed non erat integrum reluctari diutius mihi, veni tandem Julio mense Vilnam, quae caput est Lithuaniae, ubi a principe, praeterquam quod pro sedis Apostolicae reverentia amplissime acceptus fui, habitus sum pro singulari sua in me veterem alioqui clientem benevolentia. Data deinde diebus duobus sequentibus bis audientia, post tertium adventus mei diem Rex hinc in castra movit, quo ante dies aliquot, nisi me operiri dignum duxisset, omnino ire statuerat. . . Pacis nomine [igy] ob interpositas Pontificis partes auditum non ingrante. Caeterum inter tubas, inter tympanas, inter alios armorum strepitus facile oppressum. . . (Zsigmond győzelmének azért is örül, mert :) hac factum praesente victoria, ut ire ad Moscum non sit necesse mihi. Nam praeter viarum cum longitudinem tum difficultatem valde me terret hominis etiam iurati perfidia. Satis mihi est confessori esse, superbam martyrii palmam non ambio. . . Ego valeo et Principis munificentia bene habeo. Vilnae XXVI. Septembris Anno MDXIII.« Decius is (p. XCIII.) említi, hogy »Piso tandem infecta re honoratus et dimissus est.« — Különben Denis i. h. tévesen

állítja, hogy még II. Gyula pápa (ki már 1513. febr. 21-ikén meghalt) bizta meg Pisót e követséggel.

¹⁵⁾ V. ö. az instructiót melyet 1518-ban Zsigmond király Magyarországra induló követének adott. »Si dominus Vacciensis egebit patrocinio aut commendatione varum. Ditionum, in rebus suis, id illi praestabunt nomine regio, similiter et domino Pisoni et doctori Hanel.« (Acta Tomicianiana IV. p. 263). Lásd még Trausch jegyzetét p. 53. »In welchem Ansehen Jakob Piso auch bei dem König Sigismund von Polen gestanden sei, bezeugen die Empfehlungen des Letzteren vom 17. November 1514. an den König Wladislaus von Ungarn und an den Erzbischof von Gran, wie auch an den Woiwoden von Siebenbürgen, um den König Wladislaus zu bewegen, den Piso mit einer entsprechenden Würde zu bekleiden und ihm den Unterricht des jungen König Ludwig II. anzuvertrauen; — sowie der Freiheitsbrief des Königs Sigismund vom 18. Nov. 1514. über die dem Martin Plathner und dessen Gattin als Wirthen des Piso in Wilna, zugestandene Quartiers- und Handelsfreiheit. S. diese Urkunden in den Actis Tomicianis, Posnamiae. 1853. S. 254—256.« Az említett ajánló levelek egyikében, mely II. Ulászlóhoz szól (Acta Tom. III. p. 254—255) újra ajánlja Zsigmond király Ulászlónak Pisót, kit már más leveleiben is és Schidlowyecz Kristóf által is ajánlott volt; többek közt, »cum (Piso) vre. Mtis s. subditus et istius regni indigena existat«, kéri Ulászlót »Ut vra. Mtas, ei potius quam cuipiam alteri erudiendum Sermum. natum suum regem Ludovicum... committeret, presertim quod ipse Piso variis idiomatibus instructus est... Nam et nos... cum ipso Pisone super educatione ipsa presentes contulimus, ipse autem pollicetur sancta fide se omnia facturum quaecunque sibi commissa et credita fuerint.«

¹⁶⁾ Hogy Piso 1514-iki követjárása után, mielőtt Magyarországbán letelepedett volna, Rómába visszatért, kitünik Ursinus Velius következő szavaiból: (Poematum libri quinque. 1522, a Sylvarum lib. II. előszavában.) »Cuius initium esse volui illud olim a me Rhomae deproperatum Epinicion [az 1514-iki győzelem fölött] ad inclutum Regem Sigismundum... id vero carminis quanta celeritate natum est, vir tersissimus Jacobus Piso, quo praesente, Lascio oratori regio id ipsum recitavi testabitur.« V. ö. még »Acta Tomicianiana« III. p. 7 »Piso orator pape cum conficiende pacis cuius causa venerat, nulla spes superesset, non adita Moscovia (quod gratum ei acciderat) donatus a rege ac honoratus, Vilna ad Italiam reversus est.«

¹⁷⁾ A Richardus Bartholinus Odeporiconjában (Bécs 1515.) lenyomatott »Joh. Dantisci Sylva« című költemény F 11b jelű lapján a bécsi congressuson jelen voltak közt felsorolja Pisót is:

Piso etiam nostro vir in alvo doctus et acer,
Magnorum nuper qui multa negotia Regum
Tractabat, quod si stricto pede sive soluto
Aggreditur quicquam, nil est exactius.

¹⁸⁾ I. Wernhert és II. Lajosnak idézett okmányát. Pisonak nevelői állására vonatkozik Erasmushnak Thurzó Jánoshoz 1519-ben intézett levele (epist. 407.) is: »Jacobi Pisonis cuius memoriam mihi refricas, tam iucunda est recordatio, quam olim Romae iucunda fuit consuetudo. Quid enim illo doctius, aut quid festivius? Ego hunc praeceptorem magis gratulor serenissimo Regi vestro, quam regnum ipsum.«

¹⁹⁾ V. ö. Zsigmond lengyel királynak a cseh főurakhoz 1523-ban intézett levelét, melyben többek közt azt írja, hogy tudatták vele »misum ad nos doctorem Pisonem absque scientia et consilio suo [a cseheké], Sermum. Regem suum cum externis potius quam cum consiliariis ac subditis suis consultare, postulantes a nobis ut illis in ea re consilio et auxilio nostro adsimus, presertim ubi legatio Pisonis aliquid tale contineret, quod vergeret in regis et regni Bohemie detrimentum,« mire Zsigmond azt feleli, hogy »Doctor Piso nondum ad nos applicuit, quem cum audierimus, sciemus, qualiter nos erga legationem ipsius gerere debemus in his presertim que viderentur esse adversus sententiam vram. Dtionum. ac utile regno Bohemie.« U. o. p. 238—248 le van nyomtatva a Pisónak adott instructio, (főképen a csehek ellen) melynek legnagyobb részét a »secreto dicenda« »dicenda secretius« »hic dicat etiam secretiora« képezik; végén az áll, hogy »de rebus Ungaricis non eget dnus. orator informatione, referat ea, quae scit.« P. 250—252 ki van adva a »Responsum a Sigismundo Rege Polonie, datum Jacobo Pisoni Oratori Ludovici Regis« (p. 251—252 van a »Secretius Responsum Pisoni«). Mily bizalommal viseltettek a magyar államférfiak Piso iránt, kitűnik a váci püspöknek »Prage fer. II. post fest. purificationis Marie« Zsigmondhoz intézett levele, melynek végén azt írja, hogy »Si Piso adhuc istic est, poterit Mtas. vra. tuto illi secreta omnia committere; non ab re ista scribo, nec est cur Mtas. vra. illi diffidat.«

²⁰⁾ 1527. dec. 10-én írta Ursinus Velius Esztergomból Erasmusnak, hogy »Piso mense martio spoliatus bonis omnibus, credo, animi dolore, Posonii diem suum obiit« (Epist. Append. 344). Piso Schediáinak végén következő sírfeliratát találjuk:

Christe tuas cecini vivo qui pectore laudes,
Mortuus hic Piso nunc iaceo et taceo.

²¹⁾ »Jacobi Pisonis Transsylvani Oratoris et Poetae excellentis Schedia. Viennae Austriae. Excudebat Mich. Zimmermann anno MDLIII« in 4°. Wernher György e kiadást Ujlaki Ferencz egri püspöknek ajánlotta. Egyetlen példánya, melyet Denis (p. 511) ismertet, a windhageni könyvtárban volt. »Die Gedichte bestehen meist in leicht versificirten Epigrammen und die bekanntesten Personen an die sie lauten sind: Pierius Gracchus, Erzbischof Lad. Zalkany, Philip. More, Bischof von Fünfkirchen, sein Bruder der mit ihm in Rom war und Geld verthat, Jan. Coricius, Sigismund König von Polen.« — E munka más[?] kiadásáról l. Trausch i. h. p. 59. »Eine Ausgabe dieser Schedien des Piso's [igy] ohne

Angabe des Druckortes und Jahres, wird erwähnt in Bredetzky's Beiträgen zur Topographie von Ungarn. Wien 1805. IV 93. « még pedig a »Diversae libb. editiones in Ung. et Trans.« közt, a »sine loco et anno« megjegyzés nélkül, »Jacobi Pisonis Transilvani Schedia« czim alatt. Talán megvan e gyűjteményben Pisonak azon epigrammja is (nem elegiája, mint a Janocianában II. p. 222. írva van), melyet Zsigmond királynak 1514-iki győzelmére írt, és mely s. l. e. a. megjelent a »Carmina de memorabili caede scismaticorum Moscovitorum stb.« czimű gyűjteményben.

²²⁾ L. Pray, Ind. lib. rar. I. p. 234. és Seivert p. 334—337 (tiz epigramm, köztük egy ad Graccum Pierium, és ad Philippum More, három ad Ladislaum Zalcanum; — nincsenek-e meg már a Schedia bécsi kiadásában, nem tudom.)

²³⁾ Az inusbrucki egyetemi könyvtár amanuensisétől, Obrist G. urtól, Dr. Hörmann Lajos könyvtárnok ur szíves közvetítése folytán a kérdéses innsbrucki kéziratnak tartalomjegyzékét kaptam, melyet a kézirat fontossága miatt nem lesz fölösleges e helyen közölni:

»Verzeichniß der im Ms. chart. Oenip. II. 3 E. 19, 664. vorkommenden Autoren lateinischer Gedichte.

1. Paulus Amalthaeus. 2. Quinctius Hemylianus Cimbriacus. 3. Dominicus de Viterbio. 4. Petrus Bononus Tergestinus. 5. Franciscus Niger Venetus. 6. Joannes Aurispa Romanus. 7. Nardinus Maniaceus. 8. Nicolaus Granria (?) 9. Jo. Evang. Lanzalotus. 10. Delius Volscus. 11. Georgius Posthumus. 12. Comes Hieronimus (?) 13. Julius Antonius Cheregonius. 14. Jo. Jac. a cruce de Mutina. 15. Hieronymus Balbus. 16. Engelhardus Teutonicus. 17. Pompilius. . . . 18. Reuchlinus (Phorcensis). 19. Conradus Celtis. 20. Cuspinianus. 21. Ulsenus Medicus. 22. H. Euticus. 23. Sebastianus Brant. 24. Vincentius Longinus. 25. Johannes Mathias Tiberinus. 26. Jacobus Piso. 27. Blasius Holcelyus.

Von Jacobus Piso findet sich auf Bl. 136—138 (inclus.) eine »Elegie« an Joh. Fuxmagen (104 Verse, Distichen). Ferner an ebendenselben ein »Epigramm« (24 V. Dist.), endlich eine Kreuzweg-Elegie aus 100 Versen bestehend. « Az egész gyűjtemény, mely sajnos, még mindig nincsen kiadva, tudvalevőleg a humanismus buzgó barátjának, Fuxmagen Jánosnak van ajánlva.

²⁴⁾ V. ö. a már említettekén kívül Ursinus Veliusnak egy epigrammját (1526. Bécs. Denisnél i. h.):

Piso iam longo mihi cognitus usu
Quocum est hospicii ius mihi dulce viro.

Továbbá »Franc. Arsilli Senogalliensis de poetis urbanis ad Paulum Jovium Libellus«-ban (Tiraboschinál, Storia della Lett. Ital. VII. Modena 1779. p. 445):

Pannonia a forti celebris iam milite tantum
Extitit; at binis vatibus aucta modo est.

Nam Latium Piso sitibundo ita gutture rorem
 Hausit, ut Ausoniis carmine certet avis.
 Nec minor est Jano, patrium qui primus ad Istrum
 Duxit Laurigeras ex Helicone Deas.

A »Pannoniae luctus etc.« czimü müben is (ed. 12. Viennae 1798. p. 12.) Wernhernek egy Piso Jakab tiszteletére irt költeménye van.

Mulatságos Trausch megjegyzése i. h. p. 55. »S... den Lobspruch des Bartholomaeus Frankfurter Pannonus, welchen dieser in seinem im J. 1516 in Wien herausgegebenen Werkchen: »Homeri Batrachomyomachia etc.« dem greisen Erzieher des jungen K. Ludwig II. »quem tota Pannonia, quia vino careat et abstemius sit, Bornemissa vocat,« ertheilt, unter welchem Namen Piso gemeint sein mag.«

²⁵⁾ v. ö. Denis p. 14. »*Ausonii Peonii Poetae preclarissimi Oratio matutina ad omnipotentem Deum heroico carmine deducta feliciter incipit. Jacobus Piso Transsilvanus Poeta laureatus: Lectori S. Fünf Disticha über die Anbetung Gottes und noch ein unbedeutendes Distichon. Über dem Gedichte selbst steht Jhesus Maria und am Ende: Wienne Tercia Marci 1502. — Dahin gehört ungezweifelt: Philippi Beroaldi viri undecunque doctissimi Carmen elaboratissimum in memoriam sanctissime Passionis Domini nostri Jesu Christi quam pientissime conscriptum. Ad lectorem ein Distichon. Der Unterschied der beiden Gedichte ist, dass in diesem zweyten die Zeilen enger aneinander stehn. . . . 4°. Auf der kaiserl. Bibl. — Der Veranstalter dieses saubern Abdruckes ist also Jac. Piso . . . Er hat glaublich die Leipziger Edition von 1500 per Jac. Thanner 4. vor sich gehabt. Aus welcher Ausgabe Piso das Carmen des Beroaldus genommen habe, kann ich nicht sagen. . . Der Drucker ist Winterburger, wie es auch der Charakter zeigt.*«

Schlechta János.

Visegrádi és Kosteleczi Schlechta János 1466. jan. 24-ikén született jómódu cseh nemes családból.¹⁾ Tanulmányait úgy látszik a prágai egyetemen végezte, hol 1484-ben baccalariussá lett.²⁾ A XV-ik század utolsó évtizedének közepe táján II. Ulászló szolgálatába lépett és a budai udvari cancelláriában nyert alkalmaztatást. Azon tizenhat év,³⁾ melyeket itt mint a dunai tudós társaság tagja⁴⁾, humanista barátai, Augustinus Olomucensis, Hassensteini Lobkovicz Bohuslaus, Balbus Jeromos és mások társaságában és a bécsi humanista kör legkiválóbb tagjával Celtessel élénk összeköttetésben töltött, életének legszebb évei közé tartoztak.⁵⁾ A budai királyi

könyvtár is nagyban elősegítette tudományos munkálatait, befolyásos állásánál fogva alkalma volt barátainak és a tudománynak is fontos szolgálatokat tenni, a mint például Balbusnak a prágai egyetemen tanári állást eszközölt ki ⁶⁾ és Lobkovicz Bohuslaust budai tartózkodásának ideje alatt is céljainak elérésében hathatósan támogatta; ⁷⁾ hozzájárult még azon általános tisztelet, melyben barátainál állott, ⁸⁾ úgy hogy természetesnek fogjuk találni, hogy mind e szerencsés körülmény közreműködése folytán élénk irodalmi munkásságot fejtett ki. 1504. október hó 4-dikén egybekelt Strassnicz Magdolnával, ⁹⁾ kivel egynehány év múlva kosteleczi várába visszahúzódott. Itt töltötte ¹⁰⁾ életének utolsó éveit 1525-ben [?] bekövetkezett haláláig, ¹¹⁾ kiterjedt jószágainak igazgatásával ¹²⁾ és tudományos munkálataival ¹³⁾ elfoglalva, miközben régi barátai-val is folytonos érintkezésben tartotta magát.

Schlechta egyike volt II. Ulászló udvara legjelesebb férfiainak.

A latin nyelven kívül, úgy látszik, a görögben is jár-tas, ¹⁴⁾ nemcsak a költészettel foglalkozott szép sikerrel, ¹⁵⁾ hanem a komolyabb bölcsészeti tanulmányokra is adta magát és ezen tanulmányok eredményét egy a lélekről szóló, remek prózában irt művében (Microcosmus, mely azonban, sajnos, elveszett) egybefoglalta. ¹⁶⁾ Azonkívül, a hol csak lehetett, másoknak tanulmányait is előmozdítani iparkodott. Celtes számára lemásoltatta a Corvina Ptolomaeus-codexét, ¹⁷⁾ Augustinusnak odakölcsönözte könyvtárának több becses művét, ¹⁸⁾ Hassensteinnek Philostratus munkáit ajándékozta oda, ¹⁹⁾ egy ismeretlen költőnek (talán Janus Pannoniusnak) munkáit megóvta az enyészettől, ²⁰⁾ stb.

Végre az akkori humanisták cosmopoliticus és gyakran egoisticus gondolkozási módjánál szintén nem csekély fontos-ságú dolog, hogy nem csak tudós volt Schlechta, hanem honát forrón szerető hazafi ²¹⁾ és mindig szolgálatra kész jó barát is, ²²⁾ ki már ezért is a budai tudós társaságnak talán legrokonszenvesebb alakja.

¹⁾ V. ö. Hassenstein levelének címét (*Lucubrationes Oratoriae*, p. 70.) »*Nobili ac praestanti viro D. Joanni Sslechtæ de Wssehrd*, Regio Secretario amico unice dilecto« és *Lupacii Ephemerides* ad Jan. 24. »A. D. 1466. circiter horam noctis quintam natus est Johann Sslechtæ de Wssehrd et in Kosteletz Regis Wladislai E. N. II. Secretarius.« (*Schlechtæ naplójából*.) Valószínűleg téved tehát Prochaska (de saec. lib. art. fatis, 1788, p. 239.), ki szerint Schlechta »anno 1467, 9 Kal. Febr. patre Nicolao« született.

²⁾ Prochaska Faustin (*Misc.* p. 57) mondja, hogy a prágai egyetemen 1484-ben Johannes Blewicensis név alatt elnyerte a baccalaureatust. Ama névhez a codex Decanorumban egy majdnem egykorú kéz azt jegyezte meg, hogy »Sslechtæ cognominatus«, egy még későbbi kéz pedig »Mortuus in Kosteletz 1522 anno«. Részemről azonban kétségbe vonom, hogy Schlechtát valamikor Blewicz-nek hívták volna és hajlandóbb volnék feltenni, hogy ama »Johannes Blewicensis« nem más, mint ama »Johannes de Blovvicz, Magister et Professor, post et Decanus facultatis Artium in Academia Pragensi«, kinek halálát Lupacius 1502. évi július hó 3-kára teszi. — Prochaska után (p. 230., 239) nem tudom minek alapján mondja Saliger p. 22., hogy »vollkommen der lateinischen und griechischen Sprache mächtig, verdankte er seine Bildung vorzüglich den Vorlesungen des M. Gregorius, welcher an der Prager Universität zuerst den Vergil mit den Glossen [?] des Servius interpretirte.«

³⁾ V. ö. Erasmusnak »Joanni Schletæ Kostelecio Boemo« írt levelét, mely kelt Lovanio 23. Aprilis Anno 1519 (Erasmus levelei közt. I., p. 432.): »Accepi Panegyricum tuum verius quam epistolam . . . Porro sedecim illos annos quos in aula Vladislai Hungariae Bohemiaeque regis contrivisti, non tibi prorsus perisse vel hae tuae litterae satis declarant.« Hogy 1497-ben már Budán volt, Celteshez intézett epigrammjából kitűnik; hogy 1504-ben még mindig ott tartózkodott, Hassensteinnak leveleiből tudjuk. — Különben Hormayr (*Wien, seine Geschichte u. seine Denkwürdigkeiten*. IV., p. 148.) tévesen II. Ulászló udvari orvosának tartja Schlechtát. Hogy még 1510 vége előtt hazájába visszatért, Hassenstein Bohuslaus († 1510 november hó elején) következő levele bizonyítja (*Epist. l. III., fol. 142., 143.*): »Joanni suo Sslechtæ de Wssehrd . . . senties enim te privatum non minus a me amari quam nuper dum in Repub. nostra auctoritate floreris amatus es . . . Audio tamen te non prorsus curam Reip. abiecisse, sed ventitare Pragam, inter provinciales versari. . prudentius fortassis faceres, cum Resp. nostra depravatio, corruptiorque sit, quam ut corrigi possit, si procul ab ea vitam ageres et literis sapientiaeque vacares . . . Quod scribis te propediem apud me futurum gaudeo . . . ex Hassensteyn 15 Septembris«, s minthogy azután csak 1511-ben, még pedig Kosteletzben találjuk ismét említve, valószínűnek tartom, hogy 1494-től 1510-ig tartózkodott Ulászló udvaránál. Valószínűleg téved tehát Prochaska (*Fata liberal. art. in Bohem. et Mor.*, p. 261.), mikor azt mondja, hogy 1512-ben II. Ulászló reformálni

akarván a prágai egyetemet, több új tanárt hitt meg Olaszországból és Budán az e végből meghitt több előkelő cseh férfiúnak bemutatva. »Quae ubi multa assensione . . a Pragensibus accepta sunt, Joh. Schlechta eis itineris comes sociusque additur, regiis cum mandatis, quae de consilio regisque voluntate ad Academiae praesides perferret.«

4) Celteshoz intézett epigrammja következőképen szól:

Joannes Slechea [így] Re. Pann. Secr.

Pannonii Regis nuper dum viseret aulam

Celtis et a trijugis vectus equibus [így] erat;

Omnia tunc secum sinuosum vexit ad histrum,

Que Grai et laci concinuete [így] viri.

5) Erről és a következőkről Celteshoz intézett levelei tesznek tanuságot.

6) Lásd föntebb Balbus életrajzát.

7) V. ö. Hassenstein Farrago Poematiumját, p. 130.

De Joan. Schlechta.

Frustra Pannonias quod non accessimus oras,

Et penitus quod non spes mea vana fuit,

Id Deus et superi praestant pia numina Coeli,

Id Sslechtæ virtus ingeniumque facit.

Van ezen kívül Hassensteinnek költeményei közt még Schlechtához intézett és róla szóló számos epigramm.

8) Ezen tiszteletnek Celtes, Augustinus Olomucensis, Hassenstein, Erasmus és Balbus leveleiben meleg kifejezését találjuk. V. ö. még Schlechtának Sturnushoz intézett levelét (Hassenstein Farrago Poematiumjában. p. IX., X. 1511-ből): »Quod autem mirificis me laudibus in carminibus tuis doctis extuleris, id singulari quadam et exuberanti amoris abundantia abs te factitatum existimo.«

9) Schlechta maga mondja naplójában (Lupaciusnál) Octob. 4-kéhez: »A D. 1504 astricta est mihi vinculo coniugali Magdalena ex Strassnicz coniux charissima auspice Christo Deo.« E házasságot illetőleg mondja Endlicher, p. 162.: »Von den Zeitgenossen mit seiner tugendhaften Gemahlin, Magdalena von Strassnicz, als Muster eines christlichen Paares gerühmt.« — Hogy az egybekelés nem Budán történt, Hassensteinnek egyik leveléből szabad talán következtetnem (Hassensteinnek Nova Epistolarum Appendix-ében) »Audio te uxorem duxisse . . . Dedi ad Regiam Maiestatem . . literas, dedi et ad te; sed quia tu Budae non eras, Regia Maiestas quoque nihil prorsus respondet.«

10) V. ö. Schlechtának Lobkowiczi és Hassensteini Zsigmondhoz írt levelét, mely kelt Gurimae 3 Nonas Aug. 1511. (I. Hassensteini Appendix Poematum 1570, p. X.): Tabellarius tuus . . invenit me hodie non domi meae, ubi residere soleo, hoc est in Kosteletz, sed Guri-

mae, oppido Regio, in cuius vicinia habeo nonnullas villas cum certis fundis et praediis.« Schlechtának Gelenius Zsigmondhoz intézett levele is (Balbi, Opp. I., p. 63.) *Kosteletz ad Albim fluvium* pridie Kal. Novembris, Anno Incarnati Verbi 1511' kelt. Sturnus Jánoshoz intézett levele pedig *Kosteletz 6 Kal. Martii 1511'*, végre az, melyet Erasmushoz intézett: *Ex arce nostra Kostelecensi 10. Octob. Anno Dominicæ incarnationis 1519'*. Tévesen állítja tehát Schlechtáról Aschbach (II., p. 428.), hogy »Später lebte er in Zurückgezogenheit ganz den Wissenschaften auf seinem Schlosse Strassnitz in Mähren, wo er 1525 starb.«

¹¹⁾ A 2-dik jegyzetben idézett forrás 1522-re teszi halálát; de Saliger azt mondja róla (p. 23.): »Er starb am 29. August 1525. und wurde neben seinem Vater zu Kosteletz beigesetzt.« Aschbach is 1525-re teszi halálát (II., p. 428.) — Thurzó Szaniszlónak Schlechtához intézett egyik levele (Hassenstein Nova Epistolarum Appendixében) még épen Cremsirii 12 Januarii anno 1540 kelt, de bár e levél írója csak 1540. évi április hó 16-kán halt meg, még sem bírom elhinni, hogy a levél kelte helyesen van közölve.

¹²⁾ Ez a 10-ik jegyzetben idézett levélből tűnik ki.

¹³⁾ Lásd Schlechtának Sturnus Jánoshoz intézett levelét (kelt Kosteletz 6 Kal. Martii 1511, Hassenstein Farrago Poematiumjában, pag. VII—X.): Ceterum hoc te unum rogo, ut apud Dominos de Hasisteyn, qui sunt heredes Bibliothecae optimi illius quondam amici nostri Bohuslai, id impetrare cures, ut mihi ad non longum tempus libros Georgii Trapezuntii (quos scripsit contra Platonem, divinum Philosophum) commodare velint. . . . Vellem hunc ego descriptum habere, et quam primum describeretur, polliceor statim me illum absque damno, per certum hominem ipsis Dominis remissurum.«

¹⁴⁾ Saliger mondja róla p. 22.: »Vollkommen der lateinischen und griechischen Sprache mächtig.« Aschbach pedig II., p. 428.: »Er beschäftigte sich viel mit dem geographischen Werke des Ptolemäus, woraus zu erschen ist, dass er auch der griechischen Sprache mächtig war. . . . Schlechta's Briefe an Celtes, worin er über Ptolemäus spricht, stehen im Cod. epist. Celt. d. d. Ofen, 6 April und 3 Mai 1498.« De abból, hogy Celtes számára Ptolemäus munkáját lemásoltatta, csak nem lehet következtetni, hogy Schlechta maga is sokat foglalkozott Ptolemaeusal és görögül is tudott. Inkább lehet ez utóbbit onnan következtetni, hogy Schlechta a Celteshez intézett második levelében a neki küldött görög nyelvtanért köszönetet mond.

¹⁵⁾ V. ö. Hassenstein Farrago Poematiumjának, Comparatio Boemiae et Pannoniae' című költeményének (pag. 156.) következő distichonját:

Nos dedimus Schlechtam, Janum dedit illa poetam

Martia gens nostra est, martia Pannoniae.

Költeményeinek tárgyát magától Schlechtától tudjuk meg: »Scripsi his diebus carmina quaedam in nonnullorum eruditorum virorum patriae

nostrae tumulos, qui mihi, dum fata sinebant, singulari amicitiae vinculo iuncti fuerunt.«

Balbus különben sokkal többre becsülte Schlechtának szónoki mint költői tehetségét; v. ö. »Hieronymus Balbus III. D. de Boh. Hasist. et J. Sslechta« czímű költeményét (Opp. I., p. 240.):

Terra Boema fero quondam metuenda Gradivo,
Nunc alit Aonios pace iuvante viros.
Testis erit nulli cedens Bohuslaus avorum,
Bohuslaus Clariae gloria prima lyrae.
Testis et eloquii qui flumina larga politi
Spargis, Orestaea Sslechta colende fide.
Clarior ipse foro es, Parnasso acceptior ille,
Ille Marone placet, tu Cicerone tonas.
Ille sacros vates et amicas vatibus umbras,
Apricique colit iugera pauca soli.
Fulmine tu linguae regales concutis arces,
Mellifluoque domas ferrea corda sono . . .

Hasonlóképen nyilatkozik Schlechtához intézett levelében (Opp. I., p. 55., úgy látszik 1499-ből): »qua [tua epistola] perlecta mox in meam sententiam . . . toto animo sinceroque iudicio ivit [Dominus meus Reverendissimus] te videlicet Ciceroniam eloquentiam vel aequare, vel, si eius maiestas id non patitur, proxime ad eam accedere. Ego quidem pro nostra mutua benevolentia toti Bohemiae gratulor, quae, cum olim re bellica ceteris praestaret regionibus, jam etiam eloquentia et Musis facile excellit. Quis enim vel Bohuslaum versu, vel te oratione pedestri audeat provocare? qui velut duo fulmina toti orbi tonatis. Sed istud idem versu quantumlibet inculto et tuis auribus indigno libuit prosequi:

Terra Boema fero quondam metuenda Gradivo, stb.«

Vége azt, hogy a cseh nyelvet is kitünően bírta Schlechta, Hassenstein egyik levele bizonyítja (Nova Epist. Append. D. 3.): »tuae litterae quamquam essent vernacula lingua scriptae, redolent tamen graecae latinaeque orationis ornamenta.«

¹⁶⁾ V. ö. Schlechta levelét (1522. apr. 30., Hassenstein Nova Epist. Appendixében): »Scripsi . . . ante annos viginti, cum adhuc in Pannonia apud . . . Wladislaum . . . Regem munus secretarii obirem, Dialogum quendam cui Microcosmi nomen indidi, in quo de utraque hominis parte agitur, hoc est corporis et animae.« Hassenstein e műről a következőképen nyilatkozik (a Farrago Poematium-ban, p. 163):

De Microcosmo Sslechtae.

Naturam quicunque animae cognoscere quaeris
Perlege Joannis scripta profunda mei.

Invenies illic Graios ipsumque Platona,
 Invenies mixtos Christicolis Arabas.
 Quodque diu in tenebris clausum, latitansque manebat,
 Totum Sslechtæo nunc patet ingenio.
 Quare pro meritis, et tanto munere semper
 Joanni grates, optime lector, habe.

V. ö. Schlechtához intézett levelét (valószínűleg 1501. évi május hó 8-ikáról; Balbi Opp. I. p. 49.) »Microcosmum tuum legi diligenter et mirum in modum admiratus sum. Non contentus enim Latina Philosophia, ex Graecorum Arabumque mysteriis innumera eruisti, et doctrina simul atque eloquentia quasi duabus alis subvectus, adeo sublime volitas, ut mihi coelos transcendisse et in ipsum locum supercoelestem a nemine, ut ait Plato, satis laudatum, penetrasse videaris. . . . Quoniam autem iudicium meum requiris, accipe quid sentiam. Censeo enim ut ex Horatii Fabiique consilio librum tuum, si tibi saltem res integra est, in novum [talán *nonum* ?] reponas annum. Neque haec scribo, quod aliquid corrigendum mutandumve putem; sed quia nemo huius operis melior censor erit, quam tu, si aliquando lectoris magis, quam auctoris animo ad ea, quae scripsisti, accesseris; neque dubito, quin pro ingenii tui magnitudine plura validioraque in eam sententiam allaturus sis, et quae nobis plus fructus voluptatisque praebitura sint. Quod si apertius me agere vis, malletem te in alio literarum genere elaborare, et de moribus, de seditionibus discordiisque sopiendis scribere. Illud enim otiosorum umbraticorumque est; hoc autem occupatorum et eorum, qui longo tempore cum summa laude in Republica versati sunt; neque etiam nostra magnopere interesse arbitror, Averroisne Arabs, an Alexander Aphrodisaeus de anima rectius sentiat?« stb. Őszintén megvallva, mind e mészédes szavak a Microcosmus belső értékéről nem sok jót sejtetnek velünk.

Schlechta ezen Microcosmusát előbb Thurzó Jánosnak, és miután ez jónak találta (l. Schlechta idézett levelét), 1500-ban Balbusnak és Hassensteinnek megbírálás végett átadta. Ez utóbbi 1500. november 26-káról írja neki, hogy »Microcosmum tuum nondum vidi, atque ideo iudicium meum proferre non possum«, de már a következő év május hó 8-dika előtt (akkor írta meg Schlechtának a Microcosmusról való ítéletét), megküldötte neki a munkát Balbus egy hely és év nélküli (de 1500. november hó 26-ka és 1501. évi május hó 8-ka közt kelt) levél kíséretében, melyben többek közt így szól: »Interim Microcosmum nostri Sslechtæ suscipe, illius, inquam Sslechtæ, quem ambo proximis Comitibus in Triumviratum literatorum cooptaveramus. Idem, ne scilicet inofficiosus esset, nos nuper Duumviros censorios delegit, de quorum iudicio aut stet aut cadat. Ego vero rem integram totam ad te defero, et de quo nondum collega cognovit, id arroganter nec praeiudico nec revoco ad arbitrium meum.« Schlechta követte Hassenstein tanácsát és »libellum ipsum non ad nonum usque annum, sed ad vigesimum apud me retinui, saepiusque perlegi atque relegi, multaue inter legendum mutavi: plura autem

multo addidi.« Azután Dubravius Jánosnak küldte és miután ez a művet kifogástalannak állította, Ursinus Velius felszólítására kiadta és Thurzó János olmücsi püspöknek ajánlotta. Így adja elő a dolgot maga Schlechta Kosteleczoén 1522. évi ápril 30-kán kelt levelében (Hassenstein Nova¹⁷ Epist. Appendixében), de arról, hogy a munka csakugyan megjelent, tudomásunk nincsen.

¹⁷) Lásd Celteshez írt leveleit. A Corvina Ptolemaeus-codexéről vett eme másolat most az oxfordi Bodleianában őriztetik, Cod. Arch. Seld. B Nr. 45' jel alatt. H. O. Coxe a ,Catalogi Codicum manuscriptorum Bibliothecae Bodleianae' első részében (Oxonii, 1853, p. 603.) következő leírását adja, melynek helyességéről volt alkalmam meggyőződést szerezni magamnak: »Cod. Selden. Nr. 40. [most Nr. 45.] Codex chartaceus, insertis hic illic membranis, in folio minori, ff. 176, anno 1454 manu Johannis cuiusdam exaratus [helyesebben az 1454-ben írt eredetiből Celtes notarius által lemásolva]. Claudii Ptolomaei enarrationis Geographicae libri octo, capitulis praemissis. Tit.: *Κλαυδίου Πτολεμαίου γεωγραφικῆς ὑφηγήσεως*. In calce:

ἔτελειωθη ἡ παρoυσα βιβλος εἰς τὰς λά του Ὁκτωβρίου
μηρὸς ἐν εἰσι ἀντὶ
Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Ἰωάννου κόπος.

In margine p. l. inferiori notatur ὁ Ἰωαννης Ἀθελσινος δουλὸς ποιητῆς Κορναδα Κελτις Γερμανου γεγραφα ἐν εἰσι ἀντὶ B. In Buda inferioris Pannoniae.« Úgy látszik különben, hogy a jámbor Johannes Athesinus (?) Celtesnek Schlechta által is többször említett ,notarius'-a oly keveset tudott görögül, hogy 1498 helyett 1482-őt írt a subscriptióban.

¹⁸) V. ö. Thurzó Szaniszlónak Schlechtához intézett levelét (Hassenstein, Nova Epistolarum Appendixében) »Accepi mi Joannes, litteras tuas . . . quibus denuncias te nonnullos libros Doctori Augustino felicitis memoriae perscribendos concredisse, quos quia rursus (iure sane et merito) habere et possidere desideras«, stb.

¹⁹) V. ö. Hassenstein Farrago Poematiumjának következő epigrammját (p. 125.):

In libros Philostrati dono datos.

Hoc me Sslechta meus donavit munere, cultor

Et Phoebi et verae fidus amicitiae.

²⁰) V. ö. Balbusnak Schlechtához intézett levelét (Balbi Opp., p. 55.; kelt Vienne 13. Martii és valószínűleg 1499-ből való). »Utriusque quippe gloriam, suavissime Sslechta, videris aequasse, vel potius superasse, qui non vexilla quaedam interitura, sed florentissimi Poetae divina opuscula nonnullorum ignavia deperdita, vel potius aliena fraude intercepta tuo ductu auspiciisque recuperata aeternitate donasti. Quo quidem nomine studiosissimus quisque tibi, utpote de re litteraria

optime merito, ingentes gratias et agit et habet. Sed imprimis Dominus meus Reverendiss. duplici gaudio est affectus, et quod propinqui sui memoriam per te ab omni oblivione vindicatam intelligit, et quod eum elegantissima Epistola es prosecutus, qua perfecta mox in meam sententiam non quidem pedibus (eos enim debiles et mancos habet) sed toto animo sinceroque iudicio ivit.« Aligha fogok csalódni, ha ezen „Dominus meus Reverendissimus“-ban, ki egyik rokona költeményeinek az enyészettől való megóvása felett annyira örült, Vitéz Jánost, Balbus pártfogóját és Janus Pannonius rokonát vélem felismerhetni.

²¹⁾ Kitűnik ez Erasmushoz intézett leveléből (Erasmus levelei közt, I. p. 502—505. kelt ex arce nostra Kosteletciensi 10. Octob. Anno Dominicae incarnationis 1519.; felel rá Erasmus, i. h., p. 517—522., Lovanio 1. Novembr. Anno 1519.), melyben több vallásfelekezetre oszlott népe sorsa fölötti aggodalmainak ad kifejezést.

²²⁾ V. ö. többek közt Schlechtának Sturnushoz intézett levelét (Kosteletz 6 Kal. Martii 1511): »Sentio autem ita, quod consilium tuum in libro illo [Hassenstein kiadatlan művei] Maiestati Regiae iterum dedicando probem. . . Si igitur huc ut ferunt venerit, volo tua causa hanc provinciam libenter suscipere, adhibitisque mihi his viris, qui sunt tam bonarum literarum quam studiosorum et eruditorum amatores, cum illis sublimitati suae libros illos nomine tuo offerre, et hoc deinceps apud Serenitatem suam agere, ut te pro tali dono et tanto debitis muneribus honorare et ornare non dedignaretur . . . eget enim Princeps noster stimulo.«

II. Vitéz János.

Ama veszprémi püspök, kit a dunai tudós társaság 1497-ben Sodalitatis princepsse megválasztott, ifjabb Vitéz János volt, mint azt először Wespriemi kimutatta,¹⁾ és most már általánosan el van ismerve.

Vitéz János közeli rokona, valószínűleg unokaöccse²⁾ a híres esztergomi érseknek, alkalmasint ennek anyagi támogatása mellett úgy a jogot, melyből tudori címet nyert³⁾, mint a humaniorát Olaszországban tanulmányozta, még pedig részben Galeotto Marzio alatt,⁴⁾ mi arra enged következtetni, hogy Janus Pannoniussal egy időben Guarino vezetése alatt Ferrarában tartózkodott, s hogy az akkor ugyanott tartózkodó Galeottóval szoros baráti viszonyba lépett, minek reá nézve talán legüdvösebb következménye a nálánál jóval tudósabb Galeotto barátságos oktatásai voltak. Vitéz

János érseknek és Janus Pannoniusnak Mátyás király ellen 1471-ben szőtt összeesküvése miatt Mátyás kegyét vesztvén, elhagyta hazáját, vagy, feltéve, hogy akkor még Olaszországban tartózkodott, mi nem épen valószínű, vissza sem mert térni Magyarországra. De mikor Galeotto 1477-ben az inquisitio által üldöztetve, Rómában IV. Sixtus pápától keresett az eretnekség vádja alól felmentést, Vitéz, ki épen Rómában volt, minden módon támogatta őt, részint, mint maga Galeotto mondja, régi tanára iránti hálából, részint mert a Mátyás királynál nagy kegyben álló Galeotto közbenjárása által a hazatérésre engedélyt vélt a maga számára kieszközölhetni. És Galeotto csakugyan, mihelyest visszatért Magyarországra, nem mulasztotta el Vitéznek neki tett szolgálatairól a legnagyobb dicsérettel megemlékezni, mi által sikerült Mátyás királyt rávenni, hogy megengedje Vitéznek a hazajövetelt. ⁵⁾

Hazájában Vitéz a legnagyobb kitüntetések egész sorában részesült. Mint nagyváradi prépostot 1480. elején a szentszékhöz küldötték követül. ⁶⁾ 1481-ben neki adományozták a gazdag szerémi püspökséget. ⁷⁾ Azután Franciaországba, ⁸⁾ majd 1486-ban ismét Rómába küldetett követül, ⁹⁾ hol anyyira megkedvelteté magát, hogy VIII. Incze pápa az olmczi érsekségnek adminisztrációjával bizta meg, ¹⁰⁾ és csak a nagyváradi püspök makacs ellenállása miatt vonta meg tőle ismét eme hivatalt. 1489-ben mint római követ ¹¹⁾ a veszprémi püspökséggel lett megajándékozva, ¹²⁾ és Rómában ¹³⁾ érte őt Mátyás király halálának híre. ¹⁴⁾ A Mátyás király halála után beállott viharos időkben Vitéz nehéz bajokba keveredett. Mikor I. Miksa, a magyar koronát a maga számára megnyerendő, berontott hazánkba, mindjárt erős sereggel Veszprémet körülfogta és minden módon iparkodott hatalmába keríteni. Az 1490-ik év november elején Vitéz gyorsfutárt küldött Budára II. Ulászlóhoz és megüzente a veszélyt, melyben maga is és Veszprém is forgott; de végre is látván, hogy a várva várt segély nem jön és Ulászló mindig csak a pénz szűkével mentegetődzik, és egyúttal tekintetbe vévén, mily kevés tiszteletben részesítik őt a főnemesek és maga az udvar, inkább kezdett I. Miksa felé hajolni, ki a vár átadásáért a bécsi püspökséget ígérte neki oda, folytatott ellenállás

esetére pedig a legkeményebb bosszúval fenyegette. Elvégre, mikor Vitéznek emez ultimatumot egy császári menlevél kíséretében kézbesítették, és felszólították, jöjjön a császáriak táborába, hogy Miksával megalkudjék, Vitéz engedett e felszólításnak, elment az ellenséges táborba, hol nagy tisztelettel fogadták, és az említett feltétel alatt a várat a császáriaknak átadta. (V. ö. Bonfini, Dec. V. lib. I. p. 5387. ed. Poson. 1744.) Ezen elpártolás, mely által nevét a magyarok előtt gyűlöletessé tette (V. ö. Tubero, lib. III. §. 6.), Vitéz politikai pályájára, úgy látszik, semminemű káros befolyással nem volt. Az 1491-iki pozsonyi egyezkedés értelmében (l. Pray, IV. p. 237.) megtartotta a veszprémi püspökséget és magyarországi birtokait, és így történt, hogy 1495-ben azok között volt, kik az 1492-iki törvények megváltoztatásával meg lettek bízva. (l. Bonf. Dec. V. lib. 5. és Szalay V. p. 409.). 1498-ban pedig mint magyar követ elment Krakkóba, hol a lengyelekkel a törökök és tatárok ellen szövetséget kötött. ¹⁵⁾ A Habsburgok is szavukat tartották Vitézzel szemben, megtették őt a bécsi püspökség administratorának, mely minőségben VI. Sándor pápa 1493. febr. 8-án megerősítette. ¹⁶⁾ Meghalt 1499-ben.

Nem kevésbbé dicséretesen, mint püspöki működéséről, ¹⁷⁾ nyilatkozhatunk róla mint emberről és tudósról.

Os tibi mite quidem, sed pectus mitius ore
 Non alia antiqui forma Catonis erat.
 Supplicibus facilis, timidus scis vincere, felix
 Cui datur ex omni noscere vera loco.
 Quanta serenati radiat clementia vultus?
 Nec quisquam a miti principe tristis abit.
 Sic Titus orbis amor, Romanae gloria gentis
 Andit a populo vota petita suo.

mondatta róla ¹⁸⁾ unokaöcscse Vitéz Mihály, bécsi egyetemi tanár és jogtudor.

A jogtudományokban szerzett széles ismeretei mellett fényes bizonytságot tesznek Galeotto szavai nem kevésbbé, mint Vitéz Mihály magasztaló sorai :

Sacrarum nosti numerosa volumina legum,
 Jura quidem memori pectore cuncta tenes,

valamint talán azon körülmény is, hogy egyideig a bécsi egyetemen a kánonjogból nyilvános előadásokat tartott. ¹⁹⁾

A humanistikus tanulmányokban való jártasságát tanúsítja mindenekelőtt azon tény, hogy a dunai társaság megválasztotta elnökének, minek okát nem szükséges Endlicherrel (i. h. p. 163.) azon körülményben keresni, hogy Vitéz mint veszprémi és bécsi püspök, és mind a budai, mind a bécsi udvarnál befolyásos egyéniség, legalkalmasabb volt élén állani egy oly társaságnak, melynek főczélja volt a budai és bécsi tudósok közt szorosabb viszonyt létesíteni. — Azonkívül Galeotto szerint nemcsak »in jure pontificio«, hanem »in studiis humanitatis« is »eruditus« volt, és Vitéz Mihály is azt mondja róla, hogy :

Docta Maronaeo tu proluís ora liquore
Eloquique nitent flumina larga tui ...
Nec te Tersitem potius sed Nestora dicam
Qui bene tam noris, tam graviterque loqui.

Vége a humanismus iránti érdeklődése mellett tanúskodik azon körülmény is, hogy Balbus Jeromost melegen pártolta és hogy rokonai közül többet Olaszországban a humanismus elismert hívei által neveltetett, így a később szép hírnévnek örvendő Vitéz Mihályt is, mint az kitűnik Antonius Mancinellus római humanistának a két Vitézhez intézett mindaddig ismeretlen ajánló leveleiből.²⁰⁾

A dunai tudós társaság valóban érdemes férfiút választott elnökéül.

²⁰⁾ Weszprémi, I. p. 2sq. az epigrammok „Episcopus Vesprimiensis“éről még nem tudott felvilágosítást adni, de már II. P. I. p. 211. mondja, hogy »eum Ioannem Vitéz fuisse certo nobis constare poterit ex eo potissimum diplomate, in castro Sarvár feria VI. proxima post fest. b. Georg. Martyr. an. Dom. 1494 dato, [ez okmányban így nevezi magát Vitéz : »Nos Ioannes Vythez Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Vesprimiensis et eiusdem loci comes perpetuus, ac Aulae Reginalis Maiestatis Regni Hungariae Supremus Cancellarius, Viennensisque Ecclesiae Commendatarius«] quod admodum Pray Spec. Hierarch. Ungar. I. p. 301. primus omnium in lucem produxit : nec non litteris Vladislai II. manu Ioannis Vitéz Episcopi Vesprimiensis an. 1495 signatis hodie in collectione MSectorum Szekelianorum Tom. V. haerentibus, quibus Rex noster exemptionem Jobbagyiorum Monasterii de Monte Pannoniae confirmat.« — Furcsán mondja Saliger p. 7., hogy »Den Namen meldet zwar, das erwähnte Sinngedicht nicht, doch wissen wir ihn aus Weszprémi's »Bio-

graphie ungarischer Aerzte«, (suppl. II. p. 211. u. ff.). Veszprémi führt nämlich *das in Jahre 1497 (!) ausgefertigte Diplom an*, das den Namen Io. Vitesius trägt.« E tévedést Saliger részben Prochaskából vette át, ki szintén megfoghatatlan módon félreértette Veszprémi szavait, midőn p. 17., 18. azt akarván bizonyítani, hogy a dunai tudós társaság már 1497 előtt is létezett, így szól: »Ich habe noch einen andern Grund der früheren Entstehung, den ich freylich nur mit fremden Augen sehen muss, der aber, wenn Veszprémi's Nachricht von demselben (Cent. II. P. I. Suppl. p. 211.) richtig ist, durch keinen Zweifel erschüttert werden kann. Es ist ein Brief von Wladislaw dem zweyten, mit Vitézens Bischoffs zu Veszprim in J. 1495 Hand geschrieben, der in der Sammlung Szekelianischer Handschriften T. V. stecken und beweisen soll, dass Vitéz der Vorsteher dieser Gesellschaft gewesen sey«, [ezt nem, hanem azt, hogy 1495. táján Vitéz volt veszprémi püspök].

^{a)} L. Fraknoi, Vitéz János élete p. 7. 8.

^{b)} V. ö. Chalco Bertalanak a milanói herceghez intézett tudósítását, mely kelt Mediolani 8. Maij 1490. (Mátyás korabeli diplom. eml. IV. p. 194.): »Prima diro quello, ad chi si diriciano le lettere ad Roma, si e Monsignore Joane Vexo, olim Vescovo di Sirmio e nunc di Vesprimio, el quale e stato continuamente Oratore circa X anni de la felicissima memoria del quondam Serenissimo Signore Re de Hungaria ad Roma, et e Schiarono et sa molto bene italiano et e doctore in rasono canonica, inimico capitale del Varadino et e quello, che obtene el Vescovato de Olmuza in Boemia, che era del Varadino et per privarlo epso Varadino, li fo opposto, che el era era heretico. El dicto Vescovo non e de auctorita in Hungaria perche possa fare ne grande bene, ne grande male in Hungaria.«

^{c)} L. Galeotti de iocose dictis stb. (Viennae 1723) p. 75. »Joannes cognomine Vitéz . . vir in jure Pontificio et studiis humanitatis eruditus : statuta, procera et pulchra et in aetate juvenili capillo cano et ingenio versuto, fuerat olim Galeotti discipulus et contubernalis, sed Matthiae Regi aliquantisper invisus stb.«

^{d)} L. Galeottót i. h.

^{e)} V. ö. (Magyar diplom. eml. Mátyás király korából IV. p. 330). Mátyás királynak Bude quintodecima die mensis Maij Anno Domini MCCCCLXXX a pápához intézett levelét, melynek kezdete : ». . . Misimus ad pedes Sanctitatis Vestre . . Nicolaum Episcopum Tinniensem Oratorem nostrum fidelem dilectum, cui iniunximus, ut *adhibito secum Venerabili Johanne Wythez preposito Waradiensi altero oratore nostro* super certis rebus nostris Vestre Sanctitati nonnulla referat.« E levélből azt lehet kivenni, hogy Vitéz már Rómában volt, mielőtt Miklós püspök oda lett küldve. Hogy Vitéz huzamosbb ideig maradt Rómában és hogy akkor is ott volt, mikor már szerémi püspökké lett kinevezve, Mátyás király leveleiből tűnik ki (IV., p. 157. a pápához): huic Oratori nostro Reverendo Domino Joanni Vitéz Electo Sirmiensi« u. o., p. 180., 181. (a pápá-

hoz): »... e verbis Oratoris mei Reverendi Patris Joannis Vitéz Electi Sirmiensi cui super hoc diffuse scripsi, latissime cognoscat« és u. o. p. 187., hol szintén mint Electus Sirmiensi fordul elő. E levelek kelte nincsen kitéve.

⁷⁾ L. Galeottót, i. h. és Pray, Hierarch. II. p. 388., Teleky V. p. 212., 213.

⁸⁾ L. Galeottót, i. h. »Nam primo in Franciam oratorem Joannem Vitéz in arduis negotiis misit.« Mily időbe esik ezen követjárás, bizonytalan. 1486-ban nem Vitéz, hanem a váradi püspök ment Franciaországba mint Mátyás király követe.

⁹⁾ V. ö. Beatrixnek Eleonora ferrarai hercegnőhöz Posoni 18. Aug. 1486 intézett levelét (M. k. dipl. eml., III., p. 177., 178.): »Mandamo qui alligata copia di uno capitolo, quale... nostro consorte scrive alo Episcopo de Serimio suo Ambasciatore appresso la Santita de Nostro Signore sopra lo facto de la confirmatione de lo Archiepiscopato de Strigonio.« V. ö. még M. korab. dipl. eml. III., p. 317., hol Beatrix Eleonora hercegnőnek in arce Eicteberg (?) prope Novam Civitatem Obsessam X Julii 1487 azt írja, hogy »Lo alligato plico quale e directo al Reverendo Episcopo de Serimio Regio Ambasciatore in corte Romana, pregamo V. S. . . voglia mandare lo piu presto sia possibile.« — Azt, hogy 1486 deczember havában szó volt arról, hogy Vitéznek a gavallói apátságot adják, ugyanonnan tudjuk, p. 227., 229.

¹⁰⁾ V. ö. a Pray (Spec. Hier. II., p. 184.) által idézett okmányt: »anno 1486. Joannes Episcopus Varadien. Ecclesiam Olomucensem diu vacantem et in manibus haereticorum constitutam occupabat, neque tradere voluit Joanni Episcopo Sirmiensi, Oratori Regis Hungariae ad Papam, cui eam Pontifex contulerat. Quare opus fuit ut a papa excommunicaretur,« stb. VIII. Inceze pápa még 1488. évi junius hó 1-jén is meghagyta a váradi püspöknek: »consignaret liberam et vacuum possessionem ecclesiae Olomucensis venerabili fratri Joanni Episcopo Sirmiensi, charissimi in christo filii nostri Matthiae Hungariae Regis Illust. Oratori apud nos constituto, cui dictam ecclesiam in commendam concesseramus, possessionem huiusmodi prefato Oratori vel eius procuratori minime assignavit, neque nostris literis prout debebat obtemperavit.« (L. Schmitht Episcopi Agriensis, II. p. 129.)

¹¹⁾ Hogy 1489. évi márczius hó 10-dike táján Vitéz még Rómában volt, Beatrixnak Hercules ferrarai herceghez írt leveléből kitűnik (kelt Bécs, 1489. márczius 10-ikén. L. M. korabeli dipl. emlékek, IV. p. 18., 19.): »Per una che Vostra Illustrissima Signoria ha scripta al Episcopo di Serimio, nostro Ambasciatore in Roma, quale ne ha mandato qui, inclusa ad una sua...«

¹²⁾ Pray szerint (i. h., p. 301.) a veszprémi püspökség: »1489 vacat IX. Cal. Julii' és »Joannes VI Vitéz 1490 Feria III. proxima ante festum Sacratissimi Corporis Christi' (junius hó 7-dikén) lett veszprémi püspökké. De minthoogy Mancinelli 1489 nonis sextilibus Vitézt már vesz-

prémi püspököknek czimezi, Beatrix pedig 1489. évi márczius hó 10-dikén még csak szerémi püspököknek, következízik, hogy az ezen két datum közé eső időben lett Vitéz veszprémi püspökké kinevezve. A Pray által közölt datum pedig talán a pápai megerősítés kelte. V. ö. még Maffeo Trivili-niensisnek 12 Januarii 1490 kelt és a milanói herczeghez intézett jelen-tését (M. korabeli dipl. eml., IV., p. 126.): »Questo serenissimo Signor Re ha dimonstrato maggiore benignita verso lo Reverendissimo Mon-signor Stephano Crispo, che fo Ambaxatore ad lo Illustrissimo Signor nostro et ad la Excellencia vestra l'anno passato et per el Vescovato de Bosna gli ha dato lo Vescovato de Serimio, perche ha promesso quello che era Vescovo de Serimio a la Vescovato de Vesprimio et per questa casone si e tardato fin ad questo di ad mandare ad Roma per le bolle, le quale perche fo sua intentione sin da principio di volerle de mani del . . . Mon-signore Ascanio.«

¹³⁾ V. ö. Mátyás királynak a pápához »Oratoris mei Reverendi patris Domini Johannis Episcopi Vesprimiensis« etc. számára kiállított credentialését, melyek keltek in arce mea Budensi (hó?) XII. anno domini 1489. (M. K. dipl. eml., IV., p. 120., 121.)

¹⁴⁾ V. ö. a 3-ik jegyzetben idézett jelentés elejét.

¹⁵⁾ V. ö. Chronica Polonorum auctore Matthia de Michow. anno 1519 lib. IV., p. 353: »Caepit deinde Rex Albertus quaerere modos resistendi hosti, auxiliaque a Wladislao Rege Hungariae et Bohemiae germano suo atque ab ipsis Hungaris expetere. Et veniente legato eorum episcopo Vesprimensi Graccoviam prima Julii anno praefato 1498 concordiam inter Hungaros et Polonos ad opponendum communi morte [Marte?] se hostibus concluserunt et Tedeum laudamus die Jovis quae fuit duodecima Julii decantaverunt.«

¹⁶⁾ L. Hormayr Wiens Denkw., III. P. I., p. 141. ff.

¹⁷⁾ »Vitéz zeichnete sich durch Strenge des eigenen Wandels und der Kirchenzucht, und durch schonungslose Wachsamkeit gegen alle Irrlehren aus,« mondja Hormayr i. h.

¹⁸⁾ »Michaelis Vitezii ad Reverendissimum Dominum Jo. Vitezium, Episcopum Wesprimiensem ac Viennensem Elegia,« melyet Vitéz Mihály nevében Balbus szerzett. (Balbi Opp., I., p. 215., nr. 154.)

¹⁹⁾ Kink Gesch. d. Wiener Univ., p. 211., n. 145.

²⁰⁾ A velencei utánnnyomatban, hol hely szűke miatt a tulajdon-neveket egész terjedelmökben ki nem nyomathatták, a könyv czime a következő: »Ant. Mancinelli Carmen de Floribus. Carmen de Figuris. De Poetica virtute. Vitae. Carmen.« Végén: »Impressum est opus hoc Venetiis per Joannem de Cereto alias Tacuinum de Tridino MCCCCCII die XX Junii.« A »Carmen de Floribus« után:

Antonius Mancinellus praestantissimo viro J. V. serenissimi Regis Hungariae Bohemiaeque oratori dignissimo.

Pannonios inter fama celeberrime praesul,
Romano eloquio vel Cicerone prior,

Cum tibi sint dociles pueri : clarique nepotes,
 Pars quorum studiis erudienda meis,
 Scripsimus haec valeant cultum quis nosse poema,
 Quis veterum passim scripta referta notent.
 Cultos his etenim quaecunque oratio fiet,
 Sive soluta meet : sive notata modis.
 Utque per ora virum possint audentius ire
 Nec sannas metuant : auriculasve sibi :
 Eligo tutorem summa gravitate verendum,
 Eligo quem procerum pectora saeva tremunt.
 Qui nulli ingenio, nulli virtute secundus :
 Quo nullus toto gratior orbe manet.
 Hinc ad te properant nostri monumenta laboris,
 Hinc velut ad numen missa libenter eunt.
 Sumito parva licet, minimo quoque numina gaudent,
 Sumito : sic voti spes tua compos eat.

Vale.

A következő oldalon : »Antonius Mancinellus generosissimo adolescenti Michaeli Pannonio« és egy levél, mely kelt : »Nonis Sextilibus Milesimo quadringentesimo octogesimo nono. Romae.« — Fossi (Catalogus Codicum saeculo XV impressorum qui in publica bibliotheca Magliabecchiana Florentiae asservantur, Flor. 1793., II., p. 128., 129.) fölemlíti e műnek egy, a nyomtatás évének és helyének megjelölése nélkül megjelent példányát, melyben az idézett költemény címe : »Antonius Mancinellus praestantissimo viro Joanni Vites Episcopo Vesprimiensi ac serenissimi Regis Hungariae Bohemiaeque oratori dignissimo S. D.« a levélé pedig : »Antonius Mancinellus generosissimo adolescenti Michaeli Vites Pannonio S. D. P.« Ezen kiadásnak előszava is Nonis Sextilibus 1489 kelt.

Mindazon író, ki még eddig Vitéz János humanisticus tanulmányairól megemlékezett (Weszprémi II. P. I., p. 212., Wallaszky, Tentamen, p. 49. ; Jankowich a Szentgyörgyi-féle Sallustius-fordítás előszavában, p. 106. ; Prochaska p. 44. és utána Saliger 7., 8. ; Klüpfel II., p. 57.), Athenaeusnak Aldusnál megjelent editio princepsére hivatkozott, mely állítólag még az 1499-ben elhalt II. Vitéz Jánosnak van ajánlva, de csak 1514-ben jelent meg. Azon, hogy a dedicatio »Jano Vyrthesi Pannonio« szól, senki sem ütközött meg ; föltették, hogy az olasz nyomdász hibásan szedte ki az előtte idegen magyar ember nevét ; pedig ha figyelemmel olvasták volna az említett ajánló levelet, egy ismeretlen magyar humanistával ismerkedtek volna meg. Az ajánló levél »Venetiis mense Augusto MDXIII« kelt és már ezért sem lehet Vitézhez intézve. A személy, kihez Aldus fordul, egy fiatal ember, »nondum annum audiens Musurum Cretensem idque Venetiis« ki ennél fogva csak 1513-ban jöhett Velenczébe, hogy az ottan 1509 óta tanító Musurusnak a görög nyelv-

ből tartott előadásait hallgassa. Aldus azt hiszi róla, hogy, úgy mint Janus Pannonius a latin műzsákat vezette be hazájába, úgy »tu et latinus et atticus Musuro Doctore *relaturus* videris, neque enim dubito¹ quin quae gloriose coepisti, sis perfecturus.« Anyai nagybátyja Bakocs Tamás Magyarország primása volt: »Nosti enim, mondja Aldus, quam te excitet ad virtutem Thomas Cardinalis et legatus a latere D. N. ac Strigoniensis Archiepiscopus, maxime venerandus: Avunculus tuus.« — A Vértessy-család sem ismeretlen: Nagy Iván (Magyarország családjai címerekkel XII., 1865., p. 165.) közli családfáját és azonkívül megjegyzi, hogy a család nevét különben »*Virtessy* de Baszte« alakban is találjuk, melyhez az Aldus által használt Vyrthesi alak ugyancsak elég közel jár. A család törzse György, és nem tartom valószínűtlennek, hogy ennek fia János, az egyedüli János a Vértessy-családban, kinek egy dédunokájával 1563-ban találkozunk, azon Janus Vyrthesi, kinek Aldus Athenaeus editio princepsét ajánlotta.

A Sodalitas Litteraria Danubiana magyarországi tagjainak Celtesshez intézett levelei.¹⁾

Nr. 1. (fol. 82 b.)

Doctissimo viro domino Con. C. P. L. sibi amicissimo Vienne.

Augustinus Moravus Olomucensis Conrado C. S. D.

Miror, mi Conrade, quum plerisque scripseris, me abs te preteritum fuisse, qui tamen nuper me fascibus litterarum obruere velle minabare; credo hercle cum Balbo meo conspirasse, ut litterarum tuarum cupido compendium facias, atque dum id tam avide discupio, continua expectatione veluti eas cum fenore excepturus sim, imponas; quodsi ira est, non gravabor equidem ita me ex composito illusum, si tamen uterque amicitie memor officium suum expleat ac ex officina sua mihi partiario munere sui quippiam contradat, id tantum si acci-

¹⁾ Lásd cod. Vindob. lat. 3448 chart. saec. XVI. Ezen többnyire nagyon nehezen olvasható codexben a dunai társaság tagjainak és néhány más személynek Celtesshez intézett 263 levele van 1491-től 1505-ig. Címe: »Liber epistolaris et carminum sodalitatis litterariae ad Conradum Celtem.« Mottója: »Utinam talis essem, qualem illi me praedicant, Malo tamen de falso laudari quam vere vituperari.« — Ezen oly érdekes gyűjtemény, sajnos, még mindig nincsen kiadva.

derit, facile et temporis iacturam. [sic] Vale. Julius noster impendio te salutatur. Ex Buda commemorario [?] die omnium sanctorum 97.

Nr. 2. (fol. 79 a.)

Augustinus doctissimo viro C. C. P. poete L.²) sibi amicissimo.

Augustinus Con. Celti salutem. Miseram nuper Hyeronimo Balbo Erotica mea, sed quibus extremam manum nondum addidi. Is mihi retulit, dum Pannoniam peteret, ea apud te reliquisse. Quoniam igitur multa eis ad integritatem desunt, precor per sanctam amicitie nostre fidem, ne ea cuiquam transscribenda tradas, ne si inemendata prodeant, me facilitatis mee, qui ea vobis credidi, sero peniteat. Vale. mi Conrade, et aliquid opusculorum tuorum mihi mitte. Persiam tuam habet adhuc Cosmographus; curabo ut hanc tibi prope diem remittam. Ex Buda, XVII. Decembri, Anno 97.

Nr. 3. (fol. 87 b.)

Augustinus M. doctissimo viro domino C. C. poete et oratori amico observantissimo, Vienne.

S. plurimam. Frequentes ad te litteras scripsi, mi Conrade, nullo tamen usque modo respondere voluisti, tam repente inite amicitie nostre oblitus; idem facit Balbus, ut sane admirari non valeam viros disertissimos nescio quonam malo casu obmutuisse. — Nisi forte articulari morbo gravare ut calamum movere nequeas. At amanuensem vocares, et vel salve dicto amici desiderio satisfaceres. Age tamen, ut lubet, ego enim te litteris meis tantisper pulsare non desinam, dum vel invitatus ad me vel carmen aliquod, vel qualemcumque epistolam perscribas. Mitto tibi Persiam tuam, quam Ico-graphus [sic? pro *Cosmographus*] regius non usque quam commendat. Vellem epigrammata tua perficeres, vel poema id salsum, quod de Germania recens scripsisti. Vidisti (credo) elegias meas, quas tamen quum mendis variis nondum liberaverim, satius fuisset non vidisse. Amico tamen nihil celan-

²) Annyi, mint *Conrado Celti Proturio poetae laureato.*

dum censui. Scripsi, ut Balbus eas cum carmine heroico primo quoque tempore Budam remitteret; quod ut faciat meo etiam nomine hortaberis.

Vale, mi Conrade, et me ama. Bude 5-ta die mensis Martii 98.

Nr. 4. (fol. 95 a.)

Augustinus doctissimo viro domino Con. C. poete laureato mihi amicissimo Vienne.

S. P. Gratulor evo nostro, mi Conrade, quod te talem hominem quidem produxit, qui Germanie nostre non latinis modo litteras, sed grecas etiam veluti postliminio restituis; commendoque institutum tuum, quod ob characteres greca...¹⁾ Venetias petere instit ueris, ubi vel a M. Anthonio, vel a Georgio Valla multa tibi pro hoc negotio suppeditari poterunt. Videque, oro, si quid novi in Italia editum sit, ut id tecum afferas, maximeque in his libris quos vel mancos vel corruptos habemus. Interea libellos meos quos habes cum Ausonio, Gregorio domini nostri nepoti reddito, qui mihi res denuo Budam mittere debebit. Vale, mi Conrade, et immortalitati nominis tui, quod grata posteritas celebratura erit, uti cepisti, prospice. Ex Buda quinta Sabati 29 Martii 98.

Nr. 5. (fol. 107 b. 108 a.)

Doctissimo viro Conrado Celte poete L. amico carissimo Vienne.

Augustinus Mor. Olom. Conrado C. Protusio salutem.

Graccus Pierius noster et elegos meos tibi reddet et id (quod imprimendum trades) carmen heroum. Nescio unde nuper vino aspersum immauit. Nisi forte inde se tibi magis placitum novit, quod nulla placere diu nec vivere carmina possunt, que scribuntur aque potoribus. Laudibus enim arguitur vini vinosus Homerus, Ennius et ipse pater nunquam nisi potus ad arma prosiluit dicenda, ut inde inductum rear nunquam cessare poetas nocturno certare mero, putare [sic pro *certare*] diurno. Credo tamen quod litteris (quo minus legantur)

¹⁾ A lap szélén egynehány betű leszakadt.

tur [?]) id minime obfuerit; tu modo curato, ut interdum impressoribus adsis, ne aliqua vel immutent vel falso invertant. Non gratis (mihi crede) id laboris suscipies. Nam preter id quod te mirifico amore prosequor, curabò etiam, ut hunc abs te vicissim vel munere saltem aliquo obpignorem. Vale, mi Celti, et Augustinum tuum ama. Ex Buda, 29 die mensis Januarii, anno Christi 500.

Nr. 6. (fol. 136 a.)

Augustinus Celti suo S.

Audio te nuper Germanicum triumphum de Boemis comico choragio ac syrmate Viennę representasse. Commendo sane factum, quod cum poeta sis omnium quos Germania unquam tulit, excellentissimus, triumphum hunc eo genere carminis edere volueris, et instar eorum, qui populo spectante pupulas digladiantes committunt, pugnę huius faciem exhibere. Neque enim decorum fuisset, quattuordecim prope milium Cathafractorum equitum adversus mille pedites ac peltastas victoriam heroo classico referre, nisi id forte celebrare velis, paucos Boemos et eos gregarios instructissimis Germanorum aciebus se opponere ausos, talibusque animis (dum omni ex parte machinarum saxis protererentur: missilibusque et tortis eminus et cominus impeterentur) plus quam viriliter se tutatos fuisse. Obsecro tamen, ut pugnę huius ludicrum mihi mittas, legi enim his diebus non inelegantis cuiusdam poetę Siculi batrachomyomachiam, cui triumphus hic Rodilardorum cum Pisophagis egregie quadrare videbitur. Optime vale, mi Celti, meque, uti soles, ama. Ex Buda pridie Kalendas decembris. Anno Christi 1501.

Nr. 7.¹⁾ (fol. 160.)

Augustinus Conrado Celti S.

Ago tibi gratias, mi Celte, de Panegyrico abs te mihi

¹⁾ E levelet több hibával kiadta Klüpfel Vita Celtis II. p. 161. U. o. p. 157. ilyennek képzeli Celtis azon levelének tartalmát, melyre Ágoston közlött levelében válaszol: »a. 1504. Augustino Moravo misit Budam Panegiricum in laudem divorum tutelarium Austriae, versibus concinnatum. Celebrantur eo in carmine etiam Neythhardus et sacerdos nescio quis[!] Calvi Montis, quod Augustinus miratur.«

misso in laudem deorum tutelarium Austriae, quem ea qua soles felicitate ingenii et gratia carminis cecinisti. Hoc unum miror inter heroas illos Neythardum etiam et sacerdotem Calvi Montis te connumerasse, atque adeo duos histriones et ludiones notissimos in apotheosim ac sanctorum cathalogum retulisse. Non fuit satis, ethnicos illos poetas scortis et arsenotelis cælum replevisse: nisi tu mimos etiam et histriones adjiceres. Sed poetica haec est licentia, quibus, ut Flaccus ait, quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. Expecto miro desiderio Germanicum de Boemis triumphum, quem ut brevi (veluti polliceris) mittas, te pro amicitia nostra phebeoque amore et oro et obtestor. Vale, Germaniae decus. Ex Buda 1504. Febr. 24.

Nr. 8. (fol. 153 b. 154 a.)

Augustinus Vicecancellarius Regni Bohemici S. p.

Auctus sum iterum, mi Celti, non vulgari quodam sacerdotio, quod nobis faustum sit, obsecro. Timeo tamen interea curtisanorum quorundam prestigias, qui livore et invidia ducti mihi propalam insidiantur, retiaque et tendicula adversum me nonnulla, ut audio, struunt. Ne igitur, unde non sperarem, fortasse mihi incumbat periculum, rogo, ut ex facetiis meis duas expungas: unam de titulis Cardinalium et alteram de Summo Pontifice. Nosti enim mures palatinos, quam vafri sint ad aucupanda beneficia, quamque me facile vel crimine læse maiestatis rerum [sic!] arguere possint vel agere mecum ex iure manu consertum. Facito igitur, mi Celti, ne id negligas neve me incautum periculo exponas, si nonnullorum opicorum manus ea inciderent. Vale. Expecto abs te quod pollicitus es, auri et ꝑ, [sic pro *priapi*] de eminentia certamen.

Ex Buda celerrime, in pervigilio divi Bartolo . . .
[= Aug. 23] MDIII^{to}

Nr. 9. (fol. 154 a. b.)

Augustinus R. Secretarius C. C. S. p.

Scripserunt ad me concanonici mei, te Olomuntii fuisse situmque eius urbis quæ metropolis est Moraviæ, quo eam litteris graphice exprimeres, perspexisse. Ago tibi gratias, mi

Celti, quod patrię etiam meę curam habeas, quodque hanc scriptis tuis illustrare contendas. Non contentus enim Germaniam tuam illustrasse, externis etiam celebrandis mira ingenii tui felicitate invigilas, Moravięque imprimis, ubi Augustini tui tibi semper deditissimi incunabula nosti. Quodsi mihi patria numina fausto ac propitio favore aspiraverint, non committam certe, ut quum paribus sideribus mirifice conveniamus, locorum discafedine inveniamur secreti, sed ut nobis et commune sit cęlum, communia studia et communis suppellex. Verum hec alias. Scripsi ad te nuper, ut duas ex facetiis meis omnino expungas, quarum temata sunt unum de Summo Pont., alterum de titulis Cardinalium. Vereor enim, ne si publicarentur, aliquis reperiretur qui me crimine lęse maiestatis reum argueret et sacerdotia mea Romę impetraret. Ne igitur incautus tali me periculo, si imprimerentur, obiitias, peto, ut eas spongia deleas; reliquas vero (si tibi videbitur) bonis avibus in publicum producas, si modo etiam prostitutarum instar produci merebuntur. Sint tamen hec quę scribo, secreta, obsecro; nosti enim hominum huius temporis mores, quamque prophana opicorum turba ne sacra quidem relinquat intacta. Vale et priapi cum auro certamen (quod pollicitus es) mitte.

Ex Buda celerrime XII. Septemb. MDIII^o

Si tibi priores litterę redditę non sunt, exigo eas ab Hieronimo Kizling mercatore. Et hic quę tibi scripsi voto et desiderio meo, quod et nunc repeto, omnino satisfacere curato, et quam primum mihi rescribito.

Nr. 10. *) (fol. 161 a.)

Augustinus Moravus Chunrado Celti suo
Salutem.

Sicut in plerisque multis opinioni tue non consentio, m Celti: ita neque in eo, ut verum fatear, tecum convenio, ut quos

*) E levél számos eltéréssel ki van adva Celtesnek »In hoc libelle continentur: Divo Maximiliano Augusto Conradi Celtis *ἡαρωδια* laudes et victoria de Boëmannis stb.« czimü munkájában (Bécs 1505). Eltérései a következők: Eleje így szól: August. Moravus Reg. Boe. Vicecancel. Chunr. Celti suo complatonico. Non tecum convenio, mi Celtinam quos

Boemos Cornelius Tacitus, Bemos autem Ptolomeus vocat, hos tu nescio cuius auctoritate Boemannos appelles. Quum si hominum istorum temporum, qui Boemiam incolunt, ritum atque in his potissimum que religionis sunt recte perpendere velimus: Bohemandi potius (quod eorum lingua deum mandentes sonat) quam Boemanni iure ac merito appellitandi essent. Hec enim summa totius religionis ipsorum est: ut et in fontes [igy] et adulti senes et decrepiti promiscui sexus ad sacratissimi corporis et sanguinis Christi edulium quotidie ac passim ferantur nulla peccatorum venia per confessionem christiano more petita; sed veluti asini et sues ad pastum ita hy ad tanti misterii cibum solo sensus impetu ducuntur. Jure ergo eos hac ratione Boemandos potius, quam Boemannos vocaverim. Nisi tu certius aliquid cur eos sic voces afferas, et validioribus argumentis me male sensisse convincas. Vale. Ex Buda. Quarta die mensis Aprilis Anno christi MD 5.

boiemos Corn. Bemos autem pto. vocat stb. Aztán »auctor.« helyett »auctoritate«, »atque in his potissimum que religionis sunt« helyett »et religionem«, »Bohemandi« helyett »Boemandi«; »ac merito« hiányzik; »appellitandi essent« helyett »essent appellandi«, »in fontes« hely. »infantes«, »et decr.« hely. »ac decr.«, »quottid.« hely. »quotidie«, »tanti misterii« hely. »sacri mysterii« és a levél végén: Vale. Ex Buda. MDIII. (a Cod. Epistolarisban MD 5 áll, de az 5 előtt rasura nyomai vannak). Celtes Ágostomnak e levelére következőképen felelt (levele megvan az említett *ἡαρωδια*-ban):

• »Celtis August. suo. Mirifice me oblectasti epis. tua August. chariss. Ipse cur collimicios tuos Boemannos vocitem, accipe. Duas omnino potentissimas gentes (ut apud probatos auctor est) commigrasse in germaniam legimus Celtas et Boios: a pecudum et boum cura vocitatos. Qui dum ad ripas hystri consedissent: pascuososque saltus et irriguas valles in corde ferme Germanie rare habitare intellexissent: a Manno eius regionis tunc duce invitati: et protinus indigenis paulatim sanguine mixto barbara plebs preter consuetum gentibus usum: transiit in sotiam suscepto nomine gente. Par ratio de Celtiburibus: Gotholanis: Tectosagis: Suevis. Vale exphrontisterio nostro et contubernio literario. Vienne.« — Aschbach II. p. 248., hol a *ἡαρωδια* kiadását leírja, Augustinusnak és Celtesnek leveleit furcsán így említi. • 2. Duae Epistolae ad Augustinum Moravum. 3. Eiusdem Epistola ad C. Celtem.« — Hogy a *ἡαρωδια*-ban Celtesnek Augustinushoz intézett egy levele van csak, Klüpfelből (II. p. 158) is kitétnik: »a. 1505. Augustino Moravo, quaerenti cur Bemos vocitaverit Boemannos, respondet brevi epistolio.«

Nr. 11. (fol. 132 b.)

Clarissimo viro Conradi Celti protutio
proetae laureato excellentissimo Piso S. D.

Quod rarius equo, Celtis doctissime, ad te scribo, nihil mihi imputabis, si fateberis te ad respondendum rariorem esse: at iccirco credideris me quoque manum et calamum retulisse. Non consuevi re vera credi cessator, si paribus mihi offitiis responderi videam. Quocirca si Pisonis te tui non pudet, rescribe tandem et ad sepius scribendum invita. Si quid est quod ex me voles, precipe, fatiam in omnibus pro virili. Interea vale et brevitati parce. Ita enim negotiorum diversitas me urgebat, ut vel latius vel elegantius scribendi non daretur oportunitas. Cursim Budę XL. Septembris 1501.

Nr. 12. (Fol. 88 b. 89 a.)

Johannes Schlechta Secretarius.

Etsi ad te nullas litteras dederim, mi charissime Conrado, ab eo tempore quo nobis Viennam rediisti, dabis mihi petenti, ut puto, sine multis precationibus veniam, sciens me ista non aliqua negligentia neque oblivione tui, sed multarum rerum, nec tam privatarum quam publicarum variis negotiis occupatum et impeditum fecisse. Neque etiam tu ad me interea vel minimas dedisti, quo me non scribentem iuste reprehendere possis. Sed de hiis hactenus. Mitto ad vos notarium vestrum cum Ptholomeo greco integre prescripto, preterea et situm Europe quem apud Philippum Cosmographum ¹⁾ nostrum reliqueras. Sed ad Ptholomeum redeo. Ex quo sic [sic; pro *sicut*?] audio Venetias petere et grecas litteras portare omnino decrevisti; ²⁾ ita

¹⁾ Egy Philippus Doctor előfordul Ulászlónak 1494. kiadásainak jegyzékében p. 52. (Engelnél, Gesch. d. Ungr. Reichs): »Eodem die (Nov. 10.) ad relationem Dⁿⁱ Agriensis *Philippo Doctori*, Nicolao Bochkay et Dewkchach in factis Regiis ad Urbem misimus per Johannem More 3 [fl.]

²⁾ Celtesnek ezen szándékáról Augustinus Olomucensis és Schlechta levelén kívül egyéb levelek is tanuskodnak, v. ö. Klüpfel I p. 152, hol 1498-ban azt írja Celtes Sebaldus Clamosusnak, hogy 'proxima quadregesima' akar Velenczébe menni, míg p. 153. csak 'veré proximo', és p. 155, 1500-ból az időnek minden közelebbi meghatározása nélkül tudatja szándékát, hogy Velenczébe fog utazni.

ut etiam hic imprimeretur, videtur mihi plurimum vale [sic; pro *valere*?], ymmo et necessarium fore, ut prius quam imprimeretur, per tete diligenter revideatur et emendetur. Poterunt enim in eo (si non fallo [sic]) multa invenire [sic] que non tam negligentia notarii, quam ignorantia et imperitia grecarum literarum nec [?] inversa ommissa et mutilata sunt. Etsi ego sciam, quod tu hec ipse sine hortatione et monitione mea facies, tamen ut istum amicum [sic] et bono animo profectam monitionem equanimius feras rogamus. Nosti enim mores et ingenium Italorum, qui licet omnia ita exacte, consumate, et, ut dici solet, ad amussim facta videant, cum tamen a Germanis profecta esse sciant, abstinere non possunt. vel potius propter innatum [sic] malivolentiam nolunt, quin singula reprehendant, damnent et rideant. Si igitur debetur [sic, pro *dabitur*?] eis in illo Ptolemeo non reviso et castigato ansa ridendi et reprehendendi, apponi [sic; pro *imprimi*?] non probarem. Hec celeriter, sedente iam notario tuo in curru triiugo. Vale, optime et me commendatum habe. Ex Buda XXVI. Aprilis. Anno domini [?] nostri [?] 98.

Nr. 13. (Fol. 96 a. b. 97 a.)

Clarissimo viro domino Con. C. p^oe. oratori ac philosopho dignissimo amico meo observando Vienne.

Joannes Schlechta Conrado Celt. S. p. d.

Reddite sunt mihi heri infra [sic] vespas littere tue,¹⁾ Celti carissime, quas non sine magna animi mei voluptate accepi, legi, deinde perlegi atque relegi. Quanto enim apud me rariores tanto certe gratiores fuerint [sic]: putabam enim ex tam diuturni solentii [sic] mora animum erga me tuum alienatum fuisse, quam tandem opinionem pectori nostro insitam littere tue funditus eiecerunt; cum te mihi

¹⁾ E levél tartalmát következőnek képzelte magának Klüpfel (II. p. 153.): »Joanni Schlechtae, Regis Pannonum secretario, testatur suum erga eum studium. Agit gratias pro Ptolemaeo graeco. Quaerit, quid referre pro tam insigni dono debeat. Adiecit, si nihil occurrat, se daturum operam, ut donatoris [??] nomen ad immortalem posteritatis memoriam transferatur.«

insinuatione ipsarum non minori amicitia esse affectum certo sciam, quam quae inter nos primis initiis contracta et conglutinata fuit, et in futurum opitulante deo maximo optimo longe altius radicabitur et firmitus solidabitur. Agis mihi itaque (ut iam ad scripta tua accedam) gratias, quod tibi exemplar Ptolomei Graece integre exscriptum una cum librario tuo transmiserim, teque plane dubitare affirmas (tanquam apud te aliquid magnum effecerimus), quid mihi pro tanta in te humanitate reponere debeas; deinde subscis [sic, vel *subscio*], si forte aliquid non erit quo mihi satisfacere possis, tamen cum furore, calore aut amore pierio aliquando ira [??, via?] pieris [sic] curaturum te, ut me quoque ceteris phebeis Germanie heroibus adiunctam [sic] immortalitate dones eterna. Ista quidem precatione et excusatione, mi Celti, non tibi apud me, sed mihi potius apud te utendum erat: cuius amicitiam et familiaritatem (licet hominis hominis [sic] barbari et illi ante hoc ignoti) non modo inire et contrahere non es aspernatus, verum etiam contra institute consuetudinis tue propositum ultro elegisti et recepisti, cumque [?] hinc discedere et Viennam redire debuisti cum magistro Andrea Stiborio, viro dubio procul optimo eodemque mathematico eruditissimo redire debuisti [sic], instrumento solario mirabili ingenio formato et in Europa raro viso donasti. Postremo vero, ut in omnibus plura et cumulatiora beneficia in me tua collata liquido appareant, precepta graeca sicut utilissima, ita mihi etiam gratissima misisti, pro quibus ego tibi officiis in me abs te affatim collatis certe veluti debitor multo iustius reponere teque mecum beneficiis certantem superare et vincere vel ad minus superatus veniam petere debui. Quod si hactenus facere neglexerim, curabo id (? curabo tibi?) quandoque veluti es alienum diutius apud me retentum cum fenore persolvere.

Quod vero scripta mea, tanquam in se aliquem verborum splendorem continerent, laudas, non imputo tibi; si quidem novi mores, novi et ingenium tuum, qui pro tua in amicos bonitate et benivolentia non aliter de ipsis loqui, sentire, aut scribere consuevisti, quam quod ad laudem, decorem et gloriam pertinere scires, plura illis sepius quam forte consequuti sunt

tribuendo; quomodo et mecum agis; ego tamen, ut ille inquit, gaudeo abs te laudari laudato viro.

Sed iam ad te iterum redeo, plurimumque cum laudo, tum etiam probo labores suscepti operis, quos in propaganda et extollenda philosophie cognitione vel ultro suscepisti, ita ut dignitas illius non una, neque altera, sed etiam triplici lingua aucta per totam Germaniam nominata personaret. Nec dubito, quin hoc tali tuo suscepta [sic] labore brevi efficias. Germaniam ipsi Italiae, cum eandem in multis artibus manualibus superavit [sic], etiam in omni disciplinarum genere, veluti quondam Romane urbi Cartaginem, emulam fore, et sicut iam imperium, ita et artes adepturam. Multum tibi profecto non tantum universitas Viennensis, quantum tota Germania debet, quod utramque diuturna barbarie obsoletam ad splendorem et decorem grecanice et latine elegantie deducere studes. Cura tamen, ne forte gravitate [sic] suscepti laboris succumbas et rem inchoatam imperfecta [sic] relinquant, ut in hoc labore adiutores aliquos viros idoneos habeas; celerius enim (ut scis) et facilius quevis res, sit licet gravissima, erigitur, cum multorum manibus levatur. Sed iam vale, meque, ut soles, dilige, tibi quoque persuade, talem me esse amicum tuum, qualis bonus iudicandus et optandus esset. Quodsi quando periculum feceris, invenies me esse non minus facto, quam verbo veriorum. Interim vale, meque domino Fusemanno doctori simul et tote Danubiane sodalitati commendatum facere cura. Ex Buda, tertia Maii Anno Christi . . . 98.

Nr. 14. (Fol. 85 b.)

M. Jos. Wel¹⁾ ex Lorch Conrado C. oratori facundissimo poete laureato disertissimo, suo preceptor colendissimo S. p. d.

Cum vestram prestantiam, vir celeberrime, Viennam adventasse intellexerim, gavisus ac nemo [sic] fuerit, qui me hiis litteris facundiam vestram visere retraheret, quibus, preceptor

¹⁾ Igy a codex. Well-nek olvasta Endlicher. Wel Józsefről csak annyit tudunk, mint e levélben róla olvasunk, hogy Lorchból való volt, valószínűleg Ingolstadtban Celttest és Stiborius Andrászt hallgatta, magisterré lett és 1497-ben pozsonyi plébános vagy káplán volt.

colendissime, salvam vestram prestanciam apprime desidero, me quoque incolumem vitam agere favente deo certifico. Cum igitur [?] prestancię facile sit vestris discipulis subministrare: magnificentiam provide [an *proinde*?] vestram exaratam [sic] velim, ut mihi sermonem vestrum [sic, vel *unum*] de cena domini dignetur elargiri, quo nostre ecclesie priscam possum consuetudinem perficere. Si qua preterea sunt [hoc loco deest *quae*] per me vestra gratia effici poterunt, vestrum est [?] precipere, meum autem ex hilari fronte mandata exequi, cui etiam omnem operam meam in omnibus optatis vestris quam libentissime offero accomodatam. Magistrum Andream preceptorum singularissimum meo nomine plurimum salutate; hys illepidis veniam concedere peto, atque me vestris oblectare litteris spero. Valet, datum Posonii Anno 97 penultima Octobris.

Nr. 15. (Fol. 104 a. b.)

M. Valentinus Krauss Coronensis lauro insigni C. C. Vienne vitam agenti, suo amico precipuo S. D. p.

Noverit T. D. quinta ebdomada [sic] preter duos dies ab exitu meo a Vienna salvum me patrias terras attigisse. Sex diebus in itinere cum retorum [??] negotiatoribus prohibitus fueram ulterius pergere, ubi tandem nos desererant esculenta, et equos pabula, de quo longum esset singula narrare, ad Varadinum usque XXXII fl. [??] erant missi, pro quibus scripseram Italiam petiturus. Ibidem sextarius [??] mihi a cive coronensi accomodatus, quo patriam petii. Patria non alia me ratione oblectat, nisi quod ea quae ad quotidianum suppetunt victum in facili reperiuntur pretiovenalia, nam LXVI perdices met sextus singulis comparavimus nummis ungaricilibus. Concives quidem admodum rudes, presertim qui non Germanas atque exteras temptaverint nationes. Laborant perfecto haud mediocri paupertate propter multas exactiones, nam in una Ungaria coacti sunt persolvere tres et quidem gravissimas, necdum finis. Quare fit, ut per totum regnum Ungarie nec quisquam sit qui Regi loquatur bonum. Opus est apud nos musicum sive organicum in ede de nouo constructum quantum ad celature pulchritudinem a me ante ac

[sic] non visum neque quantum ad sonoritatem et vocum varietatem a me auditum. Organista iuvenis quidem etate, discipulus Gruenpekis, sed suo magistro arte non inferior. Musice vero mee delphice, donec Varadinum veneram, tanta me ceperat oblivio, ut de letheo fluvio oblivionem me potasse existimarim. — Horrendum monstrum T. D. significare decrevi per totum Regnum Hungarie fere famatum: fertur puer in Segedino natus nunc 4 annorum tantum uno mense crevisse, quantum alius secundum consuetum cursum nature anno solari; profecto sermone aque ratione ut vir etate integra, potens quoque viribus, pondus levans ut vir XL annorum¹⁾

Tuorum de me beneficiorum sum non immemor. Si quid novi apud nos emerit, quod T. D. expedit servandum [?] non pretermittam. Idem a T. D. expecto non pretermittendum. Vive felix, et quos T. D. mihi novit amicos, velim per eandem meo nomine salus innoteat. [sic] Ex Corona 24 die Mensis Decembris anno Cristiano 99.

Nr. 16. (Fol. 108 a. b.)

M. Valentinus Krusius Coronensis egregio et perdocto viro C. C. laurea decorato suo amico et preceptori observan. S. d. p.

Si T. D. usus fuisset consilio et libros Vienne reliquisset, curarem, ut proximo adventante anno Viennam repeterem, quod denique non negligerem, si mihi stipendium non augmentatum fuerit; multis enim pollicitationibus seductus sum. Tedet me vitam agere inter meos concives ceteris Saxonibus barbariores: preterea mihi cure erit, ne meum genium defraudem duros casus subituros. Gallus²⁾ apud nos primum incepit servire atrociter; cuius vim si T. D. evasit, gratulor admodum.

Cupio T. D. pervolent ad me pro tempore littere. Turchorum imperator ingenti comparato exercitu vindictam de Venetis sumere intenderit [sic]. Pisces saliti, quibus parum afficior, apud nos sunt in grandi copia et facili quidem pretio, et adeo pingues quemadmodum antehac nusquam visi. Cete-

¹⁾ Krausznak eme „horrendum monstrum“-ról szóló jelentését kiadta Endlicher Jahrbücher der Literatur XLV. 1829. p. 174.

²⁾ Ugy látszik a „morbus gallicus“.

rum ad [sic, pro *id* ?] T. D. latere nolim: Joannem Emperies Astrologum et Mathematicum, qui concessit Venetias, ex utroque parente esse solarium, uti ex vera relatione accepi eius qui utrosque novit. Vive felix. Ex Korona Burcie provinciole 25 die Mensis Februarii Anno 100.

Postquam redii in patriam, primum expertus sum Venerem: ne casta uxore ducta pateret divortium propter impotentiam.

Nr. 17.¹⁾ (fol. 80 a. b.)

Prestantissimo viro Con. C. pyeridum parenti amico nostro clarissimo.

Sodalitas literaria danubiana Con. Celti pyeridum parenti plurimam dicit salutem.

Quam ardenti desiderio vultum et presenciam tuam videre cupimus, Celti clarissime, non est in promptu dicere, certe inprimis cum ob ingenii et doctrine tue amplitudinem, tum ob tuam in nos singularem affectionem. Possent hic nunc, crede nobis, nonnulla inveniri, que te iuvarent: et profecto, si cetera deessent, suavissima Seremica vina, que nec plura, nec meliora a multis annis crevisse existimantur. Putamus ista Liberum partem [sic] nulla alia causa effecisse, quam, cum suum vatem Celtim tractum Pannoniæ obequitare sensit, plura solito et meliora vina produxit et comparavit. Cuperemus igitur, ut illius boni cuius te esse causam non ambigimus, particeps esses, et licet nunc absis, scito te tamen quotiens libere contingit non aliter ac ipsum liberum partem [sic] invocari. Vale et nactus oportunitatem temporis ad nos venire haud quamquam [sic] recuses. Ex Buda octava Decembris Anno 97.²⁾

¹⁾ Celtes levelezőinek Endlicher-féle lajstromában előfordul »Styrus Michael aus Judenburg (Emporiandus Transilvanus)«, ki Denis szerint »dictus cognomine Transylvanus.« — A Codex Epistolarisben fol. 91.: »Michael Styrus de Burgo Judeorum pr. io (?) [= patrio?] cognomine Transilvanus emporiandus Viennensis«-nek nevezi magát. Minthogy eredélyi származása kétséges, leveleit nem közlöm.

²⁾ Endlicher Jahrb. d. Liter. 1829. p. 173. e levél keltét tévesen 1495-re teszi, s megjegyzi: warscheinlich soll es heissen 1497.

Celtésnek a budai Humanistákhoz intézett

költeménye. ¹⁾

Ad sodalitatem litterariam Ungarorum, de situ Budae,
et monstris quae praecesserant mortem Divi Mathiae Panno-
niae Regis, Penthice. II.

Ultimo nobis celebrandi amici
Pannones, claris studiis faventes
Quique sub coelo meliore nati
Sole propinquo.

Auream terram colitis beati,
Quam rigat pulcher Savus, et so-
nanti
Defluens cursu Dravus, et remoti
Nominis Ister.

Alluit mitem citus ille collem
Februos Austros, Boream et viden-
tem.

Qui gerit pulchram resupinus ur-
Regis et arcem. [bem,

Mathiae magni monumenta regis
Vidimus, priscis ibi multa saeculis
Aequa, seu Martis studium sequere,
Palladis artes. [aut

Solus hic vastas tumidi procellas
Armaque Eoi potuit tyranni
Ferre, dum late dederat ruinas
Perfidus hostis.

Dum premit victor refugas catervas,
Et truces enses animi ferocis
Sternit, et saevam rabiem cruentis
Stragibus arcet.

Saepius mecum repetistis alta
Mente, quae rerum fuerint latentes
Inferum causae, superumque quis
[sit

Lucidus ordo.

Unde sublatum mare fluctuosis
Turgeat ventis, nebulosus aer
Unde vel vultus triplices coloret
Nubibus Iris.

Igneus Phoebi globus unde tanto
Impetu currat, rapido rotatus
Turbine, et lentam roseis reducat
Solibus umbram,

Et modo celsas properans ad ursas
Euocet flores, iterum rotatus
Orbe declivi pluvium recurrens
Pronus in Austrum.

Saepius mecum rigido sub axe
Frigus Arctoum pepulistis altis
Noctibus, blando mea dum cale-
[bant

Tempora Baccho.

Qui modo vultus posuit serenos,
Arma fraternis animis perosus,
Et gemit raris habitata moestus
Arva colquis.

Martios longum queritur furores,
Et truces enses, galeos micantes,
Stridulos arcus, et abacta lento
Spicula cornu.

Non habet secum Satyros procaces,
Nec leues Faunos calamis sonantes,
Moeret et nullis comitata pratis
Gratia nymphis.

¹⁾ Lásd ezen értekezést, p. 5 és 12.

Quam grauem cladem superi scien-
[tes
Noscere, humanum voluere pectus.
Dum fuit magnis patefacta monstris
Ira deorum.

Visus ardenti rubicundus igne
Crinibus sparsis rutilus Cometes,
Et stetit Mavors facie minaci
Herculis astro.

Phoebus et tantos fugiens tumultus,
Moestus abscondit rosei micantem
Verticis vultum, soror ut decora
Lumina texit.

Quin et infausto genitrix labore
Tristis immanem peperit draconem,
Ille funesto furiale sparsit
Ore venenum.

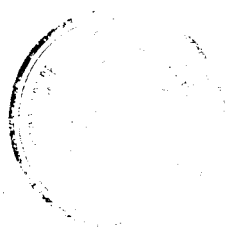
Hinc graves mundo venient rui-
[nae et
Bella per multas satianda caedes,
Quas parit fulvum stolidis petitum
Regibus aurum.

Quale nobiscum deus ipse fatum
Tentat, aut qualem superis dedere
Legibus, sortem teneamus aequam
Tempore mentem. [et

Et brevis nobis abeunt beati
Temporis soles, statuatur altis
Cymbiis Bacchus, fugiant necantes
Pectora curae.

Increpet nervos citlharæ canoros
Mobilis pollex, veniat solutis
Crinibus curas relevans edaces
Mollior aetas.

Cum data est nobis brevis hora vitæ
Et cito rugæ properant seniles,
Hic erat foelix sua qui fugavit
Tristia lætis.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap.
Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság	3
Olmüczzi Ágoston életrajza	21
Balbus Jeromos »	32
Krausz Bálint »	75
Milius Gyula »	76
Neideck György »	79
Piso István és Jakab életrajza	82
Schlechta János életrajza	94
II. Vitéz János »	102
A Sodalitas Litt. Dan. magyarországi tagjainak Celleshez inté-	
zett levelei	110
Cellesnek a budai humanistákhoz intézett költeménye	124
